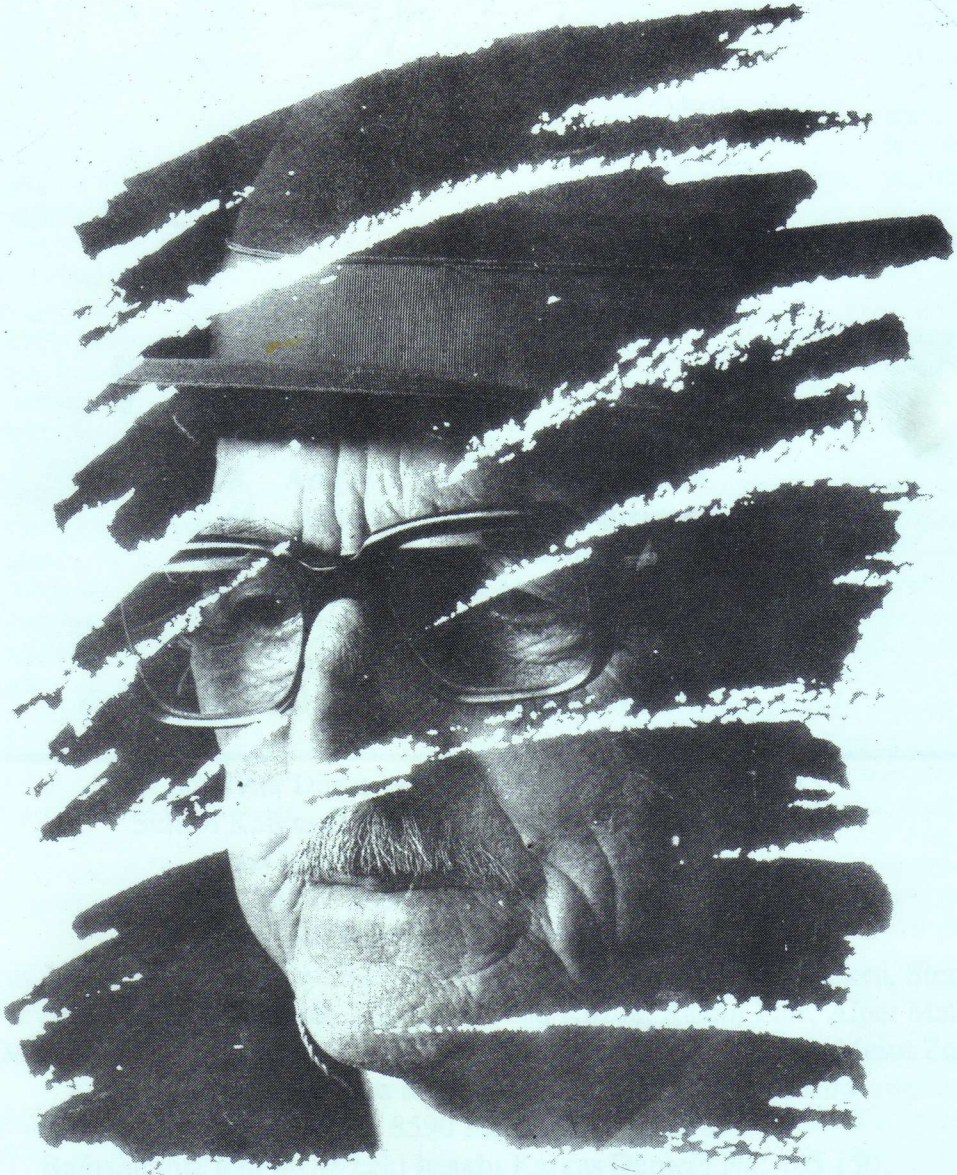

Nart

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE SANAT DERGİSİ ISSN: 1300 9613

4

EKİM - ARALIK 1997

bu sayıda

- 2 Sorunlarımız ve durumumuz *Muhittin Ünal*
4 Diaspora ve Çerkes kimlikleri *Sevda Alankuş*
8 Çerkeslerin ilk gazetecilik deneyimi: **Ğhuaze** *Fahri Huvaj*
12 Hicret ve avdet *Ğhuaze*
14 Nart Yayıncılık üzerine *Hayri Ersoy*
16 Yamçılı Söyleşiler *Yaşar Güven*
18 Ağıtlarımız üzerine *Doğan Özden*
20 Çerkesler güler mi? **Bajanef** denemesi *Ümit Şogen*
21 Yorgun bir at için füğ *Çetin Öner*
22 Çerkesce düşünüp Türkçe yazmak *Çetin Öner*
25 Türkiye'nin ilk kadın orkestra şefi: *İnci Özdi*
27 Diasporada yetişen sanatçılarımız *Özdemir Özbay*
29 **Tsey Mahmut Özden'i saygıyla anıyoruz**
30 Şiir ve biz *Murat Bjeduğ*
32 Ve atlar da gitti... *Özdemir Özbay*
36 Dayı-yegen ilişkisi üzerine *Claude Lévi-Strauss*
40 Adıge Bayrağı'nın tarihçesi *İzzet Aydemir Çuşha*
42 Düzce yöresi Çerkes evleri *Ferda Aksan*
48 **Adıgey Cumhuriyeti 6 Yaşında**
50 **Abhazya evlatlarını çağırıyor**
52 **Abhazya için acil yardım çağrısı**
54 *Aktif Dil Öğretim Merkezi 4 yaşında*
56 **Birlik Haberleri**
60 **Kafkasya Haberleri**
64 *Kafkas Mahkumu üzerine Atilla Dorsay, Hasan Şaguj*

Nart İki Aylık Düşün ve Sanat Dergisi ISSN: 1300 9613

Sahibi Kafkas Birliği Derneği adına Muhittin Ünal

Yazı İşleri Müdürü Hikmet Kandemir

Kapak Tevfik Esenç (*Son Sesler* film afişinden)

Bu sayıda emeği geçenler

Sevda Alankuş-Kural, Mevlüt Atalay, Banu Bayburtlu, Cihat Doğan, Hakan Eken, Sine Göksoy, Nejan Huvaj, Nesij Huvaj, Hasan Kanbolat, Yinal Kozok, Rahmi Lale, Alper Mangır, Ayşe Mermerci, Özdemir Özbay, Erol Taymaz, Süleyman Yançatarol, Mesut Zorlu

Yazışma adresi Şenyuva Meriç sokak No:44 Beştepe Ankara

Tel: (0 312) 222 8590 Fax: (0 312) 223 1894

Bağışlarınız için posta çeki hesabı Kafkas Derneği No: 105 150

Takav Tesisleri'nde basılmıştır.

Sorunlarımız ve durumumuz

Muhittin Ünal

Anavatanımız Kuzey Kafkasya'dan irade-miz dışında ve kitleler halinde ayrılıp Osmanlı İmparatorluğu topraklarına geldiğimiz 1864'den itibaren aydın büyüklerimiz Kafkas kültürünü yaşatmak, yeni nesilleri Kafkas kültürüyle yetiştirip eğitmek, geleneklerimizde önemli bir yeri olan sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak maksadıyla değişik isimlerle dernekler kurmak suretiyle birçok etkinliklerde bulunmuşlardır. Bu günkü durumumuzu onlara borçluyuz. Tümünü saygıyla anıyoruz. Son 20 yılda yaşadığımız ve derneklerimizin birçok nedenle ayak uyduramadıkları hızlı değişim ve gelişmeler, bir taraftan kültürümüzün ve dilimizin giderek yok olma sürecine girmesine, diğer taraftan da iletişim ve örgütlenmelerdeki yetersizlikler nedeniyle sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında etkin çalışmalar yapılamaz ve fakir gençlerimizin eğitime katkı da bulunulamaz hale gelmesine neden olmuştur.

Aynı dönemde dernek sayısının çoğalmış olması bahsettiğimiz olumsuz gidişatı durdurabilmiş değildir. Zira dernekler hem kendi aralarında hem de köylere ve mahallelere kadar uzanan örgütlenme anlamında maalesef yetersizdir. Sayılı birkaç dernek dışındaki diğer derneklerin tümünde varolan bu eksikliğin biran önce giderilmesi, üzerimizdeki ölü toprağın kaldırılıp atılması, fertleri ve kuruluşlarıyla toplumumuzun kendisiyle biran önce etkin bir iletişimin tesisi ve var olan dinamizmin harekete geçirilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Aksi takdirde derneklerin hiçbir anlamı kalmayacaktır.

Bizler gibi, kültürlerinin yok olmaması için çalışmalar yapan ve başarılı sonuçlar alan diğer kültür gruplarının çalışma ve örgütlenme modelleri ile ilgili basınıımızda yer almış olan yazıların içeriği ve derneklerimizdeki bugünkü yapı mukayese edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar şöyledir;

1- Sadece hoşça vakit geçirmek için zaman zaman buluşmalar ve oyun oynamak maksadıyla kurulmuş tabela derneklerinin artık çağı dolmuştur.

2- Dernekler, bireysel gayretlerle kendi üyelerine ve yörelerine bir miktar kültür hizmeti veriyor olsalar bile tek başlarına yeterli

olmaları mümkün değildir. Tüm derneklerin, verecekleri kültür hizmeti açısından müşterek hedefler tespit etmesi ve bu hedeflere ulaşmada esasen kit olan imkanlarını birleştirerek güç birliği yapması zorunluluğu vardır.

3- Kültür Derneklerinin yanında, ekonomik hedefli, üretken, artı üretimden kültür çalışmaları için pay ayıran ve istihdam yaratan ekonomik kuruluşların yer alması gerekmektedir.

4- Ülkeye, yasalara, demokratik ve laik yapıya saygılı olan Kültür Derneklerimizin amacı, Kafkas kültürünü yaşayarak yaşatmaktan ibarettir. Siyasetle ilgilenmek Derneklerimizin işi değildir. Ancak, ülke siyasetinde görev almak üzere soyunacak sorunlarımıza duyarlı, Kafkaslı kimliğine önem veren ve genel tasvip göreceğine inandığımız hemşehrilerimizin yanında kendi siyasi görüşlerimizin esiri olmaksızın açıkça yer almamız, sorunlarımızın dile getirilmesi ve çözümler bulunması konusunda onlarla işbirliği yapmamız artık zorunlu hale gelmiştir. Geleneksel düşünce yapımıza ve kültürel kimliğimize saygılı siyasal kuruluşlar arasında fark gözetmeksizin kendi adaylarımızı Parlamente'ye taşımada göstereceğimiz birlikte hareket etme anlayışı, toplumumuzun siyaset alanında layık olduğu yeri alması ve birçok sorunumuzun çözümünde ilk ve önemli bir adımdır.

5- Derneklerce, gençlere özel önem verilmesi, Kuzey Kafkasya kültürünün en iyi şekliyle onlara aktarılması bilimsel kariyer dahil her türlü eğitim ve öğretim imkanı (Dershane, yurt ve burs dahil) verilmesi, çağdaş ortamlar yaratmak suretiyle sık sık bir araya gelmelerine ve birbirlerini tanımalarına olanak sağlaması vazgeçilemeyecek derecede önemlidir.

6- Köyden ayrılıp büyük kentlerin varoşlarında yaşamaya başlayan, sosyal güvenlikten ve maddi imkanlardan yoksun hemşehrilerimize sahip çıkılması geleneksel bir sorumluluktur.

7- Kültürel değerlerimizin bilimsel yöntemlerle derlenip yayınlanması, Kafkas kültürüyle ilgili bilimsel araştırmaların teşvik ve ödüllendirilmesi yanında 5. ve 6. maddelerde belirtilen çalışmaların yapılabilmesini temin

maksadıyla bir sosyal dayanışma örgütüne sahip olunması şarttır.

8- Durumu müsait hemşehrilerimizden sık sık para isteyerek artık ayakta duramayız. Önümüzdeki 3-5 senelik periyot içerisinde Derneklerimizi de Vakıflarımızı da üretken hale getirmek zorundayız.

9- Kahve köşelerinde zaman öldüren işsiz gençlerimiz için meslek edindirme kursları düzenleyerek onları da üretici hale getirmek ve ailelerine yük olmaktan kurtarmak suretiyle var olan imkanları iyi değerlendirmek durumundayız.

Özetlenen bu tespitler nedeniyledir ki KAFKAS DERNEĞİ Genel Merkezi olarak;

A- İhtiyaçlarımıza cevap vereceğini düşündüğümüz bir yapılanmayı başlattık. 24 resmi şube derneğimiz yanında birliğimize katılma taahhüdüyle Genel Kurulumuza delege gönderen 17 dernekle birlikte Dernekler-arası örgütlenme için önemli mesafe almış durumdayız. Birlikteliğimiz doğal olarak diğer derneklere de açıktır.

B- Ekonomik hedefli olarak Kafkas kökenli iş adamlarımız tarafından KAFİAD kuruluş aşamasına getirilmiş durumdadır. Muhtemeldir ki 200-250 arasında iş adamımız bu kuruluş içinde yer alacaklardır. İş adamlarımız KAFİAD çatısı altında mevcut kredi olanaklarından da yararlanarak Türkiye'de

ve Kafkasya'da yapacakları yatırımlarla istihdam ve kültürel çalışmalarımıza destek anlamında önemli bir katkı sağlayacaklardır.

C- Sadece bir derneği yaşatmak maksadıyla değil, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı ve toplumun geneline ait bir VAKIF kurmak üzere 3 değerli bilim adamı ve 5 tecrübeli hukukçumuz tarafından bir statü hazırlanmıştır. Ancak, emrivaki yapmamak için statümüzü sizlere gönderip katkılarınızla daha da geliştirilerek toplumumuzun ortak malı olan bir VAKIF'ın kuruluşunu birlikte sağlayacağız. Bu vakıf sizlerin vereceği hazır paraları tüketecek bir vakıf olmaktan çok kuracağı iktisadi işletme ve ortaklıklarla üreten ve ürettiği değerlerle sosyal hizmetler yapan ve ayrıca BİLİM KURULU'nun çalışma-

larını destekleyen bir VAKIF olmak hedefinde ve mecburiyetindedir.

İdealimizdeki bu vakfın gerçekleşmesi zaman alacaktır. Oysa birçok gencimizin yurt, burs, dershaneye devam imkanı, meslek kursları vasıtasıyla vasıflarını yükselterek bir işe girebilmelerini temin, fakir ve sosyal güvencilerden yoksun insanlarımıza tedavi ve ilaç yardımı... gibi hususlar had safhadadır. İşte bu nedenle 04.10.1997 tarihinde toplanan MKYK kurulumuz: Vakıf kuruluncaya kadar çalışmak ve Vakıf kurulduğunda olduğu gibi hesap ve çalışmaların Vakıf bünyesine aktarılması koşulu ile EĞİTİM ve DAYANIŞMA FONU oluşturulmasına, 5 kişilik EĞİTİM KURULU ve ayrıca 7 kişilik YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA KURULU tarafından Yönetim Kurulu'na bağlı olarak fonun yönetilmesine ve MKYK üyelerinden ve duyarlı hemşehrilerimizden yeteri sayıda bölge temsilcisi belirlenmesine karar verilmiştir.

mizden yeteri sayıda bölge temsilcisi belirlenmesine karar verilmiştir.

Kültür Dernekleri + Kafiad + Vakıf'dan oluşan bir sacayağı tarzında birbirlerini tamamlayarak, birbirlerini destekleyerek müşterek sorunlarımızın çözümünde çok daha etkin katkılarda bulunacaklardır. Bunu zamanla ve birlikte göreceğiz. ... Toplumumuz, sorunlarının çözümü için el uzatan insanlarını unutmayacaktır.

Kültür Dernekleri + Kafiad + Vakıf'dan oluşan bir sacayağı tarzında birbirlerini tamamlayarak, birbirlerini destekleyerek müşterek sorunlarımızın çözümünde çok daha etkin katkılarda bulunacaklardır. Bunu zamanla ve birlikte göreceğiz.

Bir taraftan orta ve uzun vadeli çalışmalar planlanırken bir taraftan da yukarıda sözünü ettiğimiz yurt, burs, dershaneye devam imkanı gibi acil eğitsel ihtiyaçların karşı-

lanması ve bilgisayar ve dil öğretimi için bina içi mekan hazırlıklarının tamamlanarak en geç yılbaşından itibaren devreye sokulmasını teminen defaten veya her ay muntazam ödemeler halinde katkılarınıza ihtiyacımız vardır. Her bir öğrenci için 5 ile 10 milyon arasında aylık bir katkı ve toplam bir buçuk milyar civarındaki personel istihdamı ve mekansal harcamaların karşılanabilmesi için azami miktar da bağışlarınızı bekliyoruz. Nart dergisi bu katkıları ve harcama yerlerini bir bir okurlarına duyuracaktır. Anlayış ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ediyoruz. Toplumumuz, sorunlarının çözümü için el uzatan insanlarını unutmayacaktır.

R

Diaspora ve Çerkes Kimlikleri

babama...

Sevda Alankuş

Sürgünler ve Göçler

Tarih kitaplarının kuru diliyle Çerkes tarihine bakarsak, bunun bir göçler, sürgünler tarihi olduğunu görürüz. Asetinlerin ataları olan Alanlar, M.S.IV-V yüzyıllarda gerçekleşen büyük kavimler göçü sırasında, bugün Rusya, Ukrayna, Macaristan, Avusturya, İsviçre, Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya toprakları olarak bilinen çok geniş bir coğrafya boyunca ilerlemiş, kimi yerlere yerleşip yurt edinmiş, kimi yerlere ise izlerini bırakarak yeniden yollara düşmüşlerdir. Türkiye’de bugün Çerkes genel adıyla anılan topluluklar, zorunlu göçler ile Kuzey Kafkasya’daki yurtlarını terk ederek Osmanlı sınırları içindeki topraklara; Balkanlara ve Rumeli’ye, Anadolu’ya, Orta-Doğu’ya yerleşmek durumunda bırakılmıştır. 1863 yılında başlayan ilk göçleri, 1864’de ikincisi izlemiştir ve nihayet bu iki dalganın arkasından henüz 15 yıl geçmiştiren, Balkanlar’da iskan edilen Çerkesler 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması çerçevesinde üçüncü defa sürgüne uğramışlardır. Yeniden Anadolu’nun çeşitli yerlerinde, bugün Cezayir, İsrail, Ürdün, Suriye toprakları olarak bilinen topraklarda zorunlu iskana tabi tutulmuşlardır.

Topluluk olarak yaşanan sürgünlerin yanı sıra, Çerkesler, bireysel tarihleri itibariyle de zorunlu ya da gönüllü sürgünlerin öznesi olmuşlardır. Örneğin resmi ya da gayri resmi tarihleri yazılmadığı için Çerkes kadınlarının, ne kadarının eş, cariye, köle olarak satıldıklarını bilmiyoruz. Savaşçı/asker gelenekleriyle ünlü Çerkes erkeklerinin yazılı tarihlerine baktığımızda, Taht’a vezir olduklarını, önceki Doğu’da Hamidiye Alaylarında, Balkanlar’da “Emirbar”, “Fedailer Birliği” gibi gerilla hareketlerinde, Teşkilat-ı Mahsusa’da, sonraları Kuvayı Milliye ve Kuvayı Seyyare hareketlerinde üst rütbelerle yer aldıklarını, yani hep bir cepheden diğerine adeta “gönüllü sürgünler” olarak seyrettiklerini görüyoruz. 1960 Askeri ihtilalinde, 1962-1963 karşı-

askeri kalkışmalarında yer aldıklarını biliyoruz. Bu gönüllü sürgünlerin yaşam öykülerinin, “meşru”/“kazanan” saflarda yer almadıklarında 150’liler olayında ya da Çerkes Ethem trajedisinde olduğu gibi, “zorunlu sürgünlerle” sonuçlandığını görüyoruz. Azınlık gruplara mensup olanların resmi tarihin “hata” saydığı şeyler yaptıklarında sadece kişisel bedel ödemediklerini, topluluk olarak bedel ödemek durumunda kaldıklarını biliyoruz. Resmi tarihin “hıyanet” olarak anlattığı Çerkes Ethem olayından sonra, Manyas çevresindeki 16 Çerkes köyünün topluca Doğu’ya sürgün gönderildiklerine tanığız.

Çerkesler 1960’lı yıllar ile birlikte Türkiye’nin kapitalistleşme ve modernleşme dinamiklerinin neden olduğu bir başka göç dalgasını yaşamaya başlamışlardır. Yaşadıkları yerler ekonomik nedenlerle yaşanamaz hale geldiğinde, yeniden yerlerinden olarak, Türkiye’nin Doğu’sundan Batı’sına, köylerden büyük kentlere, Almanya’ya, Avustralya’ya, Fransa’ya, Hollanda’ya göç etmişlerdir. Bugün dünyanın 40 ülkesine dağılmış olarak yaşadıkları bilinmektedir. 1970’li yıllar Türkiye açısından yüksek öğrenim görme talebinin ve imkanlarının yaygınlaştığı yıllar olmuş, bu hala köylerinde kalan varsa, Çerkes gençlerini yüksek öğrenim için büyük kentlere doğru yola düşürmüştür. 1980’li yıllar ise tıpkı “memleket” sorunlarına duyarsız kalamayan diğerlerinin başına geldiği gibi, başka türlü sürgünlerin yılları olmuştur. Çerkes aydınları, üniversite öğrencileri Türkiye’nin politik çalkantıları ve kutuplaşmaları içerisinde tuttukları saflara göre değişen şiddetlerde politik sürgünlere uğramış, bildik mekanlarda “zorunlu iskana” tabi tutulmuştur. Bu fırtınadan yara almadan kalanlar ise çoğunlukla yeni kentlerde yeni yaşamların peşine düşmüşlerdir. İlk defa bu dönemde anayurtlarına “kesin dönüşler” de başlamıştır. 1990’lı yıllar büyük sürgünden sonra ilk defa neredeyse kitlesel olarak anayurtla yoğun ilişkiler kurulan yıllar olmuştur. Türkiye Çerkesleri bağımsızlık

savaşı veren Abazaların, Çeçenlerin mücadelelerine katılmışlar, Güney Osetya ile dayanışmaya girmişler, yıllardır izlerini bulmaya çalıştıkları akrabalarına kavuşmuşlar, heyetler, öğrenciler, öğretmenler gönderip, ağırlamışlar, geziler düzenleyip atalarının topraklarını hiç değilse bir defa görmenin mutluluğunu yaşamışlar, karşılıklı evlenmeler gerçekleştirmişler, yılın bir kısmını oralardaki akraba evlerinde geçirir olmuşlar, iş kurup bir ayakları oralarda, bir ayakları buralarda yaşamaya başlamışlardır. Dönüp yapanların sayısı artmıştır.

Türkiyeli Çerkesler olarak, "zorunlu büyük sürgünü" ve onunla karşılaştırıldığında "küçük" sayılabilecek diğer tarihi yazılmamış (zorunlu/gönüllü) sürgünleri, göçleri ortak belleğimiz haline gelen çoğu acı öykülerle yaşadık. Her birimizin ailesine, ya da öznel tarihine bu sürgünlerden/göçlerden bir pay düştü ve bizleri "biz" kılan izler bıraktı. Acaba hangi sorular ve cevaplarla tanımladık kendimizi, nasıl yabancıldık, nasıl yabancıldık, büyük sürgünden 133 yıl sonra ne kadar yer(li)leştik, ne kadar yer(li)leş(e)medik? Özetle diasporadaki "biz" oluş serüvenimiz bu topraklarda doğup büyümüş beşinci kuşaktan bir Çerkes'in gözüyle bakıldığında nasıl?

Diaspora Kimliklerimiz

Atalarımızın yerleştirildikleri coğrafyalardaki çoğunluk nüfustan farklılığını niteleyen özellikler çok belirgindi. Bu yüzden büyük dedelerimizin, zorunlu iskana tabi tutuldukları toprakların havasına, suyuna, insanına, kültürüne alışmaları hiç kolay olmadı. Köylerinde kendi kendilerine bırakılırlarsa sorun çıkmıyordu, çıkarsa da geleneklerinin öğrendiği biçimlerde çözümlüyorlardı. Çocuklar evlerinde, sokaklarında Çerkesce konuşulan köylerde ilk önce anadillerini öğreniyorlardı. Düğünleri, cenazeleri, kadın/erkek, genç/yaşlı ilişkileri, giysileri, yemekleri, el sanatları anayurtlarındaki gibiydi. Ancak kaplarına sığamıyor, yerleştirildikleri yerlerde duramıyorlardı. Toprak işlemek onlara yetmiyordu. Geleneğe göre erkek çocuklar bir yaşına geldiklerinde, önlere kama (silah), tespih, ekme, kitap konuluyor, çocuğun eli silaha ya da kamaya giderse yiğit olacağına hükmediliyor, büyükler buna çok sevinirdi. Bu yüzden adeta "gönüllü sürgünlerle" bir cepheden diğerine yetiştirildiler. Yürelerinde

bir yandan yeniden cennet ülkelerine geri dönecekleri inancını saklı tutuyorlardı, diğer yandan hiç de yerleştirildikleri topraklarda misafirlermiş gibi davranmıyorlardı. Nitekim Cumhuriyetin kuruluşuna giden süreçte, sayısal güçlerinin ötesinde bir ağırlıkla temsil edildiler. Öyle ki "Çerkes kalpağını, Kuvayı Milliye hareketinin sembollerinden birisi haline getirdiler." Başka ifadeyle, kurtuluş mücadelesini kendilerine ait bir sembol ile işaretleyerek, onu Çerkeslerin (de) mücadelesi kıldılar. Bu, içinde yaşamaya başladıkları coğrafyaya aidiyet oluşturmaya başladıklarının güçlü bir işaretiydi, ancak aynı zamanda yeni siyasal sınırlar tesis edilirken, bu sınırlara karşılık gelmek üzere biçilen siyasal/kültürel kimliğin tarifine katılma talebine de işaret ediyordu. Ancak Çerkes kalpağının, düzenli ordunun üniforması karşısında daimi bir sembol olmasına imkan yoktu. Başka ifadeyle yeni devletin kimlik tarifi yapılmıştı, bu üstten tanımlanan kimliği kabul etmeyenlere, tıpkı ötekilere yapıldığı gibi zorunlu sürgün yolları göründü.

Yerlerinden oldukları her zorunlu ya da gönüllü sürgünle birlikte, Çerkeslerin görelisi olarak kapalı olan topluluk yaşamları çözülmeye uğradı. Çoğunluk nüfusu oluşturdukları yerlerde bile, bir kaç hanelik azınlığa düştüler. Büyük kentlere, başka başka ülkelere göç ettikçe eridiler, yalnızlaştılar, yabancıldılar. Yalnızlaştıkça yeni yeni dayanışma biçimleri içine girdiler. Yabancıldıkça, farklılıklarını törpülemeye diğerleri gibi olmaya başladılar. Bu modern zamanlar göçü sırasında Çerkesler, gündelik yaşam pratikleri itibarıyla "büyük sürgün" sonrasında yaşadığı kadar uyum sorunu çekmediler. Kent(li)leşmek onlar için hiç zor olmadı. Çünkü Çerkeslerin köy pratikleri geleneksel köy(lü) pratiklerinden farklıydı. Yerleşim yerlerine, ötekilerle ilişkilerinin niteliğine göre derecesi değişmekle birlikte dışarıya hep biraz açıklardı. Sürgünlerini/göçlerini bütünüyle içlerine kapanarak değil, dışarıya açılarak yaşadılar. Dolayısıyla kentler, uzun dönemde cemaat ilişkilerini yeniden ürettikleri, içlerine kapandıkları yerler değil, tam tersine dışarı döndükleri yerler oldu onlar için.

Çerkeslik kimlikleri giderek, tıpkı bir kenarda yeniden açık havada çalınacağı günü bekleyen ata yadigarı mızıkaları gibi evlerine hapsedildi. "Biz" oluşları bayramlardan bayramlara görüşülen akrabalarla birlikte Çerkes yemekleri yenildiğinde, modern düğünlerde

ancak orkestra ara verdiğinde beş-on dakika dinlenmek üzere çalınan müzik sırasında hatırlanan bir şeye dönüştü. Evlerde çocuklar, babaannelerinin gönlü olduğunda çaldığı fendire, Kafkasya'dan kırk yılda bir gelenlerden alınıp, çok değerli bir şey olarak çoğaltılarak elden ele dolaşan müzik kasetlerine acemice ayak uydurmaya, dinledikleri şarkılarda nelerin anlatıldığını öğrenmeye çalıştılar. Dorukları her mevsim karlı yüce dağları ve ırmaklarıyla bir cennet ülkeden sözedildiğini öğrendiler. "Nerelerde orası?" diye sordular. Bir iç çekişle birlikte "çok uzaklarda" cevabını aldılar. Baba ile babaanne ya da dede birden Çerkesce konuşmaya başladıklarında, büyükler kendilerinden yine bir şey saklıyor merakıyla, sözcükleri yakalamaya çalıştılar, yapamadılar. Bu başka hiçbir yerde -sokakta/okulda-duymadıkları, sadece halalara, amcalara yani büyüklere ait dili hep öğrenmeye karar verdiler, hiç beceremediler. Türkçeyi çok sonradan öğrenen babaannelerinin "çay soğumuş" değil de "üşümüş" demeye devam ediyor olmasına gülüştüler. Onun bir zamanlar ne kadar "zengin", ne kadar "mutlu" olduklarına, sonra nasıl yollara ve yoksulluklara düştüklerine dair anlattıklarını masal gibi dinlediler. (Bunların sürgünlerle, göçlerle geçmiş bir yaşamdan kalan kırık anılar olduğunu çok sonraları, ancak yeterince büyüdüklerinde anladılar). Akrabalardan birisi Türk ile evlendiğinde büyüklerin "yazık" diye derinden iç geçirdiklerine tanık oldular. Yakınlardan birisine kızıldığında ona; "senin yaptığını Türkler yapmaz" denildiğini işittiler. Böyle evlerde çocuklar evleriyle sokakta/okulda gördüklerinin, işittiklerinin birbiriyle pek örtüşmediğini gördüler ve nihayet bu sokakta/okulda işitmedikleri dilde konuşup, dorukları karlarla kaplı dağlarıyla cennet gibi bir ülkeden sözedilen müzikler dinleyen büyüklerine, "biz kimiz?" diye sordular. "Çerkes Türküyz!" biçiminde bir cevap aldılar. Çocuk akıllarıyla bunun evde Çerkes, sokakta/okulda Türk olmak anlamına geldiğini düşündüler. Bu ikili kimliği

daha fazla sürdüremediler, daha çok okullu oldukca daha çok Türk, daha az Çerkes oldular. Dönem büyüklerin "Milliyetçi" ideolojinin çeşitli biçimleri içinden kendilerini ifade etmeye başladıkları dönemdi.

Evlerinde giderek daha az Çerkes, okullarında/sokaklarında daha çok Türk olunan ülkede, gençler daha yüksek okullara gitmek üzere evlerinden ayrıldıklarında, kendilerini her biri farklı farklı yöntemlerle ülkeyi kurtarmaya karar vermiş olan gruplar içinde buldular. Türkiye'nin mevcut politik kutuplaşması içerisinde bir kısmı farklı vurgularla da olsa "ezilen/sömürgeleştirilen halklar", "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı", "halkların kardeşliği" söylemiyle, diğer kısmı, "Esir Türkler" söylemiyle eklemlendi. Çok farklı "özgürlük" tanımlarının peşine düştüler, karşıt yönle doğru yola çıktılar, aralarında derinden ikiye bölündüler. Kültürel kimliklerini yaşamak ve yaşatmak isteyenler için büyük kentlerdeki Kuzey Kafkas Kültür Dernekleri, sürgün/göç insanlarının hegemonik merkezlerin buyurganlığıyla bastırılan kimliklerinin soluk alabildiği mevziler olarak çok önem kazandı. Derneklerindeki kendilerini hem evlerinde gibi -güvende- hissedebildiler, hem de buraları söyleyecek sözü olan bir kamusalığa dönüştürmeyi başardılar. Kültürel/etnik kimliklerinin, farklılıklarının yüzyıllardır topluluk yaşamları içerisinde dokunduğu biçimleriyle ayırdına varılsın istediler.

Aralarında birbirlerini Şapsığ, Khabardey, Abaza olarak, ya da aile/soy adlarıyla andırlarsa da, başkaları karşısında, kendilerini çağrıldıkları adla; Çerkes olarak ifadelendirdiler. Bu adı övünçle söyleyerek, Çerkes denince akla ge(tiri)len hakim kodları sarstılar. Yani Çerkes Ethem'den ("hıyanetlerden") sözedilirken bir türlü, Çerkes kadınından ("meziyetlerden") sözedilirken bir başka türlü işaretlenen/sabitlenen, böylelikle kendilerine yabancılandıkları çoğunluklarca atfedilmiş özelliklerle kodlanan isimlerine sahip çıktılar, onu kendilerinin kıldılar. Bunu bir yandan resmi tarihi sorgulayarak, bu tarihe ilişkin kendi sözlerini söyleyerek, yaşadıkları toprak-

Diasporada 133 yılı arkalarında bırakan Türkiyeli Çerkesler, bu topraklara sürgün insanlarına özgü mevzilerden tutunmaya çalışarak varoldular. Kaf Dağı'nın ötesindeki anayurtları hep ortak aidiyetlerini besleyen başlıca kaynak oldu. Ancak hiç bitmeyen zorunlu/gönüllü sürgünlerle bu topraklara yerleşebildikleri ölçüde, yerleştiler, bu arada da etnik/kültürel kimliklerini başkaları üzerinde hiç bir hakimiyet ya da üstünlük iddiası taşımayan bir övünçün adına dönüştürdüler... Artık geriye doğru dönüp ürettikleri üzerine düşünmelerinin, sonra da ileriye doğru yönelip, yeni kimlik stratejileri geliştirmelerinin zamanı geldi.

lardaki yazılmamış tarihlerinin, öykülerinin peşine düşerek yapmaya çalıştılar, diğer yandan Kaf Dağı'nın arkasındaki ata topraklarının erişilemez olmadığını keşfedip, oralarda yeniden-üretilen kültürlerinin izini sürerek. Böylelikle Çerkes aydınları, yaşayan edebiyatlarını, müziklerini, danslarını anayurtlardan, yüzlerini yeni bir heyecanla bu *mitik* ülkelere dönmüş olan diasporadakilere taşıdılar. Oralarda yazılıp, söylenenler buralarda mümkün olduğu kadar "aslına" layık biçimde okunmaya, söylenmeye, sergilenmeye çalışıldı, yeniden-yorumlandı. Özetle, etnik/kültürel kimliklerini *yeniden* tarif ettiler, varoluş sorunlarını dillendirdiler, yokolmak için kendi kaderlerinin yapıcısı olma çareleri üzerine düşündüler. Buldukları çareler, onları yokolmamak için anayurtlarına "dönüş"ü tek çözüm olarak görenler ve doğdukları bu topraklarda verilen demokrasi mücadelesine katılarak etnik/kültürel varoluşlarını tescil etmeyi hedefleyenler olmak üzere ikiye ayırdı. 1970'lerin sonlarına doğru yolun *bu* yakasında saf tutanlar, artık kimlik taleplerini kamusal alanda seslendirmeye başlamış, ancak seslendirme biçimlerinde ve eylemlerinde farklılaşmışlardı.

Sonra yeniden sürgün/göç yılları geldi. Askeri darbe ile başlayan 1980'li yıllar, Çerkes aydınları için atalarıninkinden farklı türden sürgünlere/göçlere uğradıkları yıllar oldu. Kimi dernekleri kapatıldı, yöneticilerinden hesap soruldu. Kimileri hiç tanımadığı ülkelere, kentlere göç etti, kendini öz-sürgünlere gönderdi. Yeni yabancılıkları ve yabancılanmaları seçti. Kimileri bu zorunlu/gönüllü sürgün döneminde kamusal alanda dillendirilmekten alıkonulan kimliklerini, yol arkadaşı olarak seçilen eşlerle paylaşılan evlerine taşıdı. Eğer biliniyorsa Çerkesce (ağızlar ve dillerle) konuşulmaya özellikle özen gösterilen bu evlerde, Adıge, Abaza vs. adları taşıyan çocuklar büyütüldü. Ancak Çerkeslik kimliklerini evlere hapsetmek bu defa kolay olmadı. Diasporadakilere kısa süren bir içe kapanışın ardından, kendilerini ifade etmenin "yeni" yollarını buldular; sanatın, sembollerin dilini kullanarak konuşmayı sürdürdüler, kamusal/siyasal alanda sessizce işleyen dayanışma ağları geliştirdiler. Kulaklarını, gözlerini anayurtlarına daha da çok çevirdiler. Bu dönemde *dönüşü* tek çare olarak görenler daha da çoğaldı, dönenlerin anlattıkları dilden dile dolaşmaya başladı.

1990'lı yıllarda ise, çehresi radikal olarak değişen dünya ve bölge koşulları içerisinde Türkiyeli Çerkesler kimliklerini, yeni farklılaşmalar, etkileşimler, yeni dayanışma biçimleri içerisinde yeniden dokumak durumunda kaldılar. 1989 yılının ardından açılan kapılar, diasporadakilere, birdenbire coğrafi olarak yakınlarında olanlardan uzaklaştıran, uzaklarında olanlarla ise yakınlaştıran sonuçlar yarattı. Bu arada anayurtlarıyla kurdukları ekonomik, kültürel ilişkiler yoğunlaşmış, kalıcı bir niteliğe büründükçe kendilerini ortak kültürel kimliklerine gönderme yapan Çerkesliklerinden önce, etnik/kültürel alt-kimlikleri içerisinde tanımlamayı tercih eder oldular. Bu Türkiye'deki örgütlenmelerine de yansdı, ayrı dernek ya da vakıf çatıları altında toplanma eğilimini artırdı. Ancak Kafkasya'da meydana gelen çeşitli politik gelişmeler, Abhazya, Çeçenistan ve Güney Osetya'da verilen mücadeleler sırasında Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin birlikte davrandıkları takdirde bölgelerinde bir güç olabileceklerini ortaya çıkardı. Bu arada Türkiyeli Çerkesler de güçlerini birleştirdiklerinde anayurtlarıyla etkili bir dayanışma içinde olabileceklerini anladılar. 1990'lı yılların sonuna doğru Kafkas Derneği çatısı altında yeniden birlikte davranmaya başlamalarında bu önemli bir etken oldu.

Diasporada 133 yılı arkalarında bırakan Türkiyeli Çerkesler, bu topraklara sürgün insanlarına özgü mevzilerden tutunmaya çalışarak varoldular. Kaf Dağı'nın ötesindeki anayurtları hep ortak aidiyetlerini besleyen başlıca kaynak oldu. Ancak hiç bitmeyen zorunlu/gönüllü sürgünlerle bu topraklara yerleşebildikleri ölçüde, yerlileştiler, bu arada da etnik/kültürel kimliklerini başkaları üzerinde hiç bir hakimiyet ya da üstünlük iddiası taşımayan bir övüncün adına dönüştürdüler. Türkiye'de yaşayan Kuzey Kafkasyalı topluluklar olarak hiç de lehlerine olmayan koşullarda, "sırlarını" sadece sürgün insanların bildiği bir yaratıcılıkla kendilerini yutmaya çalışan gelişmelere direnerek, dayanışarak, etkileşerek ortak kimliklerinin ve kültürlerinin yeniden-üretimini mücadelesini verdiler. Artık geriye doğru dönüp ürettikleri üzerine düşünmelerinin, sonra da ileriye doğru yönelip, yeni kimlik stratejileri geliştirmelerinin zamanı geldi. Elinizdeki dergideki yazılarla şimdi ürettikleri üzerine düşünüyorlar.

Çerkeslerin ilk gazetecilik deneyimi

Ğhuaze

Fahri Huvaj

Ğhuaze, "rehber, kılavuz" anlamına gelen Çerkesçe (Adıgece) bir sözcüktür. Aynı zamanda 1911-1912 yıllarında İstanbul'da Çerkes Teavün Cemiyeti (Çerkes Yardımlaşma Derneği) öncülüğünde bir grup Çerkes (Kafkash) aydın tarafından çıkarılan haftalık bir gazetenin adıdır.

Çerkes halkının ulusal varoluş mücadelesinde Çerkes Teavün Cemiyeti'nin ve Ğhuaze gazetesinin çok önemli bir yeri vardır. Ne var ki bu gazete ve dernek, Türkiye Kamuoyunda olduğu gibi, Çerkes aydınları arasında da yeterince bilinmemektedir.

Sınırlı olanaklar ve kısa bir süre içerisinde yapılan bu çalışmanın başlıca amacı, Ğhuaze gazetesini ana çizgileriyle tanıtmaktır.

Esasen bu konuda daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılmasının yararına ve gereğine de işaret etmeliyiz. Böyle bir çalışma, 1908 sonrası dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel yapısı içerisinde Ğhuaze gazetesinin konumunu, işlevini ve önemini ortaya koymaya yönelik olabilir. Ya da böyle bir çalışma, daha dar kapsamda; örneğin; Ğhuaze, 1911'lerde yayın yaşamına giren benzeri diğer gazete ve yayınlarla birlikte ele alınarak karşılaştırmalı bir inceleme ve değerlendirme çalışması biçiminde yürütülebilir.

Belki bunlardan da önce Ğhuaze'nin tıpkı basımının yapılması, ya da hiç değilse içeriğinden özgün seçkiler yayımlanması düşünülebilir.

Ne var ki bu düzeylerdeki çalışmalar, ya eşgüdümlü ortak bir ekip çalışmasını gerektirir; ya da konuya ilgi duyan bir araştırmacının, yeterince zaman ve olanak bularak, amatör bir ruhla da olsa profesyonel bir anlayış ve disiplin içerisinde böyle bir çalışmaya yoğunlaşabilmesini gerektirir.

Hemen belirtelim ki bizim olanaklarımız bu denli kapsamlı bir çalışmaya elvermemektedir. Bu nedenle sunmaya çalıştığımız bu çalışma, daha dar kapsamlı bir çerçevede kalmıştır. Ancak yukarıda belirtilen düzeydeki daha geniş kapsamlı çalışmaları genç arkadaşlarımızdan beklediğimizi, gerektiği takdirde bu tür çalışmalarda olanaklarımız ölçüsünde severek yer alabileceğimizi belirtmek isteriz.

Şunu da ekleyelim ki; ana çizgileriyle de olsa Ğhuaze gazetesini tanıtırken, yazarlarının kişilikleriyle, onların sosyo-ekonomik ve kültürel

yapılarıyla, siyasal biçimlenme ve eğilimleriyle de bağlantı kurmak çok yararlı olurdu. Ne var ki buna da olanak bulamadığımızı üzülerek belirtmeliyiz. Bunun yukarıda kısmen değinilen çeşitli olanaksızlıklarımız yanında, belki onlardan da önce gelen asıl nedeni, her halde, geleneksel Çerkes terbiyesinden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; bilindiği gibi Xabze adı verilen Çerkes töresinde ve kültüründe kişilerin kendilerini övmeleri, övünmeleri ayıp karşılanmakta, yadırganmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki bu anlayışın etkisiyle yazarlarımız, sanatçılarımız, aydınlarımız övünme düzeyine varması söz konusu olmasa, objektif bir gerçekçilik içinde kalsa bile, kendilerinden söz etmek istememişler, kitaplarında kendilerini tanıtmamışlardır. Bu da bizi, maalesef üretken insanlarımızı tanıma ve özellikle göçmenlik sürecindeki mücadelemizin gösterdiği aşamaları bir bütünlük içinde görüp kavrayabilme fırsat ve olanağından önemli ölçüde yoksun bırakmaktadır. Dolayısıyla Ğhuaze'yi, yazarlarının kişilikleriyle birlikte tanımamız mümkün olamamıştır.

Belirtilen sınırlı çerçevede de olsa bu çalışmada, Ğhuaze'yi ana çizgileriyle tanıtırken, aynı zamanda konuya ilgi çekmeye ve 1911'lerde Çerkes aydınlarının Ğhuaze çerçevesinde kendi sorunlarına nasıl yaklaştıklarına ilişkin ipuçlarının bulunabileceği genel bir değerlendirme zemini oluşturmaya çalışmış olacağımızı düşünüyoruz.

Ğhuaze'nin 48 sayısını bizzat görmüş, 57 sayı çıkmış olduğunu öğrenmiş olmamıza karşın, bu çalışmada yer alan değerlendirmeler, esas itibarıyla, henüz okuma olanağı bulabildiğimiz ilk 12 (oniki) sayısına dayanmaktadır. Daha geniş inceleme ve değerlendirmeler, konuya ilgi duyan araştırmacılara ve zamana bırakılmıştır.

ĞHUAZE VE TARİHSEL KONUMU

Ğhuaze "ilk" midir? İlk gazetecilik deneyimimiz: Ğhuaze adı, Ğhuaze'nin ilk gazetecilik girişimi olduğunu belirtmekle birlikte, bu, Ğhuaze'nin Çerkeslerin ilk yayını olduğu anlamına gelmemelidir. 1800'lü yıllarda Anayurtta yazılmış ve yayınlanmış çeşitli eserler vardır. Hatta Sayın Prof. Dr. SIKHUN Hasan'ın vurguladığı gibi, Çerkesler bugüne kadar 6 değişik alfabe kullanmışlardır. Çerkeslerin M.Ö. 1500'lü yıllarda yazı yazdıkları

bilinmektedir. Khabardey araştırımcı ve bilim adamı WURIS Hatali'nin, Adıgece olarak (Khaberdey diyaleğiyle) Nalçik'ta yayımlanan *Adıge Tıxbzem Yi Tıxde* (Adıge Yazıdilinin Tarihi) adlı kitabında, Çerkeslerin çok daha eski tarihlerden beri yazıyı bildikleri, çeşitli alfabeler kullandıkları, M.Ö. 1500'lü yıllarda eski Grek harfleriyle Abazaca-Adıgece yazıldığı anlaşılan tabletler bulunduğu ifade edilmekte, daha da ileri gidilerek, Adıge aile armalarının, M.Ö. 4000'lerde kullanılan özel bir alfabenin harflerinden oluşabileceği ihtimali bile ileri sürülebilmektedir. Bütün bunlar, üzerinde önemle durulması, araştırılması gereken konular olarak araştırmacıların, özellikle de konunun asıl sahibi olan Çerkeslerin ilgi ve çabalarını beklemektedir.

Bizim bunlardan söz etmemizin nedeni, hem bir hatırlatmada bulunmak, hem de Ğhuaze'nin Çerkes tarihindeki ilk yayın olmadığını, belki muhaceret sürecindeki ilk periyodik yayınlarımızdan biri olduğunu belirtmekten ibarettir.

Öte yandan bir noktaya daha değinmekte yarar vardır. Muhaceret sürecindeki ilk periyodik yayınlarımızdan biri olan ve Çerkes tarihinde çok önemli yeri bulunan Ğhuaze gazetesini, aradan 70 yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına karşın, Çerkes aydınının dikkatine sunmak şöyle dursun, onu henüz tam olarak okuyup inceleme fırsat ve olanağı bulamamış olmamız da gerçekten son derece acı ve düşündürücüdür. Buna, Ğhuaze'ye ilişkin tanıtım yazılarına bile rastlayamadığımızı da eklemeliyiz. Sadece varlığını bildiğimiz, adını duyduğumuz ve çok önemli olduğuna inandığımız bu gazeteyi, yayınlanmasından yaklaşık 75 yıl sonra -o da kısmen olmak üzere- tanıma olanağı bulabilmiş olmak, yine de sevindirici olarak değerlendirilmelidir. Ama herhalde ancak buruk bir sevinç olarak .

ĞHUAZE'NİN NİTELİĞİ

Ğhuaze, sunacağımız örneklerden ve içeriğinden de anlaşılacağı gibi, *Kuzey Kafkasya* kültürel dergi, *Kançı* aylık siyasi gazete, *Yançı* aylık sosyo-kültürel dergi, *Nartların Sesi* gazetesi ve *Kafdağı* dergisi gibi son dönem yayınlarımızla aynı paralelde bir periyodik yayın organıdır. Ancak, bugün adına üzümlere belirtelim ki, 1911'lerdeki Ğhuaze, 1960'lardan, 1970'lerden hele 1980'lerden sonraki yayınlarımızdan çok daha ileri düzeyde, çok daha özgür ve başarılı bir periyodik niteliği taşımaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki Ğhuaze, ulusal ve siyasal anlamda görelilik olarak, bugünkünden çok daha geniş bir özgürlük ve hoşgörü ortamında yayımlanmıştır. Ele aldığı konular, yaptığı tesbitler, benimsediği yaklaşımlar ve önerdiği çözümler, bunu açıkça göstermektedir. Nitekim Ğhuaze'nin gerek Çerkesler özelinde, gerekse Osmanlı İmparatorluğu genelinde parmak bastığı sorunlar ve önerdiği çözümler, çağdaşı olan başka

bazı yayın organlarının da benimsenmiş ve savunulmuştur. Bu Ğhuaze'nin başarısını olduğu kadar, istibdat baskısından kurtulmuş, resmi ideoloji şövenizminin baskısına henüz girmemiş bulunan o günlerdeki basının, daha geniş görüşlü, daha özgürlükçü, daha evrensel arayışlı, insan hakları konularında belki daha duyarlı ve çifte standartlar oluşturmamış, hakkaniyet ölçülerine daha bağlı ve saygılı bir tutum içinde olduğunu da düşündürmektedir.

Bu nitelikleriyle Ğhuaze, hiç değilse 1960'lı yıllarda incelenip tanınabilmiş olsaydı, sonraki yayınlar onun deneyim birikimlerinden yararlanır, "Amerika'yı yeniden keşfetmek" zorunda kalmaz, daha ileri adımlar atabilir, belki daha etkili olabilirlerdi. Bugüne kadar sadece arşivlerde kalmış olmasından üzüntü duyduğumuz bu gazetenin, daha geniş bir biçimde aydınlarımızın bilinç dağarcığına girmesini diliyoruz.

Ğhuaze, "siyasi, iktisadi, içtimai, ilmi haftalık gazete" olarak ilk kez 2 Nisan 1911 Pazartesi günü yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi: Yusuf Suad NEĞHUÇU, Sorumlu Müdürü: M. Tefvik Tal'at XHIYT, Yönetim Yeri: Çemberlitaş'ta Çerkes kulübüdür. Fiyatı 20 para, abone bedeli: altı aylığı bir mecdiye, yıllık 1.5 mecdiyedir. 25x37 cm. ölçülerinde (küçük boy) 8 sayfalık bir gazetedir. Bugünkü ölçülerle 20x25 cm. ölçülerinde (küçük boy) 40 sayfalık bir dergi kapasitesinde olduğu söylenebilir. Bu kapsamdaki bir yayını, amatörcüce bir yaklaşımla hemen hemen hiç aksatmadan hem de haftalık olarak yayımlayabilmek, herhalde alkışlanacak bir başarı sayılmalıdır. Ğhuaze'yi oluşturan saygıdeğer büyüklerimizi, minnet ve şükranla anıyor, bu vesile ile onlara bir kez daha Tanrı'dan rahmet diliyoruz.

Gazetenin ilk 12 sayısında imzası bulunanlar şunlardır: Tahir Hayreddin, Hayriye Melek XHUNÇ, Y.S., Ahmed Lütfullah şAR, MET Çünatıho Yusuf İzzet, şahap Rıza, Süleyman Tefvik, Ahmed Cavid, M.Tefvik Tal'at XHIYT, A.F.Nejat, NENEY İsmail, A.Fikret, eski Evkaf Nazırı şemseddin, S.Fehmi, Hacı Numanzağe Sufyan, Ali Sıdık, Aziz TUTEREŞ, H.F., Düzceli Balkhız, Ali, Hacı oğlu Danyal, Sawsıruxh, Colanlı M. Yahya, Jabağlı, A.N., Donkişot, Rekindezade İsmail Zühdü, A. LAXHUŞUKH, A.Hikmet, M. Hilmi, Adanalı Osman Kamil, Mekke Emiri Hüseyin, E.A., H.Fehmi, Ömer Hilmi.....

Başta da değinildiği gibi Ğhuaze sözcüğu Adıgece'de kılavuz, rehber anlamına gelmektedir. Nitekim Ğhuaze Gazetesi 3. Sayısından itibaren büyük Ğhuaze başlığının hemen bitiş alt köşesinde köşeli parantez içinde küçük yazılmış bir [Rehber] sözcüğüne de yer vermiştir.

ĞHUAZE'NİN ÜZERİNDE DURDUĞU TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ğhuaze'nin üzerinde durduğu temel sorunlar iki ana grupta toplanabilir:

A- Bunlardan birincisi Çerkes ulusal ve toplumsal sorunlarıdır ki yaklaşık % 70 ağırlık taşımaktadır.

B- İkincisi ise Osmanlı ülkesinin çağdaşlaşma, uygarlaşma sorunudur ki, bu da yaklaşık % 30'luk bir ağırlıkla ele alınmakta ve incelenmektedir.

A- Çerkes ulusal ve toplumsal sorunları çerçevesinde üzerinde durulan konuları ana çizgileriyle şöyle özetlemek mümkündür:

1. Bugünkü Çerkes ulusal sorununun temel kaynağı anayurttan ayrılıştır. "Yıstınbilak'o" veya "Büyük Göç" olarak anılan bu olay, Çarlık Rusyası yönünden bir sürgün, Osmanlı İmparatorluğu yönünden politik bir başarı, Çerkesler yönünden ise tam bir hezimet, yok oluşa yürüme, Bu olay, insanlık açısından da bir halkın kıyımı, katliamı olup, kapkara bir lekedir.

Sorun şu aşamalarla çözülebilir:

1.a) Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu, Kuzey Kafkasya'dan göçmen çekme politikasına derhal son vermeli, Çerkes göçü derhal durdurulmalıdır.

1.b) Osmanlı Topraklarına daha önce gelmiş veya getirilmiş olanların, öncelikle biyolojik ve fiziksel olarak varlıklarını korumaları için elverişli uygun coğrafi koşullarda yerleşmeleri sağlanmalıdır. Böylece iklim uyumsuzluklarından elverişsiz coğrafi koşullardan kaynaklanan

hastalık ve ölümler önlenmiş olacaktır. Dolayısıyla Çerkes göçmenler Kafkasya'dakine benzer coğrafi özelliklere sahip yörelere yerleştirilmeli, bu yerleşimin ulusal kültürel varlığı koruyabilmek bakımından mümkün olduğu kadar toplu yerleşim biçiminde yerleştirilmesine imkan ve fırsat verilmelidir.

1.c) Osmanlı topraklarında kaldıkları sürece Çerkes göçmenlerin insanca yaşama hakları güvence altına alınmalı, hastalık, açlık, yokluk, yerel saldırılar gibi kötü koşullara ve tehnelere karşı korunmalı ama esas olarak da bir an önce anayurtlarına dönmeleri teşvik edilmeli, bu konuda kolaylaştırıcı ve özendirici önlemler alınmalıdır.

2. Çerkeslerin Osmanlı toprakları içinde pek çok toplumsal sorunları vardır. Bu sorunların çözümü için şunlar yapılmalıdır:

2.a) Elverişsiz coğrafi koşullarda ve dağınık biçimde yerleştirilen Çerkes köyleri nispeten daha elverişli coğrafi bölgelere toplanırlaştırılmalıdır.

2.b) Geçimlerini sağlayabilmeleri bakımından, daha önce vaad edilmiş bulunan toprak, sermaye ve araç gereç yardımı, hiç değilse geçindirebilecek düzeyde ve bir an önce verilmelidir.

2.c) Gerek Çerkeslerde, gerekse tüm Osmanlı ülkesinde okullaşma ve eğitim olanakları artırılmalıdır. Halk iş gücü ve yerel imkanlarla,

مدیر مسئول
تولقی ملت - خط

مسلكه موافق آثاره صحیفه یز آچیلدی
درج اولتیان اورانی اعاده ایلین

آپونه :
سنه لکی ۳۰ آتی آبی ۱۸ غرشدیر

استخمس (۲۰) باره در

غوازه

شورلک هفته براهه نشر اولور. سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علمی، هنری

صاحب امتیاز :

برسک ساد - نه فوج

فعل ابراهیم س :

بیتیرل طاشده چرکس نئری

امور اداره و تحریریه ایچون مدیره
مراجعت اولور

استخمس (۲۰) باره در

معیشت اجتماعی، اعتباریه حکمت تأسیس
بالکله تافل ایدلسی، موجودیت اجتماعی،
منحصراً بر شکل اداره کوراسی ایتاج ایلش
ایدی. بونله کله خلق، نظری اولان لقیقت قوتی
قالب ایتکده اولهله برابر، براندانه، اوقوم
بجیره طرفندن صحافت تاریخ ملنه چیرکین بر
رنک ایله یازلقد. اولان اجراء آت ایله وسقیسه
ساکتانه نفع ایتک طولا یسیله سیاست ایتلاقی
دوشدی. بو طرز تلقی، زمان ایله ایله بر حال
کسب ایلرک، کوا قوجه بر ملت ختاینه ک
موجودیت اجتماعی سنه کی حکمت و سیاست
داخله ظن ایدیلن حسن آیتش اهالی و مأموریتین
عبارت، یا خود - سیاست خارجه ده لقی ایدیلن
کیسه دن اجتماعی که حصر غیرت ایش ا و بوندن
یشقه بر مقصد یوق ایش ا بونتی طرز تلقی نه
بکزر؛ طادنا بر فایده ک نه مقدرده، نه کی

اکلادی میسا ایله، ایلله بر فضا تنده، هنوز
هلاک ایلرک بده لسیقی قیلیندن اوله رفی حال
ظنولینده در.
اقوام سائر، شتون عالی سیاسی، اجتماعی،
اقتصادی... الخ کی بر چوق نامر ایتده آری
آری نصیب ایتیلر، هیئت جموعه سندن بر
صحیفه مدنیت ترسیم و تألیف ایلش، بوجیه
الذی ایلدن حیات حقیقه صحفاتی جمعیت،
وجاعته تدقیق و تأمل ایدیورل، هر جمعیت
وجاعتک واسطه نشر افکاری اولان اورانی
سوانده آچیلان مباحثات و مناقشات ایل تکمل
ایلدورل، بزده ایسه، اطفالک مناظر خیالی بازی
جلیوبی قیلندن اوله رفی، سیاستن بشقه - اوده
ظنی و غریب بر طرز تلقی اساسی اوزرینه - هیچ
بر منظره یک ملکت اوله میور - و علی الاکثر
چو سقلمک نضات میزیمی اولان ایدل ذوقه

۳ ربیع الاخر ۱۳۲۹
۲۱ مارچ ۱۳۲۷
۲ نisan انرجمی ۱۹۱۱

مسکرم :
غوازه، چرکس تعاون جمعیتی، نیک
وهریری و ناشر افکار بیدر. بوندن مقصد
و مسکرم، بر درجه به قدر اکتلاسیله
تیار سنده توضیح صرام ایچون دیررکه
جمعیت میز کورده نیک چین تشکیکنده
تحریر و نشر ایلدیکی بر و غرامک ایتکجه
تأهه سنده کوستردیکی وظایفی ایفا،
خاصه مختلفه عیانه آره سنده و فایده

Ghuaze'nin ilk sayısı, 2 Nisan 1911

devlet de gerekli sermaye, araç ve gereçlerle bu çabaya katılmalı, hiç değilse zekat ve aşar vergileri bu amaca tahsis edilmelidir. Her alanda ve her fırsatta eğitim teşvik edilmeli ve kolaylaştırılmalıdır. Basın ve yayın organları da önemli ölçüde yaygın eğitim işlevi görmeyi üstlenmelidir.

2.d) Çerkesler bir yandan genel eğitime, bir yandan da kendi dillerini, kültürlerini, tarihlerini öğrenmeye ve kendilerini geliştirmeye önem vermelidirler. Geleneklerin, günün koşullarına uygun olanlarını, aynen olduğu gibi; uygun olmayanlarını da geliştirip uygun hale getirerek yaşatmaya çalışmalıdır.

2.e) Adıge dili için genelde geçerli olabilecek ortak bir alfabe hazırlanmalı, bu alfabe ile ürünler verilmeli, dil ve kültür geliştirilmelidir. Bu amaçla yapılan çalışmalardan henüz sonuç alınmamış olmakla birlikte, bir süre Latin ve Arap kökenli alfabeler gayr-ı resmi olarak denemeli, daha sonra konu yeniden ele alınıp, üzerinde uzlaşılacak bir alfabeye ulaşılmalıdır.

2.f) Memurluk zihniyeti ve hevesi artık bırakılmalı, sanata, ticaret ve sanayiye, serbest mesleklerle yönelinmelidir. Özellikle gençler buna teşvik edilmelidir.

2.g) Evlenmelerin önündeki geleneksel ve ekonomik engeller kesinlikle ve ivedilikle kaldırılmalı, gittikçe azalan Çerkes nüfus arttırılmaya çalışılmalıdır. Zengin ve soylu sayılan yaşlıların, istedikleri genç kızlarla evlenmeleri gibi dengesiz ve yanlış evliliklerin asla mutluluk getirmediği artık iyice anlaşılmalıdır. Evliliklerde çağ dışı feodal sınıflaşmaların son derece zararlı etkileri artık iyice görülmeli ve bu türlü değer yargıları hızla terk edilmelidir. Wase (başlık) veya mehr-i muaccel gibi artık geleneksel esprisini iyice yitirmiş kurumlar da tümüyle kaldırılmalı ya da sembolik düzeye indirilerek ıslah edilmelidir.

3. Feodal sınıflar ve kölelik sorunu

3.a) Feodal sınıflaşmalar ve kölelik, hemen her toplumda görülen tarihsel bir olgudur. Bunu sadece Çerkeslere özgü imiş gibi gösterip, Çerkes cariyeleri diye niteleyerek pazarlamaya kalkışmak, tümüyle insanlık dışı büyük bir sahtekarlık ve insafsızlıktır. Buna asla izin verilmemelidir.

3.b) Kölelik halkın pek çoğuna kabul ettirildiği gibi, doğal da değildir. Tanrısal kökenli hiç değildir. Asil-kölelik ayrımı, tarihsel bir dönemin gereği olarak ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle ortaya çıkarılmış yapay bir ayrımdır ve insanlıkla asla bağdaşmamaktadır. Binaenaleyh kölelik kesinlikle kaldırılmalıdır. Ancak sadece bir fermanla kaldırılması da mümkün değildir. Kölelik, en kalıcı ve gerçekçi biçimde şu şekilde kaldırılabilir.

3.b.1. Önce, köle ve cariye satışları fermanla ve yasalarla yasaklanmalı, bu yasaklar titizlikle uygulanıp korunurken, aynı zamanda yeni köleleştirmelere de asla izin ve imkan verilmemelidir.

3.b.2. Tüm basın ve yayın organları ve aydınlar kölelik olgusunun doğal ve tanrısal olmayıp, siyasal ve yapay bir olgu olduğunu, insanlıkla asla bağdaşmadığını her fırsatta vurgulayarak işlemeli ve bu doğrultuda yeterli kamu oyu oluşturmaya çaba göstermelidir.

3.b.3. Kölelerin, halkın da kabul ettiği ve şeriata uygun olan yazılı anlaşma (mükatebe) yoluyla azat edilmeleri kanunla düzenlenerek gerçekleştirilmelidir. Bunun için belirli bir mükatebe bedeli saptanabilir ve bu bedel de köleler adına devlet hazinesinden karşılanabilir. Böylece kölelik hem insanların düşüncesinde, inancında; hem de pratikte ve yasal düzeyde kaldırılmış ve artık tarihe karışmış olur.

B- Ğhuaze gazetesinin üzerinde durduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma ve uygarlaşma sorunları çerçevesinde ele aldığı konuları ve önerilerini ana çizgileriyle şöyle belirtebiliriz:

1- Meşrutiyet ve onun getirdiği hak ve olanaklar özenle korunmalı ve geliştirilmelidir.

2- Tutarlı ve kişilikli bir dış politika izlenmelidir.

3- Ekonomi, eğitim, yönetim, adalet, sağlık vb. gibi temel konularda batıdan; batının deneyim birikimlerinden yararlanma yolları aranmalı, ancak asla aynen taklide yönelinmemeli, kişilerin yaratıcı yetenek ve becerilerini geliştirip kullanmalarına imkan ve fırsat verilmelidir. Çünkü her ülkenin ve toplumun yapısı ve özellikleri farklıdır. Her toplum kendine uygun bir sistem geliştirebilir. Ayrıca hiçbir taklit, aslı gibi mükemmel ve etkili olamaz.

SONUÇ OLARAK

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Ğhuaze gazetesi, 1908 Meşrutiyetinin getirdiği sınırlı ama ulusal-kültürel anlamda bugünkünden çok daha doğru, gerçekçi ve ileri-özgürlük ortamında, daha önce sürgün vurgununu ve uzun istibdat dönemini yaşamış Çerkes halkı arasından yetişmiş aydınların, halkına ve tarihe karşı sorumluluk duyarak, ulusal ve evrensel düzeyde oldukça doğru, geçerli ve kalıcı çözümler önererek başarı ile çıkardığı saygın bir yayın organı olarak tarihimizde yerini alacaktır. O günkü koşullarda ne ölçüde etkili olduğunu tespit etmek mümkün olmasa da, bugünkü mantıkla bile doğru tespitler yaparak kitlelere ışık tutabilecek nitelikte bir yayın olarak değerlendirilebileceğini rahatlıkla söylemek ve savunmak mümkündür.

Halkına, kültürüne, insanlık ve tarihine karşı böyle bir içtenlik ve sorumluluk anlayışıyla hareket ederek, bu gazeteyi oluşturan değerli aydınlarımızı takdir, minnet ve şükran duyguları içinde rahmetle anarken, manevi huzurlarında saygı ile eğiliriz.

[Kebikeç dergisinden alınmıştır.
Kebikeç, 1997, Yıl 2, Sayı 5, s.51-60]

HİCRET VE AVDET

GHUAZE, 1911

Geçen Cuma günü kulüpte tanımadığımız yeni bir sima vardı. Mahzun görünüyor, mahcup duruyor, her manasiyle bir meflük anlaşılıyordu. Süleyman Tevfik Bey refikimiz bunu bize tanıttı:

Yedi sene evvel Çerkesistan'dan hicret etmiş olan Anzavur Talustan Bey'in ve cemaatinin vekil-i murahhası Arslan Bey imiş!

Talustan Bey ve cemaatı, 320 sene-i maliyesinde hicret etmiş idiler. Hicret ettirildikleri zaman üç yüz haneli bir cemaat olarak Rakka taraflarına gitmişler. Bunun kırk hanesi birkaç sene iskan intizarında bulunduktan sonra me'yusen Kuneytra'ya geçerek (Telulhamr) mevkiinde oturmuşlar. Ve oranın ehmet-i havasına munzam olan müteffizan-ı mahalli tagallüp ve tazyiki tesiriyle otuz hanesi telef olmuşlar.

Rakka'dakilere gelince; taraf-ı hükümetten kendilerine dört bin dönüm kadar hali arazi gösterilmiş ve haritası bile tanzim ve ita edilmiş olduğu halde mahalli mütegalibesinin müsellahan tehdit ve tecavüzleri sebebiyle yedi seneden beri hala esaslı bir surette yerleşememişlerdir. Ziraat ve hırsate imkan bulamadıkları için bütün mameleklerini de bitirerek muhtaç kalmışlar.

Nihayet bu mütemadi-i keşmekeşin önünü aldırmağa mahallince çare bulmaktan aciz kalınca İstanbul'a murahhas göndermeğe mecbur olmuşlar. Süleyman Tevfik Bey murahhasa sevk-i hamiyetle refakat ederek dahiliye nezaretine, meclis-i mebusan riyasetine, sadaret-i uzma'ya, atebe-i ulya'ya müracaat ve maruzatta bulunmuşlar. Şöyle böyle bir şeyler yapmışlar!!

Arslan Bey, bu defa merkez-i hükümette müracaatı semeredar olmazsa Kafkasya'ya avdet kararını vermiş oldukları müjdesini ekleyerek refikinin izahatını tamamladı.

Biz buna da ötekine de inandık. Çünkü bunlar, Kafkasya'dan Türkiye'ye hicret ettiler mi? Etmediler mi? Ettiler... O halde felaket onların başında hazırdr.

Bu muhtasar hikayenin akabinde ben kendi kendimi bir lahza dinledim; Çerkeslerin bu toprağa ne na-mahdud-i ihlas ile gelmekte ve burada ne türlü musibetlere düşer olma-

bulduklarını şöyle gözümün önüne getirerek bu halin ne akitülere kadar devam edeceğini keşfe çalıştım... Mümkün olmadı...Yalnız her hatvede şurası daha katıyyet ile bir kat fazla tavazzuh ediyor ki Çerkeslik ve Çerkesler, inkızaza doğru bir vaziyet almışlar! Yürüyorlar!.

Çerkesleri bu mühlük-i inkırazdan uzak dolaştırıp rehyab-ı halas edecek çare-i yegane var ise onların dünya var edileli içinde ferih ve fahur oturdukları ve toprağına, suyuna, havasına alıştıkları Kafkasya'da rahat oturmalardır.

Bize öyle gözüküyor ki Çerkesler, bu toprağa gelmek hususunda bir takım hayalata kapılıyorlar... Kendileri diyaneten pek salabetli olduğu için memleketlerini Hıristiyan nüfuzu tahtında bir Hıristiyan toprağı tasavvur ediyorlar. Zihinlerinde bu za'm-ı batıl vaktiyle her nasılsa kökleştirilmiştir.

Buna mukabil memalik-i Osmaniyyede daha bakir bir din, daha kavi bir İslamiyet bulacakları ümidinde bulunuyorlar. Bilmiyorlar ki teknil Irak-ı arap, Irak-ı acem şiiyetin taht-ı tehdidindedir. Ne bilmiyorlar ki Rumeli'nin yarısı ve Anadolu'nun Sivas'ı, Adana'sı, Ankara'sı, Konya'sı Bektaşilik, Kızılbaşlık gibi seyyiat kaplamıştır.

Halbuki bilenler bilirler ve kendileri de iyi düşünseler bilecekler ki bugün teknil kürre-i arzın Müslüman memleketleri içinde İslamiyet'in), ahlak emrinde en saf, en bakir ve halis yeri ancak ancak Kafkasya'da Çerkesistan'dır.

Demekki memalik-i osmaniye için tahayyül eyledikleri o selef-i salihyn hayatını ancak kendi vatanlarındaki Müslümanlarda bulacaklardır.

Sonra bunlarda hicrete bir sebe-i iktisadi mülahazası da yoktur. Çerkeslerin kadimden beri iktisat hususunda görülen hayat ve meslekleri iştiraki bir mahiyettedir. Muavazaten mübadeleyi insaniyete bilhassa kerem-i mürüvete münafi gördükleri günler, bizden pek uzaklaşmış mazi değildir.

Kafkasya tabiatın her türlü feyz ve bereketine mazhar olmuş bir memleket idi!

Orada serveti teşkil eden bilcümle mevad ve mahsulatı, Çerkesler beyninde müşterek tasavvur ediniz. Öyle bir hayattaki Çerkeslerin o devirde fakir değil bilakis müreffeh ve mesud olduklarını kolay anlarsınız.

İstiladan sonraki günlerde ise hicretin hezimetten başka bir şey olmadığını anlamadıklarına rağmen Kafkasya muhitinin müsaide'i fevkaladesi yardımıyla memleket her türlü terakkiyet'i iktisadiyeye nail olmuş ve orada vasait'i ticariyenin tekkemmül ve inbisatı bugün mehafil-i ticariye ve sarrafiyede az malum olmayan Trahov'lar, Tuganov'lar, Khırmızov'lar, Şardanovlar filanlar gibi bir çok zengin Çerkesleri yetiştirmiştir.

Memalik-i osmaniyeye gelince 1280 tarihinden beri geçen 49 senelik uzun zamanlar zarfında burada kış-u kar ile işini Trahovlar payesinde ilerletmiş tek bir adam bile hemen hiç zuhur etmemiştir. Bununla beraber 1280 tarihindeki hareket-i umumiyenin hızı hala kesilmeyerek

Çerkesler fecç fevc gelmekte ve mühlike-i inkıraza doğru yürümekte devam ediyorlar... Toprağına geldikleri devletin ise bunlara bir kıymet ve ehemmiyet vermediği her hal ve hareketinden anlaşılmaktadır. Bunu katiyetle anlamak, kestirmek için Çerkeslerin evel ve ahir suret-i iskanlarında iltizam eylediği adem-i takayyuda, yeni gelen muhacirlerin emr-i kabul ve iskanlarında gösterdiği çiy-i çebiy-i iraza az bir vakit kifayet eder.

Bu o kadar sarıh bir şeydir ki uzaklarda misal ve emsal aramayınız. İşte Arslan beyin vekil-i murahhası bulunduğu Anzavur Talustan beyin ve cemaatinin hali meydandadır!...

Böyle yedi senede Raka'da hükümet kapılarında sürünüp zelil ve hakir olmadan, mütegalibenin zulüm ve tahakkümlarına boyun eyip servetlerine mahvetmeden Çerkesistana avdeti kararlaştırmaları kendileri için en makul, en nafi e tarık-i aksar-ı halas idi. Nasıl ki geçen sene bir cemaat-ı muhacirin böyle yapmışlardır.

Bunlar yine Khaberdeylerden 80 kadar haneli bir cemaat idi. Emsali gibi İstanbul'da Tahtakale'de bir han içinde 5-6 ay sefil ve sergerdan oturdular... Gündüz Bab-ı Ali'de, gece hanede olmak üzere geçirecekleri

İstanbul ve Türkiye hayatının iyi bir semere ereceğine ümitleri kalmayarak nihayet hepsi birden Çerkezistan'a avdet etmişlerdir. Keşke diğerleri de hep böyle yapsalardı.

Tetkik edilecek olsa Çerkeslerin bu hicretlere kadar bi-mana bir şey yok gibi!... Çünkü evelemirde makul bir sebep-i mülcıye (zorlayıcı) müstenit değildir...

Sebep, diyanet ve İslamiyet noktası ise muhakkaktır ki bugün bunun en saf, en halis kısmı, ancak Çerkesistan'da bulunuyor.

Saniyen fakr ve ihtiyaç sevkiyle Türkiye'de temin-i refahet için de değildir... Bilakis servet, Çerkesistan'da daima daha mebzul ve daha umumi bir haldedir.

Salisen tazyikat-ı meshabiyye ve siyasiyeden de ileri gelmiyor... Rusya'da inkılaptan beri esasen Çerkesler hakkında öyle bir şey kalmadığı gibi hürriyet orada daha ziyade tevessü' ve inbisat etmek istidadındadır.

Hulasa edecek olsak Türkiye'yi Kafkasya'ya tercih ettirecek hiç bir şey kalmıyor!...

Çerkesleri bu mühlike-i inkırazardan uzak dolaştırıp rehyab-ı halas edecek çare-i yegane var ise onların dünya var edileli içinde ferih ve fahur oturdukları ve toprağına, suyuna, havasına alıştıkları Kafkasya'da rahat oturmalarıdır.

Bilirsiniz ki kavmin kavmiyeti itibariyle hakk-ı hayatı, hakk-ı bekası vardır... Her kavim kendini yaşatmak hakkını haiz olduğuna göre bugün Anadolu'da hal ve vaziyet-i hazıralarıyla inkıraz alaimini göstermekte bulunan Çerkesler, muhafaza-i hayat ve temin-i mevcudiyet kendileri için vazife-i mütehat-

tımdır.

Bu vazife-i mütehattimenin Anzavur cemaatına ait kısmını onlar Arslan Bey'in müjdelediği üzere Kafkasya'ya avdetleriyle tamamen ifa etmiş olurlar.

Şapsıghlarla Abzaxların Çerkesistan'da yer bulup bulamayacaklarını düşünmeyelim... Çünkü yerleri hazırdır... 1280 hezimetinde Türkiye'ye gelen yarım milyon Şapsıgh ve Abzax nüfusunun Kuban'da bıraktıkları arazi-i vassiyada yüksek kısımlar, ferd-i ahit iskan edilmemiş olduğu halde hali duruyor... Bundan maada Pşız (Kuban Nehri) savahilinin yine Şapsıgh ve Abzax havarisinden cüz'i ameliyat ile kabil-i ihya öyle arazi vardır ki bugün nehrin taht-ı işgalinde bulunan o arazinin 14 milyon desetin miktarında olduğu bilmesaha taayün etmiştir.

[Ghuaze gazetesinin 1911'de yayınlanan 5. sayısından Fahri Huvaj tarafından hazırlanmıştır.]

Bizim de bir yayinevimiz var

Nart Yayıncılık üzerine bir söyleşi

Nart Yayıncılık, Kafkas tarihi ve kültürü üzerine yayınladığı kitaplar ve *Alaşara* dergisi ile, yayıncılık alanında kurumsallaşabilen, Türkiye'deki kültür birikimine önemli katkılarda bulunan bir yayınevi. Çağdaş toplumlarda yayıncılığın önemi göz önüne alındığında, Nart Yayıncılık deneyiminin önemi daha açık görülebiliyor. Bu nedenle Nart Yayıncılık'ın sahibi Hayri Ersoy'la görüştük.

Nart Yayıncılık'ın kuruluşu ve amaçları hakkında bilgi verir misiniz?

Hayri Ersoy: Nart Yayıncılık Organizasyon ve Reklam Hizmetleri Ltd., ya da kısa adıyla **Nart Yayıncılık** 1990 yılında, aralarında Murat Özden, Ali Çurey, Yalçın Karadaş, Erdoğan Yılmaz, Hayri Ersoy, Selçuk Karaçay vb arkadaşlarımızın bulunduğu bir grup Kafkas kökenli tarafından hayata geçirildi. İlk adresi Beyoğlu Asmalı Mescit Sokak'taydı. Kuruluş amacını daha iyi anlamak için yayinevimizin ilk eseri olan Abhazyalı yazar Yura Argun'un "*Abhazya'da Yaşam ve Kültür*" adlı kitabımızın başında yer alan yayıncının önsözünü hatırlatmakta yarar görüyorum: "*Kafkas kültür emekçilerinin birliğini sağlamak ve yaşadığımız ülkede geleneksel kültür değerlerimizi çağdaş bir anlayışla yorumlayarak gelecek kuşaklara, tüm dünya halkları ile dayanışarak, aktarmayı amaçlayan yayinevimiz...*" diye başlayan önsözümüz sanırım yola çıkış amacımızı net olarak anlatmaktadır.

Yayinevimiz yukarıda sözünü ettiğimiz ve Yalçın Karadaş'la birlikte Türkçeye çevirdiğimiz eserin yanında, yine Yalçın Karadaş'la birlikte çevirip yayına hazırladığımız Bagrat Şinkuba'nın eseri "*Son Ubih*" ve Sefer E. Berzeg'in özgün çalışması olan "*Türkiye Kurtuluş Savaşında Çerkes Göçmenleri*" adlı eserleri bastıktan sonra aynı yıl yayın hayatına son verdi. Bu çok kısa süren yayın deneyiminden sonra 1993 yılında Abhaz Gürcü Savaşı'nın gerginliği içinde arkadaşlarımız Ünal Cuğ ve Ertuğrul Çolak ile bir araya gelip günlerce süren değerlendirmeler yaptık ve üç yıl önce kapanan yayinevimizi tekrar hayata geçirmeye karar verdik. Aynı yıl Tüzmamanlar yayınevi tarafından basılan ve en çok satan kitaplar listesinde yer alan "*Çerkes Tarihi*" adlı kitabımın başarısının

bize cesaret verdiğini de söylemeden geçemeyeceğim. Yayinevimizin adresi Küçükyalı Atatürk caddesi Selamoğlu İşhanı No:73'dü. Bir yıl kadar burada çalıştıktan sonra yayın dünyasına daha yakın olan Kadıköy'e taşındık. Güneşlibahçe sokak No: 41/8 Yazıcı Han'daki adresimizde gazeteci arkadaşımız Ekrem Bat'ın da aramıza katılmasıyla bir limited şirket kurduk. Halen bu adreste yayıncılığımızı sürdürüyoruz.

Bu güne kadar Nart Yayıncılık neler yaptı?

Yirmiden fazla eser yayınladık ve yayınlamayı sürdürüyoruz. Ayrıca kendi eserlerimizin yanında, bizim dışımızda basılan Kafkasya ve Kafkasyalılara yönelik bir çok eserin kimine yayınevi bulduk, kiminin dizgisini, kiminin kapağını, kimilerinin de baskısı dahil herşeyini yaptık. Yasin Çelikkıran'ın "*Çerkes Deyimleri ve Atasözleri*", Yaşar Bağ'ın "*Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür, Din, Tanrı*", yine Yaşar Bağ'ın "*Sözler ve Gözler*", Sefer Aymergen'in "*Sisli Körfez*", Sefer Berzeg'in "*Kafkas Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*" ve "*Kafkasya ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası*" vb bir çok eserin hazırlanmasında, dizilmesinde, basılmasında az çok katkılarımız oldu.

1990 yılından beri Türk ve dünya basınında Kafkasyalılarla ilgili yayınlanan bir çok makale, dizi yazı, araştırma, haber vb sayısız çalışmaya katkımız oldu ve olmaya devam ediyor. Atlas, Tempo, Aktüel, Tomorrow, Yön, Nokta vb dergilerde yayınlanan bir çok yazının belki de birinci derece bilgi kaynağı olduk. Birçok TV kanalına konumuzla ilgili danışmanlık yaptık. Halen de yapıyoruz.

Nart Yayıncılık'ın yaptığı en önemli işlerden biri de *Alaşara* dergisidir. *Alaşara* dergisi dergiciliğimizde yeni bir perspektiftir. *Alaşara* günceli ve geçmişi bir arada değerlendirmiş, bu sayede dergimiz dünü yazan bir tarih kitabı olmaktan kurtarılırken, günümüz Kafkasyalıları da yaptıkları irili ufaklı çalışmalarla tarihe malolma şansını yakalamıştır. Bu yeni perspektif mahalli bültenlerimize kadar

kendini hissettirerek dergiciliğimize yeni bir ufuk açmıştır.

Nart Yayıncılık'ın kuruluş amaçlarında olmayan ama zorunlulukların ona yüklediği ciddi bir işlevi de, haftanın yedi günü, günde 13 saat bir irtibat bürosu gibi çalışmak ve İstanbul'a yurtdışından ve Türkiye'nin değişik yörelerinden gelen hemşehrilerimize veya Kafkasya ile ilgilenen hemen herkese evsahipliği yapmaktır. Konuklarımızın günlük ortalamasının 50-60 kişiden aşağı düşmediğini söylersek abartmış olmayız. Sayın bu denli fazla olmasının bizce temel nedeni, Kafkas Kültür Derneklerimizin açık tutulmamasıdır. İnsanlarımız öyle sanıyor ki, dernek ortamında bulamadıklarını bizde bulduklarından sık sık ziyaretimize gelmektedirler.

Nart Yayıncılık'ın geleceğe yönelik hedefleri nelerdir?

Nart Yayıncılık'ın henüz geleceğe yönelik hiç bir hedef tesbit etmediğini söylersem çok şaşıracağınızı sanıyorum ama emin olun aynen öyle. Nart Yayıncılık, kuruluş amaçları doğrultusunda yaptığı yayıncılıkla bu ülkede bir yerlere varılmayacağına farkında ve bu amaçlarından bazı revizyonlar yapmayı ciddi ciddi düşünüyor. Bu konuda şimdilik fazla bir şeyler söylemek istemiyorum.

Geçmişten günümüze Türkiye genelinde yayıncılık konusunda yapılanlarla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Karşılaşılan sorunlar nedir? Sorunlara çözüm önerilerinizle birlikte rica edelim.

Bu soruyu yanıtlamadan önce bazı sap-tamalar yapmak istiyorum. Yayıncılık hayatına girdiğinizde ilginç bazı olaylarla karşılaşıyorsunuz, kafanız iyice karışıyor. Bir zamanlar Türkiye'de 1-1.5 milyon civarında Kuzey Kafkasyalı olduğu doğrultusunda bir tez vardı. Abhaz Gürcü Savaşı'nın başlamasından sonra bu rakam 5-7 milyon oldu. BM'ye üye yüzelli civarındaki ülkeden onlarcasının nüfusu bu rakamın altındadır. Bu sözünü ettiğimiz milyonlarca Kafkas kökenli insan bilgisayar çağında hala bir günlük gazete, bir kaç periyodik dergi çıkaramıyor ve her ay en azından üç-beş kitap yayınlamıyorsa ciddi sorunlarla karşı karşıyayız demektir. Yaşadığımız ülkede azınlık olmamız, bu konuda sağlıklı bir gerekçe asla olamaz. Türkiye'deki nüfusları artık onbinlerle hesaplanan Ermeniler, iki Ermenice ve bir Ermenice-Türkçe gazete çıkarabiliyorsa (ki bunlardan biri yanılmıyorsa 80 küsur yıldır periyodik olarak yayınlanmaktadır) hesaplarımızda ya da bakış perspektifimizde ciddi yan-

lıklar olduğunu söylemek sanırım çizmeyi aştığım anlamına gelmez.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde bu dinin Kafkasya'da yaygınlaştırılması için yapılan Gürcü ve Ermeni alfabeleri, bu iki halkın yazılı dile sahip olmasını ve bu sayede kolayca uluslaşmasını sağlarken aradan geçen 1600 yıla karşın hala bizlerin yazıyı, kitabı, dergiyi, bir kaç idealistin zaman geçirme ve entellektüel duygularını tatmin aracı olarak görmeyi sürdürmemiz ciddi bir handikapımızdır. Türkiye gibi geri kalmışlığın bataklığından kurtulmaya çalışan ülkelerde, yazmak, çizmek, yayınlamak değer verilen ve yazıp çizene insanca yaşama-larını sağlayacak kadar para kazandıran bir uğraşı değildir. Kaldı ki bu ilgisizlik kuyusunun en dibinde bulunan Kafkasyahlara yönelik yayıncılık ise bana göre tamamen "Donkişotluk"tur. Toplumun hatta derneklerimizin yürüttüğü yayıncılık politikaları ile yayıncılığımız çağdaş boyutlara asla ulaşamayacaktır. Bu politikalar olsa olsa yeni Donkişotların yetişmesine yardımcı olacaktır. Başımızı kaldırıp çevremize şöyle bir baktığımızda yayınlanan tüm dergi ve bültenlerimizi bir ya da en çok iki Donkişot'un götürmeye çalıştığını görebiliriz. Bu olağanüstü fedakar insanlar, içinde buldukları zor hayat şartlarına rağmen arttırabildikleri tüm zamanlarını dergilerin, bültenlerin yaşaması için harcarken, Cervantes'in "Donkişot"unu aratmamaktadırlar. Tabi burada kullandığım Donkişot terimi, o insanların çabalarını küçümseme amacını asla taşımamaktadır. Aksine inancı, mücadele azmini, boşvermişliğe tepkiyi tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan ders çıkarması gerekenler, o fedakar insanların yanında hiç olmazsa bir "Sanço Panza" bile olamayanlardır.

Bu söylediklerim şahsi düşüncelerimi içermektedir. Çözüm önerilerim ise bu düşüncelerimin satır aralarında gizlidir. Ancak, ne tüm sorunları bir arada değerlendirebilecek ve ne de müzminleşmiş sorunlara çözüm yolları bulabilecek bir birikimde hissetmiyorum kendimi.

Çiviyazıları bünyesinde çıkan Kafkasya Yazıları'nın danışma kurulundasınız. Konuyla ilgili bilgi aktarır mısınız? Okuyucularımız Kafkasya Yazıları'na nasıl ulaşabilir?

Kafkasya Yazıları, Kafkas kökenli bir grup insanın bir araya gelerek halkların kardeşliği bilincinde birlikte bir şeyler üretme

[devamı sayfa 19'da]

Yamçılı Söyleşiler

Bir radyo deneyimi

Yaşar Güven

"İletişim Çağı" son yılların çokca edilen lafı. Hemen her alanda (Körfez Savaşı'ndan dünya borsa piyasalarına kadar) kullanımı ve yüksek teknolojisi ile çağımıza damgasına vuran iletişim. Herhangi bir konuyla (diyelim kültürle) ilgili bilgiye ulaşmak isteyen ve yeterli donanımına sahip birinin yapacağı şey, parmaklarını tuşlarda gezdirmek gibi basit bir işleme indirgenmiştir. Gerekli maddi yükü karşılayabilenler için, bilgiye ulaşmak - bilgiyi ulaştırmak artık çok kolay. Böyle bir olanağı kullanarak gerçekten gereksinim duyduğumuz tanıtım ve kamuoyu oluşturma alanlarında yapılabilecek şeylerin olduğu açık.

Tanıtım ve kamuoyu oluşturma adına klasikleşmiş araçlar da önemini yitirmiş değil. Radyo ve televizyon yaşamın köşebaşlarındaki yerlerinde, böyle olmaya da devam edecek.

* * *

Abhazya savaşı ile Kuzey Kafkasyalılar olarak, yaşadığımız coğrafyalarda 1864 sonrası nerede olduğumuzu (olmadığımızı) daha iyi anladık. Ne George Dumezil gibi dil emekçilerinin çalışmaları, ne de soyut "Çerkesler iyi insanlar, güzel kültürleri var" imajı yeterli olmadı. En yoğun yaşanan Türkiye'de dahi "neresidir Abhazya, kimlerdir Abhazya?" diye yola çıktık. Medya uzun süre bocaladı; Abhaz-Abaza-Abhaza-Türk Abhaza-Ayrımlıkçı Abaza... kararını verinceye kadar günler geçti. Araştıranlar doğruyu buldu, araştıma zahmetine katlanmayan veya siyasi çıkarlarına denk düşmeyen, gerçekleri yansıtmak istemeyenler olayları diledikleri gibi yorumladı. Bizler ise önemini geç algıladığımız kamuoyu oluşturma adına adımlarımızı bocalayarak attık. Bir süre yığınları pasifize etmeye yönelik lobicilik çalışmalarına yoğunlaşıldı. Devletin zirvesi ile yapılan görüşme kitle desteği ile gerçekleşince anlaşıldı ki bir gücünüz varsa dikkate alınıyorsunuz.

Abhazya savaşı sonrası yaşanan Çeçenistan savaşı ise Kuzey Kafkasyalıların, etniklikleri ve kültürleri ile birarada olamayacakları siyasal çevrelerle birlikte anılmasına yol açtı. Nedenler uzun uzun tartışılabilir, ancak bir gerçek var ki medya bayrak ve kukla yakarak siyasi şov yapanları Çeçenistan savaşı ile özdeşleştirildi ve kamuoyu bu doğrultuda yönlendirildi. Çeçenistan'da insan hakları ihlallerini Rusya Federasyonu gözlemcileri onaylarken, Türkiye'de medya Avrasya ile ilgili "terörist mi, eylemci mi?" sorgulamasını sürdürdü günlerce.

Abhazya savaşı koşullarında insanların ilgisizliğine, taleplerimize karşı soğukluğuna bakarak "vay be" çekerken, 1864'den bu yana nerede kaldığımızı sorgulamıyorduk. Çeçenistan savaşında etnik kimliğimizi dahabaştan reddedenlerin siyasi şovları medyada yer alır ve kamuoyu bizleri siyasi angajmana tabi tutarken, biz gazete elimizde söyleniyor veya televizyon karşısında kendi-kendimize homurdanıyorduk. Doğrusu sesimizi yükseltme gereği de duymadık, sessiz sitemlerimizle geçiştirdik olayları.

* * *

Kültürlerin korunabilmesinin, tanıtılabilmesinin ve geleceğe taşınabilmesinin yolu savaşlar değil, terör eylemleri hiç değil. Toplumların kendi içlerine dönük yaşamaları veya sorunların çözümü için yüksek düzeyde temaslar da değil. Görsel tanıtımın yeterli olmadığı da açık. Beğeniyle izlenen Kafkas folkloru-düğünü, iştahla yenen Çerkes tavuğu insanların kafasında Çerkes Ethem'e galip gelmiyor.

Savaş koşullarında, savaşın acılarını dindirmek için birşeyler yapmak istediğimizde ise, yeterli çalışmayı önceden yapmadığımız için olaya tanıtımla başlamak zorunda kalıyor, enerjimizin-maddi olanaklarımızın önemli bir bölümünü bu alana sevk ediyoruz.

1864'den bu yana yaşanan coğrafya özelinde nerede kaldığımızı tabii ki sorgulanacak. Özellikle yaşanan savaşlarla bu süreç başladı. Öncelikle "etnik kimliğimizle" ayakta durarak kültürümüzü geleceğe taşıyabileceğimiz konusunda uzlaşmamız ve bunun için gerekenleri yapmamız, ertelenemez bir anlayış olmalı. Etnikliğimizle bağdaşmayan şeyler ortaya çıktıkça reddetmek yerine, bu ülkede herkesin yararlandığı olanaklar değerlendirilmeli ve etnikliğimizle ilgili gerçekler birlikte yaşadığımız insanlara aktarılmalı. Böyle bir çalışma birilerinin hoşuna gitmeyebilir. Ancak gerçeklerden hoşlanmayacak birileri varsa onlar düşünsün. Bizim bir de bunu düşünerek yitirecek zamanımız kalmadı.

* * *

İstanbul'da amatörce yürüttüğümüz radyo çalışmasına değinmek için kaleme alınan yazının sınırlarını zorlamadan toparlamaya çalışalım. Abhazya savaşı ile birlikte kendimizi tanıtabilmek, Türkiye kültür mozayığının etniklerini tanımak gibi bir anlayışla yola çıktığımızda gördük ki doğru yoldayız. Yaşadığımız ülke insanları Çerkes, Abaza, Çeçen gibi kavramlara çok yabancı değildi. Bir-

yerlerden duyulmuştu, ancak ne olduğu belirsizdi. Yıllarca siyasi otoritelerin ve belli siyasi çevrelerin pompaladığı gibi "kardeşti" onlar. Ama Kafkas Türkleri miydi, kökenleri neydi, Çerkes Ethem kimin nesiydi, Abhazlar ayrılmış mıydı, Çeçenler Türkiye'deki Kürtler gibi miydi, vb pekçok soru ortadaydı. Benzer şekilde biz Lazları, Süryanileri, Boşnakları... tanıyamıyorduk.

Kendimizi kendimize değil başkalarına anlatılmak gerekiyordu. Etnik kimliğimizle yola çıkıp gerçeklerden söz edeceğimiz için de kurumsallaşmak gibi bir kaygı taşımadık. Doğruları genelleştirebilir, özeldeki düşüncelerimizi altını çizerek aktarabiliriz. Öyle de yaptık. Böyle bir çalışma yeni arayışlarla sürerken Ekim 1996'da radyo yayınına başladık. İstanbul'un geniş bir kesimi, Yalova ve Biga çevresinden dinlenebilen **Çevre Radyo** (FM 105.7), Türkiye'deki etniklerin kendilerini ifade etmesi için çağrıda bulundu. Radyoda program yapan Laz arkadaşlarımızın da desteğiyle biz de **Yamçılı Söyleşiler**'e başladık. Ekim 96'dan bu yana her çarşamba 20:00-22:00 arası program sürüyor. Sansürü olmayan bir yayın anlayışına sahip radyo. Kuzey Kafkasya'yı ve yerleşik halklarını, kültürünü, 21 Mayıs'ı, Tevfik Esençi ve yitip giden anadili, faili meçhul Mahmut Özden'i, İstanbul'daki kültür derneklerimizi anlattık, tanıttık. Özeldede savaş yaşayan Abhazya ve Çeçenistan'a geniş programlar yaptık. Edebiyattan söz ettik. Adıgece-Abhazca-Alanca-Lezgice-Çeçence... her programda şarkı dili olup ulaştı dinleyicilere. Yetermediğimiz yerde konuklarımızla sunuyoruz programı. Dinleyicilerimiz sadece Çerkesler değil, yanı sıra Çevre Radyo'nun çeşitli halklarına mensup dinleyicilerimiz de var. Gürcü-Laz-Kürt-Azeri vb izleyiciler.

Canlı telefon bağlantıları sırasında bizim için sürpriz olmayan durumlarla karşılaştık. Öğrenci, işçi, memur vb farklı sosyal tabakalardan; şeriatçısından sosyalistine farklı siyasi anlayışlardan Çerkesler aradı. İstanbul'da yaşayan, varolan derneklerden herhangi birindeki çalışmalara katılmamış ama kültürü adına birşeyler yapma isteğini anlatan Çerkesler de aradı. Çerkes olmayan dinleyicilerden gelen telefonlar, radyo programı öncesi yapılan çalışmaların ortaya çıkardığı sonuçları doğruladı. Bizleri, Çerkesleri tanıyor bir arada yaşadığımız insanlar. Bilgileri yüzeysel. Çevre Radyo dinleyicileri ile sınırlı kalsa da, radyo programınının tanıtıma bir destek sağladığı söylenebilir.

Düşüncenin özgürce ifade edilmesinden yana anlayışımızı, canlı telefon bağlantılarında pratiğe dönüştürebiliyoruz. Herhangi bir konuyla ilgili yorumda bizim gibi düşünmeyenler yayın kesilmeden konuşabiliyor, tartışabiliyor. Hatta dinleyicilerin kendi aralarında tartışmaları da olası. Özellikle etnik kimlik ve kültürel sorunların ve çözümlerin gündeme geldiği programlarda tartışmalar yoğunlaşıyor. Örneğin şeriatçı veya ülkücü olduğunu açıktan belirtip yayına telefonla katılan Çerkesler,

konuyu kendi yaklaşımlarıyla irdeliyor. Onlara karşı tavır ise sadece Çerkeslerden gelmiyor, mozaığın diğer etniklerine mensup insanlar da tepki gösteriyor, sorguluyor. "Sadece Çerkeslik adına yola çıkarsalar dahi o çevrelerde nasıl yer alıyorlar?" gibisinden. Tabii Çerkes olmayan ama programa olumsuz yaklaşanlar da var. Kısacası "Çerkeslik falan deyip bölücülük yapmayın" demeye getiriyorlar.

Hani bir anlayış vardır: "Aman içimize siyaset girmesin, bizi kavgaya, bölünmeye götürür" gibi özetlenebilir. Farklı siyasi anlayışlar biz istemesek de var. Yani Çerkeslik dışında böyle bir mantıkla zaten bölünmüş durumdayız. Bizim yaptığımız ise etnik oluşumuzun siyaseti. İçimizde buna tahammül edemeyenlerle etniklik ve kültürümüz adına ne gibi adımlar atabileceğimizi (atamayacağımızı) sorgulamak gibi bir lüksümüz de yok.

Doğal olarak programın amaçlarından biri de, örneğin Tevfik Esençi ve yitip gidip Vubih dilini anlatırken anadil konusunu da irdelemek. Anadille eğitimi gündeme getirmek ve Türkiye'nin çocuk hakları sözleşmesinde çekince koyduğu anadille ilgili maddeleri tartışmak. RTÜK'ün (Radyo Televizyon Üst Kurumu) radyoya faks metni ile bildirdiği "Türkçe dışında yayın yapma yasağını" dinleyicilerimize duyurmak ve onların tepkilerini almak.

* * *

Yapılan ve yapılacak radyo (hatta televizyon) programlarında yayınevi sahiplerinin siyasallığı önemli. Etnik kimlikten taviz verilmemesi gerekliliği nedeniyle önemli. Örneğin TV'de izlediğimiz, Karadeniz bölgesini ve insanların anlatan programlar var. Bu programların amacı açık ki, Lazları anlatmak değil. Belki Temel'i anlatıyorlar ama Lazları değil. Belki izleyici Lazları izlediğini düşünüyor ama değil. Karadeniz'de, sadece TV programında aktarılan insanların yaşamadığı, Rumların-Ermenilerin-Çerkeslerin... yaşadığı gerçeği bir yana, Lazların etnik kimliği de tahrif edilebiliyor. Laz arkadaşlarımız radyoda yaptıkları programlarla Lazların kim olduğunu, nerelerde yaşadıklarını, her uzun burunlunun ve her adı Temel olanın Laz olmadığını anlatıyorlar dinleyicilere.

Tanıtım ve kamuoyu oluşturmaya katkı sağladığını düşündüğümüz radyo çalışmasının sürekliliği önemli. Bu arada dinleyicilerimizden gelen 2 saatlik yayının artırılması, her gün yayın yapılması, hatta TV yayını yapılması talepleri var. Bizi aşan talepler. Özellikle yöresel-bölgesel ağırlıklı medya olanaklarını değerlendirme olası. Hatta bölgelerle sınırlı olmayan yayın da gündeme getirilebilir. Biz **Nart** aracılığıyla böyle bir çağrı yapıyoruz. Varolan ve birilerinin kullandığı olanaklardan yararlanmak, geleceğe yönelik atılacak adımlarda bizim önümüzü açacaktır.

* * *

Dünya kültür mozaığı içinde diğer haklar kadar -ne eksik, ne fazla- yer alabilmek umuduyla... Çabasıyla...

R

Ağıtlarımız üzerine Doğan Özden ile bir söyleşi

Türkiye'de yaşayan Kafkas halklarının zaman içinde yitirdikleri birçok değerden biri de ağıtlar ve bununla bağlantılı olarak müziktir. Ancak bu değerlere yönelik olarak oldukça özverili çalışmaları yürüten kişiler de mevcut. Geleneksel Kafkas müziğinin ve kültürel öğelerinin derlenmesi konusunda akla gelen isimlerin başında şüphesiz Kuşha Doğan Özden vardır. Dergimizin bu sayısında ağıtlarımız üzerine Sayın Doğan Özden ile yaptığımız röportajı yayınlıyoruz.

NART: Sayın Özden "ağıt" nedir, Kafkas halklarında ağıtın yoplumsal işlevi nedir ve kimlere ağıt söylenir?

Doğan Özden: Kavram kargaşasına sebep olmamak için Çerkes sözlü müziğini üç ana başlık altında toplamak gerekir.

- 1.WERED
- 2.WEREDİJ
- 3.ĞIBZE

Weredij Kuzey Kafkasya tarihinde önemli rol oynamış kişiler için sağlıklarında veya öldükten sonra, savaşlarda ölen kahramanlara, toplumda sevilen kişilere ve savaşlar anında bestelenen ve savaşın seyrini, sonuçlarını anlatan şarkılardır. Bu şarkılar genellikle şölenlerde, düğünlerde, toplantılarda genellikle orta yaş grubu ve yaşlılar tarafından söylenir aynı zamanda orada bulunanlar da şarkıya koro şeklinde eşlik ederlerdi. Bu tür şarkıların eksik ve yanlış söylenmemesi için azami özen gösterilirdi. Bu sayede günümüze kadar ulaşabilmiş 700-800 yıllık şarkılarımız vardır. Şarkılar söylenmeden önce neden bestelendiği, ne zaman bestelendiği, en ince ayrıntısına kadar anlatılır yanlış ve eksik anlatımlar olursa o anda orada bulunan kişilerce düzeltilir sonrada şarkılara geçilirdi. Belli bir yaşa gelmemiş, Thamade sofralarında oturmaya hak kazanmamış kişilerin bu şarkıları söylemesi 'yanlış söylenebilir' gerekçesi ile hoş karşılanmazdı. Bu tür cemiyetlerde 'ULUSAL ŞARKILAR' diyebileceğimiz bu şarkılara başlandığında en azından birkaç bölüm söyleyememek veya eşlik edememek ayıp sayılırdı.

Negume Şora Bekmurze 'Çerkes Tarihi'adlı eserini ortaya koyarken temel kaynak olarak ağızdan ağıza anlatılarak yüzyılları aşan Weredij'leri aldığını düşünürsek önemlerini daha çok kavrayabiliriz. Bu tür şarkılara Nart Destanlarını, Karakaştav, Hatkh Ğuazem yi ko Muhammed, Kabardeym yi jeş tewej, Senceley, Hatkhım yi ko K'ase, gibi şarkıları örnek verebiliriz.

Wered ise genellikle gençler tarafından söylenen aşk şarkıları, doğa için bestelenen şarkılar ve mizah şarkılarından oluşur.

Ğibze ise adından da anlaşılacağı gibi Ağıt'tır. İki ana başlık altında incelenebilir. Birisi savaşlar esnasında Rus, Kazak, Kırım Tatarları tarafından yapılan katliamlar için bestelenen, ikincisi toplum tarafından sevilen kişilerin trajik bir biçimde ölümleri halinde bestelenen ğibzelerdir. Bu tür ğibzeler de thamade sofralarında söylenirdi, ancak ikinci grupta tanımlanan ğibzeler halktan birisinin ölümü üzerine söylenirdi ve thamade sofralarında söylenmezdi.

Kafkasya ve diasporayı gerek ağıt ve yas gelenekleri, gerekse Halk edebiyatının bir parçası olarak ağıt açısından karşılaştırabilir misiniz?

Bu anlamda bir karşılaştırma yapmak kolay değil. Kafkasya'da yazılı edebiyata geçildikten sonra bütün cumhuriyetlerde ciddi derlemeler yapılmış, köy köy, ev ev dolaşarak günümüze ulaşan bütün sözlü edebiyat ürünleri derlenmiştir. Derlenmekle de yetinilmemiş toplanan weredijler, weredler, ğibzeler profesyonel gruplara seslendirilmiş ve kasetlerle, plaklarla insanlara sunulmuş, radyo ve televizyonlarda çalınagelmiştir. Bu konuda Kardenguç Zeramuk'un başkanlığındaki bir heyet çok değerli çalışmalar vermiş ve bu çalışmalarını 'ADIĞE WEREDİJKHER' adlı bir eserde toplamışlardır.

Diasporada ise bu konularda birkaç küçük ve bireysel çalışmanın dışında bu güne kadar ciddi bir çalışma yapılmamış ve ölen her yaşımızla kültürümüzün bir parçası toprağa gömülmüştür ve bu gün onlara ulaşmak mümkün değildir.

Birçok konuda olduğu gibi yas ve ağıt konusunda hızla kan kaybettiğimiz bir gerçek. 1864 sonrasında diasporada birlikte yaşadığımız toplumların yas adetlerine yaklaştığımızı görüyoruz. Örnekleme gerekirse, cenaze ve taziye adetlerimizi kaybediyoruz. Bu dönemden sonra ağıt üretimimiz ne kadardır?

Toplumumuzda asimilasyon hızlandıkça kültürel anlamdaki üretim de düşmüştür. Özellikle sözlü müzik konusundaki üretim tamamen durmuştur diyebiliriz. Cenaze ve yas törenlerimizle ilgili gelenekler sadece belirli bölgelerde, kırsal kesimde kısmen uygulanmaktadır. Kent kesiminde hemen hemen terk edilmiştir. Bu konu başlı başına bir konferans konusu olacak kadar geniştir. Bu nedenle fazla detaya girmek istemiyorum. Diasporada sözlü müzik üretiminin -ğbze, wered- 10'u geçeceğini sanmıyorum.

Sizin kişisel çabalarınızla unutulmaya yüz tutmuş bazı ağıtların tekrar topluma kazandırıldığını biliyoruz. Bundan sonrası için neler söylenebilir?

Ben akademik anlamda müzik eğitimi almış değilim, yüzyıllarca korunmuş müziklerimizin her geçen gün kaybolmasının verdiği üzüntüyle Uzunyayla yöresinde yaşlılarımızdan bu parçaları amatör olarak derleyerek başladım. Başlangıçta kasetlere kaydederek, ezberleyerek, yazarak yaptığım derlemeleri bir gün müzik ile ilgili birileri değerlendirir veya Kafkasya'ya ulaştırılabilirse orada değerlendirilebilir düşüncesiyle derliyordum. Daha sonra, derlediğim bazı parçaları arkadaş toplantılarında söylediğimde insanlarımızın oldukça ilgisini çektiğini gördüm. Amatör olarak kasetlere çektiler yaygınlaşmasını sağladım. Kaybolmak üzere olan bazı Wered'lerin gençler tarafından hemen benimsenip yeniden canlandırıldığını, düğünlerde çalınıp, söylendiğini gördüm. Bu tür müziklere ve Wered'lere örnek olarak 'Kayserim yi istasyon (Ju Jansuret yi wered)', 'soğiri souk'ite sımışi sızegowud', 'Kars zawem yi wered' gibi örnekler verebilirim. Bu konuda daha ciddi ve profesyonelce çalışmalar yapılabilirdi takdirde kaybolmaya yüz tutmuş müziklerimizin Wered, Weredij ve Ğbzelerimizin yeniden canlanacağı inancındayım. Çünkü bunun canlı örneklerini gördüm.

Bir kültürel motif olarak toplumumuzda tükenen bu olgu üzüntü ve yas konusunda da asimile olduğumuz şeklinde değerlendirilebilir mi?

Tam anlamı ile asimile olduğumuzu söylemek doğru olmaz sanırım, en azından gönlüm razı olmuyor. Fakat ciddi çalışmalar yapılmadığı takdirde sona çok yaklaştığımızı söyleyebilirim.

Mevcut durumda dilin önemi nedir, dil bilmek neleri kurtarabilir veya kurtarabilir mi?

Kısaca üzüntülerimiz ve duygularımız Türkçeleşiyor mu?

Dil bu konuda en etkili faktörlerden biridir. Bu konuda çok güzel bir atasözümüz vardır. 'Bze zimiam tlepk yi'akım.' (Dili olmayanın ulusu yoktur). Dil kaybolduğu zaman ulusal kültür anlamında herşey biter. Dili bilmeden bir ulusun kültürünü anlamak, tahlil edebilmek ve koruyabilmek imkansızdır. Günümüz gençlerine bu anlamda çok büyük görev düşmektedir. Dilini konuşamayan, en azından yaşatmak için çabalayan, öğrenmek için uğraşmayanların kültürümüzü yitirmemiz gerektiği yolundaki düşüncelerinin samimiyetine inanmıyorum. Anamız bütün kültürel özelliklerimizin temel nedenidir ve bizi ölmüş bir halk olmaktan kurtaracaktır. Dilimiz olmadan hiçbir kültürel özelliğimizi yaşatmamız mümkün değildir.

Verdiğiniz değerli bilgiler için teşekkür eder, bundan sonraki çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Nart Yayıncılık

[baş tarafı sayfa 15'de]

isteminden doğmuştur, diyebilirim. Benim aslında bu dergiye çok fazla bir katkı olduğunu söylemem çok zor. Fakat şu iki şeyi yaptığımı söyleyebilirim. Birincisi, bu dergiye çıkarılanları, böyle bir derginin mutlaka çıkarılması gerektiğine inandırdım. Çünkü daha önceleri bir birikimleri olmadığı için başarılı olup olamayacakları konusunda ciddi kaygıları vardı. Nart Yayıncılık olarak sonuna dek yanlarında olduğumuzu belirterek bu kaygılarından kurtulmalarına yardımcı oldum. İkincisi ise, Kafkas kökenli yazarların bu dergide bir araya gelmelerinde katkı oldu. *Kafkasya Yazıları'nı* okuyucu bayilerden isteyebilir, çünkü bu dergi genel dağıtım kanalıyla okuyucuya ulaşıyor.

Kuzey Kafkasya derneklerinde yıllarca çalıştınız, yayıncılık konusunda çalışmalarınız sürüyor. Genel anlamda ve özeldede yayıncılık konusunda okuyucularımızla paylaşmak istediğiniz düşünceleriniz vardır.

Okuyucuya sevgi ve saygılarımı sunar-ken, yayın organlarına sahip çıkmalarını ve yayın hayatına yeni başlayan **Nart** dergisini asla yalnız bırakmamalarını tavsiye ediyorum. Ayrıca dergiye sahip çıkarken eleştirel olmalarını, eksik gördükleri ya da anlam veremedikleri her şeyi mutlaka derginin yazarları ile tartışmalarını tavsiye ediyorum.

Çerkesler güler mi? *Bajenef* denemesi üzerine

Ümit Şogen

Kafkas halklarının Anadolu topraklarında yaşamaya başladığı 19.yy. yepyeni bir sosyo-kültürel çevre ve aynı zamanda farklı kültürel ve sosyal etkileşimlerin de kapısını aralıyordu.

Bu doğal ve kaçınılmaz etkileşim sürecinde Kafkas halklarının kazançlarından biri belki mizah anlamında yüzyıllardır büyük bir potansiyeli barındıran Anadolu'nun anlayışına yaklaşmak olmuştur.

Ancak bütün bu gelişmeler bir büyük kaybın da habercisi gibidir. Zira Kafkas halkları bu etkileşim ile kendi mizah anlayışının da yavaş yavaş sonunu hazırlar. Kafkasya diasporası yazın kültürü anlamında çok zengin olmamakla birlikte azımsanmayacak kadar çok ürün ortaya koyabilmiştir, ancak bu ürünlerin hemen hepsinde ortak özellik olabildiğince mizahtan uzak ve mizah anlayışını değerlendirmekten kaçınmış olmalarıdır. Yani diaspora edebiyatı mizaha, gülmeceye her zaman mesafeli olagelmıştır. Yayın hayatına başlayan, özellikle periyodik yayınların hemen tamamı belli bir miktar sayfasını mizaha ayırmış olmakla birlikte bu çalışmalarını ciddi bir yapılanma boyutuna getirememişlerdir. Bir sayfalık karikatür ve fıkra sayfaları da bu manadaki tartışmanın dışındadır.

Bu çerçevede geçmiş dönemde *kaf der bülten* tarafından altı-yedi sayı yayımlanan *BAJENEf* denemesi üzerine bir tartışma, belki de bir öz eleştiri ortaya konması ihtiyacı vardır.

Kafkasya'yı, diasporayı, geri dönüşü ve daha birçok konuyu yıllardır belki en ince detayına kadar tartışanlar hiç gülmezler mi? Elbette bu sorunun cevabı bellidir. Peki nelere güler Kafkas halkları? Yaşadığı toplumun güldüğü herşeye güler.

Tartışmanın başlaması gereken noktası işte burasıdır. Kendi değerlerine ne kadar gülebilir. Toplumsal yaşamın kısmen korunduğu kırsal alanda kendi özgün mizahını yaşatma imkanı olan Kafkas insanının kenter yaşamın parçası olduktan sonra bu özelliğini yitirdiğini görebiliyoruz. Bunun tartışılmaz en büyük sebebi dilin kullanım alanının ve kullanım kalitesinin korunamamış olmasıdır. Ancak tek ve en gerçekçi sebep bu değildir. Zira bütün diğer dinamiklerinde Türkçe'yi kullanma becerisini gösteren Kafkasyalılar mizah konusunda neden başarısız oldular? İşte bu sorunun cevabı bize göre önemlidir ve her türlü ihtiyaçlarını ifadelendirebildikleri Türkçe'yi mizah dili olarak kullanamadıklarını iddia etmek gerçeklerin dışında olsa gerektir. Sanıyoruz ki Kafkasyalılar ve kurumları kendilerine gülünmesini,

mizah malzemesi olmayı bir gurur meselesi yapıyorlar, dolayısı ile mizahı işlevsiz ve güdük kılıyorlar. Bu nedenle mizah yapanlar da nelere, ne şekilde, ne ölçüde dokunabileceklerini kestirmekte biraz yetersiz kalmışlardır.

Bu çekinceleri kırmak belli kadroları olan, belli bütçesi olan ve en önemlisi içe dönmüş mizahı ortaya koyabilen, bütün bunları yaparken de alacağı (yerli yersiz) tepkilere göğüs gerebilecek bir mizah dergisi tarafından başarılabilir. Mizahın toplumsal ve bireysel eleştiri mekanizmalarını çalıştırması için kendini özgür hissetmesi gereklidir, toplumu tartışmaya sevk edebilmesi için toplumun da mizahı, dolayısı ile aracılığı hoşgörmesi ve kabullenmesi gereklidir.

Kabaca ortaya koymaya çalıştığımız bu gerçek ve gerekçeler *Bajenef*'in gelişimini engelleyen başlıca faktörler olmuştur. Mizah konusu edilecek kişi veya kurumlarla bu denli organik ilişki bazı açmazları beraberinde getiriyor, eleştirilen kişi veya kurumun takınacağı tavır bile çoğu zaman engelleyici bir erk olarak karşımıza çıkıyor. Bir haber bülteni için mizah, hele ki eleştirel ve kaybolmakta olan değerleri de derleme amacına yönelik çalışmalar hayli iddialı olsa gerektir. Öte yandan mizah üretmek, toplumu iyi ve uzun süredir tanıyor olmayı gerektirdiği gibi biraz olsun profesyonel olmayı da gerektiriyor. En azından sağlam bir argümanı ve tahammüllü hedef kitlesi olmalı, eleştirilen kişi ve kurumlar bu nedenle topluma ve varoluş mücadelesine sırt çevirmemeliler, bu ve benzer çalışmalar da bu anlayışı bilerek kişisel haklara saldırmayan samimi örnekler ortaya koymalıdır.

Bir diğer sorun -belki de şimdiye kadar tartışılardan daha önemlisi- dili, anlayışı, kendine özgü oluşu ile tamamen bize ait mizahi ürün ve değerlerin yok oluşuna seyirci olmaktır. Bu örneklerin üretilmediği, hatta yaşandığı kırsal ortamın hızla farklılığını yitiriyor olması, dil unsurunun kırsalda da kaybolmaya yüz tutması ve mizahi öğelerin canalcı noktalarının çeviri esnasında kaybolması ve en önemlisi bütün bu sayılan olumsuzlukların *Bajenef*'i de etkilemiş olması, bu samimi deneyimi birkaç sayıya mahkum etmiş ve başarısız kılmıştır.

Temennimiz, bundan sonra böylesi bir misyonla ortaya çıkacak çalışmaların daha uzun soluklu ve başarılı olmalarıdır. Unutulmamalıdır ki, bir toplumun varoluşu da, yokoluşu da Eposuna, Edebiyatına, Tarihine, Mizahına, Şiirine kısaca kültürel ürünlerine verdiği değere bağlıdır.

YORGUN BİR AT İÇİN FÜG

ben,

yorgun bir atım.

Taa Hititlerden kalma,

bu pathetic suratım.

ben,

huysuz bir atım.

ben uykusuz,

ben, mutsuz bir atım...

ben,

Akdenizli dağlı,

ben,

dört ayağı bukağılı bir atım...

ben,

itilip kakılmış,

Yılkıya bırakılmış, suskun...

ben,

dünyaya küskün bir atım...

ben,

canı terkisinde

ölüm ensesinde dolaşan,

ben,

iki bin yıldır savaşan bir atım...

ben,

yurdu tıfın, canı beleş.

ben,

sürgün, kıyım, acı...

ben "Yerleşik Yabancı"...

ben,

serkeş bir atım...

ben,

Asi Asyalı,

ben,

Kafkasyalı bir atım...

ben,

Kabartay, Abaza...

ben,

Çılgın Çeçen...

ben

bütün atların

kardeşliğini isteyen bir atım...

ben,

yaşlı, yaralı

ben, ne oralı, ne buralı...

ben Diasporalı.

Ben aykırı, kırgın...

ben,

çok yorgun

bir

atım.

Çetin Öner

Çerkesce düşünüp Türkçe yazmak

Çetin Öner

Aziz Nesin, bir gün bir açikoturumda Mehmet Ulusoy için "Bu Mehmet deli!" demişti. Gereğesini de şöyle açıklamıştı: "Bu Mehmet, Adapazarlı feodal, varsıl bir ailenin oğlu. Galatasaraylarda falan okutulmuş. Ama kendine meslek olarak Tiyatroculuğu seçmiş. Aptal bir oğlan da üstelik. Yahu insan Kapitalist ülkelerde Ticaret; Sosyalist ülkelerde Sanat'la uğraşır, değil mi? Bu tam tersini yapıyor. Türkiye gibi bir ülkede Tüccarlık yapacağına Sanatçılık yolunu seçmiş. Enayilik bunun yaptığı..."

Ben de yarı feodal bir aileden gelen biri olarak aynı aptalca yolu seçtim. Adam gibi banka müdürü olacağıma (ki banka işletmesi bölümünü bitirdim) tutup önce tiyatrocu, sonra yazar ardından sinemacı oldum. Şimdilerde ise Televizyoncu suretinde görünüyorum.

Bununla da yetinmedim. Tüm sülalem, tüm hısımlarım ve akrabalarımın hepsi sağ görüşlü olduğu halde, tutup bir de solcu oldum.

Kayseri, Maraş, Adana şeytan üçgeninde büyüdüm. Bu yöre, gerçek Türklerin; yani Avsarların, Kürtlerin ve Çerkeslerin iskan edildikleri Binboğa Dağları'nın çevresidir. Sürekli sakıncalı görülen, gözaltında tutulan bir yöredir bu yöre. Dadaloğlu direnişi Avsarların Binboğalara iskanı ile son bulmuştur. Kürt isyanının artığı Koçgirili Kürtler de aynı yöreye sürülmüşlerdir. Çerkesler de yaklaşık olarak Avsarların hemen ardından bu yöreye yerleştirilmişlerdir, 1860'larda. Yer daraldığı için Kurtuluş Savaşı'nın ardından, daha önce başkaldıran Ermeniler'e ise yol görünmüştür. Haçın Prensiği ve Şar komitalarıyla birlikte.

Ailem Kafkasya kökenli Kabartay'lardandır. Akrabalık ilişkileri nedeniyle yazın Binboğalarda, kışın Çukurova'da yaşadık yıllarca. Gerek benim, gerekse Kadırlı'deki akrabalarımın Yaşar Kemal romancılığına etkileri büyüktür (!).

Romanlardaki ağa tiplmelerinin bir çoğu ile İnce Memet'teki Şahin Bey kişiliğini çizerken feodal akrabalarım ve babamdan yararlanmışım. Yıllar önce belki de beni onurlandırmak için:

"Babanı, Çerkes Yahya'yı tanımasaydım Şahin Beyi ve Çerkesleri o kadar iyi yazamazdım." demişti. İyi de yazmıştı doğrusu.

Yaşar Kemal'i taa çocukluğumdan beri tanımanın, ona duyduğum, yazarlığına duyduğum sevgi ve saygının yazar olmamda çok büyük etkisi vardır sanırım. Ama ona, onun yazım biçim ve biçimine asla öykünmediğimi içtenlikle söyleyebilirim. Çünkü Yaşar Kemal tektir, ona öykünülemez. Öykünen de toparlayamaz, Yaşar Kemal tarzının labirentlerinde yiter gider.

Çukurova'nın ve Binboğa yöresinin benim kişiliğimde çok belirleyici bir etkisi olduğuna inanıyorum. Denizin ve dağın anlamını kavradım daha çocuk yaşımda.

Avsar bozlakları, Kürt ağıtları ve Çerkes ninnileri ile büyüyen bir insan olarak, "bir ortak kültürün ürünüyüm" diye düşünüyordum. Böyle olmaktan mutluyum. Hem Alpin hem de Mediteranien bir Anadoluyum.

Anadilim Kabartayca bir yazı dili değildi benim için. Ama Kafkas Epopesi'nin o gizli gücünü hep taşıdım kendimde. Destansı anlatım Kafkas dillerinin

bir çoğunda egemen biçemdir. O biçemi kullanmaya çalıştım.

Kafkas mitolojisinin, en başta Grek ve Anadolu Mitolojisinin kökeni, çıkış noktası olduğuna inanıyorum.

Ateşi tanrılardan çalan ilk Mitolojik kahramanın Sosruko adıyla Kafkasya'da ortaya çıkıp, Grek Mitolojisinde Prometheus'a dönüşmesinin çok anlamlı ve altının çizilmesi gereken bir bulgu olduğuna inanıyorum. Hititlerin Kafkas kökenli oldukları konusunda da kanıtlar var.

Çocukluğumda bellediğim bazı Kürtçe deyimler, bir Avşar bozlaşımının sözleri; özellikle Çukurova Türkçesinin anlatım ve yazım zenginliğinden olabileceğini yararlanmaya çalıştım. Ama ne var ki bu bir önemli gerçeği yaşamamı da engellemedi: Çerkesçe düşünüp, Türkçe yazdım. Bu durumun çok zor ve paradoksal olduğunu biliyorum ama böyle bul!

Kültür ya da Sanat sorununa gelince. Niye Sanat'ı, Sanatçılığı seçtim diye yıllardır düşünürüm. Eğitimimle (İktisat) seçtiğim mesleğin ilişkisini de bir türlü kuramam.

Kendimi 68 kuşağı içinde tanımlayabilirim. Orhan Pamuk'un kulağını cınlatarak "Bir gün bir kitap okudum. Ardından bir yürüyüşe katıldım. Bütün yaşamım değişti." diyebilirim. Bu yaşam biçiminin ücretini de ödedim.

Bu "bir gün"leri çoğaltabilirim. Örneğin: "Bir Cahit Atay, Asaf Çiyiltepe, Yılmaz Güney'i tanıdım tüm yaşamım değişti" de diyebilirim. Yaşamıma yeni boyutlar kattı bu insanlar.

Eğer bir gün AST'ta görev almasaydım kesinlikle başka bir yaşama yönelirdim. Tiyatro ile birlikte yüz yüze geldim Sanat'la ve bir daha ondan kopamadım. Varolmanın anlamını Sanat'ta buldum.

Nedir Sanat? Sanat olmasa ne olurdu? Benim ve insanların yaşamında ne kadar etkisi vardır Sanat'ın?

İnsanlık tarihi boyunca Sanat hep olmuş. Şöyle ya da böyle değişik biçimlerde ortaya çıkmış Sanat. Bütün dinlerin, dinsel törenlerin, Kutsal kitapların içinde bir "Sanatsal Yan" vardır diye düşünüyorum.

Şiir, epope, müziği katmış içeriğine tüm dinler. Onları daha çekici kılmaya çalışmış. Ritüeller koymuş; törenler...

Can alıcı nokta insan denen kavramla başlıyor. Doğayı ve kendini değiştire değiştiriyor İnsanlık Tarihini insanoğlu. Sürekli bir arayış içinde insan. Bir çok gereksinimini karşılayabildiği halde İnsanoğlu bir derin boşluğu da taşıyor beyinde, yüreğinde. Hep eksik bir yanı kalıyor. Acaba diyorum Sanat, insanda bu boşluğu dolduran bir şey mi? İnsanı diğer canlılardan ayıran en büyük özelliği düşünme yeteneği. Düşünmeye başlıyor sorular, sorgular, yargılar...

Ekonomideki "İhtiyaçlar sonsuzdur" ilkesi, maddi olmayan gereksinimleri de içeriyor bir bakıma. Tüm maddi gereksinimleri karşılanan insanoğlu içindeki boşluğu Sanat'la doldurabiliyor ancak.

Geçenlerde bir yazı okumuştum: Varlıklı olmakla, varolmak çok farklı iki kavramdır, diyordu yazar. Kimi insanlar varlıklı olmak için debelenirken Sanatçı, varolmanın peşinde koşar, diyordu. Varlıklı olmak isteyenler servet, varolmak isteyenler Sanat ve Bilim yaratmakla uğraşırlar, diyordu.

Peki burda ilginç bir saptama yapabiliriz. Varlıklı olmak isteyen hiç bir bireyin, kitlenin, toplumun önüne engeller konmazken, Bilim ve Sanat'la uğraşanlara neden engeller çıkartılır? Neden sakıncalı görülür Galile'ler, Brecht'ler... Picasso'nun "Guernica" tablosuna neden kızar Naziler? Puşkin'i neden sevmeyiz Çar?

Mustafa Kemal'in çok sevdiğim bir saptaması var: Sanatçı, bir toplumda alnında ışığı ilk gören adamdır diyor. İşte bizi mahveden, başımızı belaya sokan o ışık. Ya o ışığın ardısıra giderseniz ya da kimi Sanatçıların yaptığı gibi, sahte bir ışığın gelir geçer parlıtısına kanıp, karanlığa düşersiniz.

Ya karşı çıkarsınız, ya yandaş olursunuz düzenin işleyişine. Ya toplumu (en başta kendinizi) değiştirme yolunu seçerseniz, ya kurulu düzene uyan bir kişi olursunuz.

Muhafiz olmak Sanatçının en büyük özelliğidir. Günlük çıkarlar, günlük hedeflerle uğraşmaz Sanatçı. Günü kurtarmaya çalışmaz. Hep sorar, sorgular ve yargılar düzeni. İleri hedefler gösterir. Bu yüzden de başı beladan kurtulmaz pek. Değişim, gelişim... Sürekli değişim ve gelişimdir hedefi...

Öncelikle de kendini değiştirmekle başlamalıdır Sanatçı. Çünkü en kolay değiştirebileceği kişi kendisidir. Bu nedenle de Sanatçı bireysel gelişimini tamamlamadan ortaya çıkmamalı, dünyayı kurtarmaya kalkmamalıdır.

Ben, ardılı olduğum insanlar açısından, çok şanslı bir kişiyim.

Sanat'a tiyatroyla başladım ve çok iyi ustalarım oldu: Asaf, Güner, Sermet Ergin... Ve bir çok insan bana sanatsal serüvenimde yol gösterdi, büyük katkılar sağladı. Sinemada Lütfü Akad ve Yılmaz Güney'den çok şeyler öğrendim.

Hiç tanışmadığım ustaların izini de sürdürdüm bu arada: Fellini, Kurosava, Wajda, Banuel, Tarkowski, Bergman, Antonioni...

Yazın alanında ise Exupery başta olmak üzere büyük Amerikan ve Rus romancılarını okudum, inceledim. Güney Amerikalı yazarlara hayranlık duydum. Alman Hesse'yi, Böll'ü sevdim. Hayyam'ı, Şeyh Sadi'yi, Mevlana'yı, Yunus'u, Karacaoğlan'ı anlamaya çalıştım. Tiyatro, Sinema ve Yazın'ı iç içe sürdürdüm, taa baştan beri.

AST'den ayrılıp TRT'ye girdim bir sınavı kazanıp. Durmadan ürettim ilk on yılda. Acemi nalbantın yöntemini izledim. (1963-1973)

12 Genel Müdür, 20'ye yakın Daire Başkanı ve iki Askeri Darbe'ye rağmen sürekli ürettim. Ve bunun karşılığında 12 Eylül Askeri Darbesi sırasında TRT'den Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne uzman olarak atandım.

Uzun bir süre işsiz kaldım. Yargılandım, sorgulandım, akladım...

Yeşilçam'a bulaştım; Senaryolar yazdım, oyunculuk yaptım... Gazeteciliğe döndüm. Bir yıl dayanabildim açlığa ve ilgisizliğe. Sakıncalı sakıncalı dolaştım uzun bir süre ortalıkta Yeniden Yazın'a sarıldım.

Yazın hayatına Çocuk Edebiyatı ile girdim. İlk kitabım hiç ummadığım bir ilgi gördü. Onbeş, yirmi basım yaptı GÜLİBİK. Almanca'ya çevrildi ve beş basım da Almanya'da yaptı. Filme alındı. Üç beş ödül kazandı uluslararası düzeyde ve Türkiye'de yasaklandı. Ve şu anda yasaklı tek film özelliğini de koruyor. Aziz Nesin ve Yaşar Kemal'den kitap üstüne beni gönendiren çok hoş mektuplar aldım, yüreklendim.

Burda bana çok ilginç gelen bir saptamamı aktarmak isterim size. Şikayet anlamında değil, salt durum saptaması olarak.

Ben hasbel kader TRT'nin o yıllardaki ilkel koşulları içinde ilk TV Dizisini gerçekleştirdim: Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz. Ama tüm TV eleştirmenleri, sinema yazarları Aşk'ı Memnu'yu gösterirler örnek olarak.

Görmezlikten, bilmezlikten gelirler Yaşar'ı, Sarıpınar-1914'ü... Bu yoksayılma, görmezlikten gelme beni üzmemekten çok canımı sıkıyor. Bunu içtenlikle ifade edebilirim. Çünkü hiçbir kliğin adamı değilim ve bunun ücretini de yıllardır ödüyorum. Aynı durum Tiyatro ve Sinema/TV için de geçerli.

Ben, Sanat'ta torpile inanmıyorum. Bir kişi iyi sinemacı, iyi yazar, iyi oyuncu değilse, onu överek nasıl Sanatçı, Yazar, Yönetmen yapamazsınız; görmezlikten gelerek yok da edemezsiniz.

Bir gün, "bir Molla Kasım gelir, Sezar'ın hakkını Sezar'a verir" inancımı hiç yitirmedim. Bu mutluluğu Türkiye'de değil ama yurtdışında yaşadım ben. Abartılı övgüler, anlamlı ödüller ve yoğun ilgi gördüm. Peygamber değilim ama "Hiç kimseye kendi ülkesinde peygamber denmediği"ne bir kez daha inandım.

Artık bunca yıl sonra, bu yaşımda ne övgüleri, ne yergileri ne de yoksayılma tavırlarını ciddiye almamayı öğrendim. Mediatic olmamayı kendim seçtim. Çünkü dostum Refik Durbaş'ın saptadığı gibi "Yunus Emre'nin döneminde televizyonlar, eleştirmenler yoktu". Ama Yunus Emre hala var.

Türkiye, kediler gibi kendi yavrularını yiyen bir düzenle yönetiliyor yıllardır. Bir avuç yazar, Sanatçı, entelektüel de birbirlerini tırmalamakla uğraşıyorlar. Karanlık, izbe barlarda, her gece orda olanlar birbirlerini övüp, orda olmayanları küçümseyip, evlerine gidip rahat rahat uyuyorlar. Uyumayan ve uyutulmayan büyük çoğunluk, en başta gençler, kimin ne olduğunu hem onlardan, hem eleştirmenlerden daha iyi biliyorlar.

Ahmed Arif dostum bir tek kitapla, şişirilmiş şüera takımının canına otuz baskıyı aşan bir ilgiyle ot tıkamadı mı?

Ya Yılmaz Güney? Lütfü Akad? Aşıldı mı sizce? Yaşar Kemal, Aziz Nesin hala çok okunuyor. Nerde o ödül verdikleri büyük yazarları eleştirmen takımının?

Kötü paranın iyi parayı kovması gibi Türkiye'de bugün her alanda kötünün iyiyi savaşımı sürmektedir. Geçici bir durumdur bu. Gerek politikada, gerek Sanat'ta böyle gitmeyeceğine yürekten inanıyorum hala.

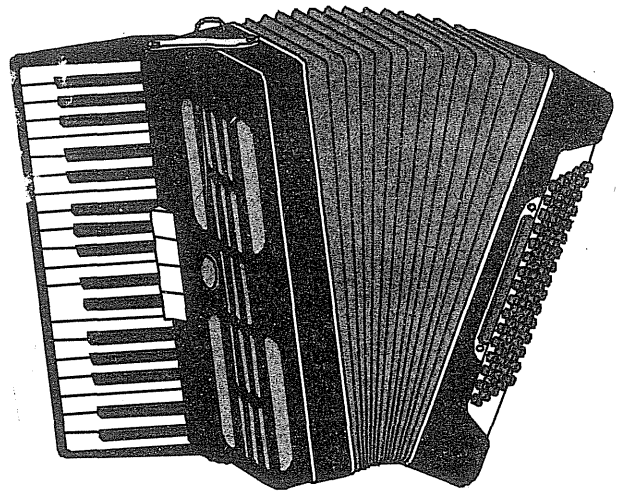
Bir toplum "ila nihaye", üstüne ölü toprağı serpilmiş gibi aldatılamaz, kullanılamaz... Ne globalleşme, ne Üçüncü Dalga teorileri ne de Liberalize edildiği sanılan ekonomik palavralarla oyalanamaz bunca dinamik Türkiye insanı. Bu bir geçiş dönemidir. Bu günler de mutlaka geçecektir.

"At izi ile it izinin birbirine karıştığı" bu günler geçecektir mutlaka. İşte bu geçişte sanatçılar turnusol kağıdı gibi olmalıydılar. İyi ile kötüyü, yanlış ile doğruyu, Aydınlık Türkiye'nin aydınları, Sanatçıları, bilim adamlarıdır. Çünkü onlar Prometheus'un kökünden gelmektedirler. Bir gün güneşi zaptedecekler, ateşi Tanrılardan çalacaklar ve insanlığın önünü ışıtaacaklardır.

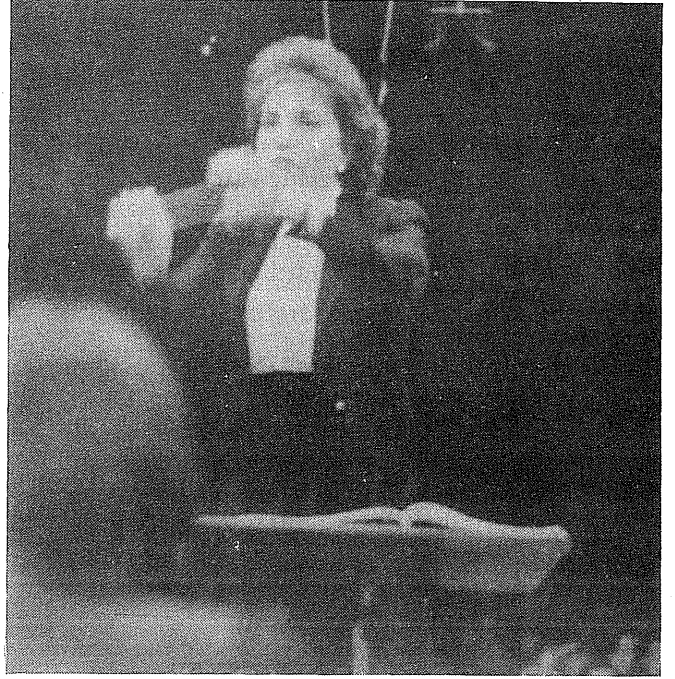
Çünkü Paul Eluard'ın dediği gibi:

"Hiçbir zaman tam karanlık değildir gece."

Ve her gecenin bir sabahı mutlaka vardır.

Türkiye'nin ilk kadın orkestra şefi İnci Özdiil

Türkiye'nin ilk kadın orkestra şefi İnci Özdiil, Ankara'da doğdu. Müziğe 1971'de Ankara Devlet Konservatuarı Piyano Bölümünde Nimet Karatekin'in öğrencisi olarak başladı. 1976'da Kompozisyon Bölümüne girdi. 1981'de Kompozisyon İleri Yüksek Sınıfına devam ederken, Orkestra Şefliği Bölümünde de çalışmalarını sürdüren İnci Özdiil, 1983 yılında Piyano Bölümü Yüksek Kompozisyon ve Orkestra Şefliği Bölümleri İleri Yüksek Sınıflarından yüksek derece ile mezun oldu. Aynı yıl Orkestra Yönetim Uzmanlığı için devlet bursu ile İngiltere'ye gönderildi. Guildhall Scholl of Music ve daha sonra Royal Academy of Music'in yüksek yöneticilik sınıfına girerek Sir Colin Davis, George Hurst, Koro Şefi Horst Neumann ile orkestra ve koro yöneticiliğine çalıştı. 1986'da İtalya'da Accademia Musicale Chigiana'da Orkestra Şefi Carlo Maria Giulini ile Alman romantik müziği üzerine çalışmalar yaptı. 1988'de Alman besteci Hans Werner Henze adına düzenlenen festivalde "En İyi Yorumcu" ödülünü kazandı. 1988'de Kraliyet Akademisi Orkestra Şefliği Bölümü'nü birincilikle bitirdi. Ülkeye döndükten sonra Kültür Bakanlığı Devlet Çok Sesli Korosu'nun açılışını ve şefliğini yaptı. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin vermiş olduğu bursla Rusya'ya gitti. St. Petersburg Konservatuarı'nda Sovyet ve Rus müziği üzerine çalışmalar yaptı. 1991 yılında Hollanda'nın Breda şehrinde düzenlenen Breda Müzik Festivaline şef olarak davet edilerek birçok konser verdi. 1992-94 yılları arasında İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nda şef yardımcılığı yapan İnci Özdiil, 1994 Temmuz ayında Kültür Bakanlığınca Antalya Oda Orkestrası'na kurucu şef olarak atandı. 5 Aralık 1997 Cuma ve 6 Aralık 1997 Cumartesi günleri Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda Şef olarak görev alan İnci Özdiil, programında Ermeni asıllı Aram Haçaturyan'ın "Gayaneh" adlı bale suitini seslendirdi. Gayaneh suiti dört bölümden oluşuyor: Kılıç Dansı, Ayşe'nin Dansı, Ninni, Lezginka.

Nart: Rusya'da bulundunuz, Çerkes müziği ile ilgilendiniz mi?

Rusya'da Rus müziği üzerine çalışmalar yaptım, Çerkes müziği ile bir ilişkim maalesef olmadı. Maalesef diyorum, çünkü Sovyetler zamanında Kafkasya'ya geçmek ve orada Çerkes müziği ile ilgilenmek, oradaki konservatuarlara ve orkestralara gitmek istedim fakat izin alamadım.

Ablam müziklerinde Çerkes ezgilerini ve makamlarını kullanıyor. Çerkes müziği konusunda da ablam Sıdika'nın bir bestesi var. Bu eseri İngiltere'de seslendirildi. Elimizden geldiği kadar bu müziği duyurmaya çalışıyoruz. Ancak Türkiye'de bu eseri seslendiremedik.

Çerkes müziğinin karakteristiğini çizer misiniz?

Çerkes müziği çok hareketli, ritim çok önemli; karakterinde bir at yürüyüşü hissediliyor. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda gerçekleştirdiğimiz konserde koltuk davulu çalınmasını istedim ama ellerinde bulunmadığı için bu ritmi trampet ile verdiler. Konserde ayrıca annemin Kafkasya'dan getirdiği "pkheç" kullanıldı; eserin asıl partiyonlarında böyle bir şey yoktu. Çerkes müziği çok sese çok yatkın, kendi bünyesinde çok ses var. Bu yüzden yorumlamak bana kolay geliyor, bir alaturka eser için bunları söylemek güç, içinde çok ses gelmiyor. Çerkes müziği çok daha ileri ve geliştirilmeye müsait.

Müzikte çok sesliliğin rolü nedir?

Müziğin halka ulaştırılmasında çok seslilik, bir akordeon ve doli ile yapılmış müzikten daha kolay, diye düşünüyorum. Örneğin seslendirdiğimiz Haçaturyan'ın Lezginka'sını herkese dinletebilirsiniz; sanmıyorum ki beğenmeyen çıksın. Önemli olan eldeki materyali iyi değerlendirmek ve özüne sadık kalmak.

Neden Haçaturyan?

Bu eserinde Haçaturyan, Çerkes müziğini çok iyi özümsemiş, bütün özelliklerini; dönüş yerlerini, dansın kıvraklığını müzikte hissediyorsunuz. Gözünüzü kapattığınızda bunların hepsi gözünüzün önüne geliyor. Bu tür yapıtlarla müzik halka daha kolay ulaştırılabilir ama özünü bozmadan.

Gittiğiniz ülkelerde Çerkes müziğini bilen insanlarla karşılaştınız mı?

Maalesef karşılaşmadım. Diğer ülkelerde yaşayan insanlar müziğimizi bilmiyorlar. Bu bir kayıptır. Eserlerimizi duyurmak gerekliliğine inanıyorum. Mesela kız kardeşimin eserinin Londra'da seslendirilişinde, eseri

dinlemeye gelenlere kendi açıklaması ile bunun bir Çerkes müziği olduğunu duyurdu, zaten eserinin ismi de "Çerkes Dansı" idi.

Geleceğe ilişkin bir projeniz var mı?

Burada Kafkas Derneği'nden bir ricam var; Kafkasya'da bulunan, müzik alanında çalışmalar yapan insanlar ile bizleri bir ortak çalışmaya sokması lazım. Bizler diyorum, Türkiye'de evrensel düzeyde yetişmiş, arkadaşımız olan Çerkes sanatçılar var; orkestra şefleri, orkestra elemanları. Kompozitörler ile ilişkiye geçmeye ihtiyaç var. Bu ilişki kurulduğu takdirde biz hazırız.

Lezginka parçasını buldum ve repertuarıma aldım, bestecisi Ermeni olsa dahi. Kim bilir neler var. Keşke diğer eserlerimizi de seslendirebilsek.

Antalya'da oturuyorsunuz, Dernek faaliyetlerine katılıyor musunuz?

Zamanım el verdiği sürece katılıyorum. Ben onlardan, onlar da benden desteklerini eksik etmiyorlar. Verdiğimiz konserlerde beraber olma şansını ele geçiriyoruz.

Diasporada yetişen sanatçılarımız

Özdemir Özbay

Üç beş kişi bir yayın işi ya da başka bir kültürel etkinlik için bir araya geldiğimizde, bizden önceki kuşakların diasporada ne tür bir çalışma yaptığını soruşturur ve kendimize örnek olacak çalışmalar ararız. Çoğu zaman da hiç bir şey bulamamanın üzüntüsünü yaşıyoruz. Arkasından başlarız bizden önceki kuşakları eleştirmeye, özellikle de Kafkas kökenli yazarlar, çizerler, besteciler eleştirilerin en ağırına, en acımasızına hedef olurlar.

Osmanlı'nın son yüzyılı ile Cumhuriyet döneminde sivrilen Kafkas kökenli sanatçılar eleştirilir hep. Kimi arkadaşlarımız Çerkes kültürünü yapıtlarında işlemeyenlerin Çerkes kökenli olsa bile Çerkes sanatçısı olamayacağını savunurlar. Bu eleştiriler o kadar ileri gider ki, öyküsünü, şiirini, romanını Çerkes kültürüne yönelik olarak kaleme alanların bile ürettikleri yapıtların Çerkes edebiyatının malı olamayacağını bile savunurlar.

19. yüzyılın son yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıt vermiş Kafkas kökenli çoğu sanatçı, Saray ile, Osmanlı yönetimi ile çok iç içe olmanın yarattığı ortam içinde, çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin sorunları ile yoğrulmuşlardır. Öte yandan Çerkes kültürünün işlendiği, Çerkes kültürünün yoğunlaştığı bir ortama, bir platforma düşme şansını yaşamı boyu elde edememiştir. Bu koşullarda yetişen bir bestecinin, bir ressamın ya da yazarın Çerkes kültürünü işleyen yapıtlar vermesi elbette olanak dışıdır. Bu, hep böyle olmuştur.

Ama diyeceksiniz ki, aynı koşullarda yetişen bir Ahmet Mithat Efendi (Hağır) nasıl oldu da "Çerkes Özdenleri"ni yazdı, ya da Namık İsmail (Zeyf) gibi ünlü bir ressam nasıl oldu da Çerkes Teavun Cemiyeti'nin Beşiktaş'ta ki okulunda Fransızca ve resim öğretmenliklerini üstlendi. Bu örnekler Muhaceret yaşamımızda yetişen Çerkes aydın ve sanatçıların sayısını düşündüğümüzde bir katre kadar az kalmaktadır. Osmanlı döneminde bu böyle de, Cumhuriyet döneminde farklı bir durum mu var. Hayır... Cumhuriyet döneminde yazan ve çizenlerimizin hepsi, inan ki Kemal Tahir kadar, ya da Yaşar Kemal kadar bizi işlememişlerdir. Sevgili Çetin Öner'in kullandığı çınlasın, "Dağlara Yazılıdır" ı kaleme

almasaydı, bizi anlatan hiçbir yapıttan söz edemeyecektik. O da bu romandan sonra bir duraklama dönemine girdi, ama yeni bir şeyler yazacağından henüz umudumu yitirmedim. Haksızlık etmeyeyim, bir de Ayla Kutlu ablamızın "Bir Göçmen Kuştu O" var ya, Sayın Ayla Kutlu'nun "Sen de Gitme Triyandafilis" ini okurken diasporada böyle bir yazarımızın çıkışı ile hem gururlandım, hem de üzüldüm. Üzüldüm, çünkü Hatay'dan Fransızların çekilişi sırasında yaşanan kargaşayı, her şeyin toza dumana boğulduğu ortamı anlatan bölümlerini Kafkasya'dan sürgün edilişimize taşıdım, bu ulusal trajedimizin Ayla Kutlu'nun bu görkemli Türkçesi ile yazılmasını arzuladım. İnanın hiçbir Türk yazarı bu kitaptaki kadar Türkçeyi güzel ve yerinde kullanamamıştır.

Aydınlığımızın, yazarlarımızın, sanatçılarımızın bizim kültürümüzü işlememiş olsalar bile, bizim toplumumuzdan çıkmaları bizim sanatçımız olmaları için yeterlidir diyorum. Ürettikleri yapıtlar, insanlığın ortak kültürünün içerisinde yer almıştır. Anayurdumuzun dışındaki varlığımızdan söz edilirken bu tür yapıtları dışlamamızın bir anlamı yoktur.

İşte bu nedenlerle göçmenlik yaşamı süresi içerisinde aramızdan sivrilenleri yüzeysel de olsa anlatmaya, onları kısa kısa sevap ve günahları ile yeni kuşaklara tanıtmanın yararlı olacağını düşündüm. Halkımızın kendi içinden çıkanları tanımaya hakkı vardır diye düşündüm ve bu sayıdan başlayarak bu ünlülerimizin kısa biyografilerini vermeye çalışacağım.

Bu sayıda ünlü ressamımız Namık İsmail'den söz edeceğim; Namık İsmail 1890 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çerkesçe aile adı "Zeyf" tir. Ailesi 1864 sürgününde Kafkasya'nın Kuban bölgesinden gelerek İstanbul'a yerleşmiştir. Babası İsmail Bey Askeri Tophane Vezne Kalemi Müdürü olarak çalışmıştır.

Beşiktaş İlkokulu, Hamidiye Mektebi, Saint Pulchérie, Saint Benoit gibi okullarda okuduktan sonra Galatasaray Lisesi'ne girmiştir. Çocukluğunda devamlı kalemle resimler çizdiği anlatılır. Bu yeteneği o dönemde Galatasaray Lisesi Müdürü olan ozan Tevfik Fikret tarafından keşfedilmiştir. Kendisi gibi Kuzey Kafkasya kökenli olan hocası ressam

Şevket Dağ ve Tefvik Fikret'in desteği ile resim çalışmaya başlamıştır.

Bu arada Galatasaray'ın son sınıfında Arapçadan başarılı olamadığı için okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Sanayii Nefise Okulunu bitirdikten sonra II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamı içerisinde hocası Şevket Dağ'ın teşviki ve desteği ile eğitimini tamamlamak üzere Paris'e gönderilmiştir. Orada Ecole Nationale des Arts Décoratifs'te eğitimini sürdürmüş, daha sonra Julian Akademisinde çalışmış, Çallı İbrahim'in desteği ile 1912-1914 arasında Cormon Atelyesinde çalışmalarını sürdürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye dönmüş, Yedek Subay olarak Kafkas cephesinde görev almıştır. Genel Karargah'ta, başka ressamlarla savaş resmi yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bu arada, yaptığı resimleri Celal Esat Arseven ile birlikte sergilemek üzere Berlin'e gönderilmiştir. Orada iki yılı aşkın bir süre Corynth ve Liebermann atelyelerinde çalışmıştır. 1917 yılında resimlerini Viyana'da sergilemiş ve büyük beğeni toplamıştır. Paris'te Pierre Loti'nin "Les Desenchantees" adlı romanının resimli baskısı için açılan yarışmayı kazanmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra önce müfettiş olarak çalışmış, sonra da Güzel Sanatlar Akademisinin Müdürlüğüne atanmıştır.

Genellikle anlatıma önem veren (ekspresyonist) ve akademik tarzda çalışan Namık İsmail'in sürekli değişiklikler, yenilikler arayan ilginç bir sanatı ve tekniği vardır. Bir yandan realist figürler, bir yandan da izlenimci peyzajlar ve çiçek resimlerini bir arada çalışmıştır. O, ressam Halil Dikmen'in deyimi ile "Resmi entelektüel bir endişe ile incelemeye çalışmış, kendine seçtiği değişik hedeflere ulaşmak için değişik espride yapıtlar bırakmıştır." 1923 yılında yaptığı, Resim ve Heykel müzesinde bulunan "Harman" konulu tablosunda bu endişe ve izlenimi açıkça görürüz. Empresyonist izlenimi ise realist biçimde vermiş, doğanın, güneşin renklerinin parlaklığını çok ustaca işlenmiştir. 1925 yılında yaptığı "Denizde Sabah", "Mehtap" 1927 yılında yaptığı "Mehtapta yalılar" konulu yapıtlarında şiiri resimler gibidir. 1929 yılında yaptığı "Ankara Baharı" konulu peyzajında ise doğanın o andaki atmosferini renkli ifade edebilme endişesi sezilir. Bu resimde şekilsel kaynaklar tamamen ikinci planda bırakılmıştır. 1930 yılında yaptığı "Mahir Tomur-

cuğun Portresi" adlı tablosunda, ışık ve gölgeden yararlanarak hacim değerlerini ön plana alan realist bir sanat yaklaşımı sezilmektedir.

Viyana ve Berlin'de sergilenen savaş resimleri arasındaki "Topçular, Süvari Hücumu, Tifüs" çizginin ve kompozisyon gücünün ilginç örnekleridir. "Lale Devri" ve "Düşünen Kadın" tabloları ise Harman tablosundaki gibi realist bir anlatımı sergilerler. Namık İsmail'in bu yapıtları dışında "Michelangelo" hakkında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış bir araştırması ile yüzlerce sanat yazısı bulunmaktadır. Yapıtların büyük bir bölümü Resim ve Heykel Müzesi ile Milli Eğitim bakanlığında ve Özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Akademik tarzda çalışan bu ekspresyonist ressam için "Akademinin ikinci kurucusu" denir. Güzel Sanatlar Akademisinin gelişmesinde büyük emeği vardır. Sanat çevrelerinde O, Türkiye'de Devlet Binalarında, binanın özelliklerine göre belli bir oranda resim ve heykel türünden sanat yapıtlarının bulunması için uğraşı veren ve başarılı olan ilk sanatçı olarak anılır. Ressamlığının yanı sıra Dergah ve Yeni Mecmua gibi yayın organlarında makaleleri yayımlanmıştır.

Entelektüel bir çevre içerisinde yetişen Namık İsmail, mensubu olduğu Çerkes toplumunun sorunlarına sırt çevirmemiş, o dönemde Çerkes Teavün Cemiyetinin çalışmalarına katılmış, hatta 1919-1922 yılları arasında Beşiktaş Çerkes Okulunda Fransızca ve resim dersleri vermiştir.

Bütün bu açıklamalardan sonra, "Çerkes kültürü ile ilgili olarak vurduğu bir tek fırça darbesi bile yok" diyecek yakın dostlarımı görür gibiyim. Yıllar önce idi, yaşanan en ünlü Çerkes kökenli ressamlarımızdan bir saygıdeğer hemşehrimiz ile, Bağlarbaşı'ndaki Derneğimizde sohbet ederken, Kuzey Kafkasya Kültürünün resim çalışmalarında bakır ve bol malzeme içerdiğini söylemiş ve örneğin Çerkes yaşlılarının çehrelerinin çok ilginç hatlar taşıdığını, bu nedenle böyle bir portre yapmayı ilginç bulup bulmadığını sormuştum. Bu ünlü ressamımız, sorumu biraz da şövence bulmuş gibi yüzünü buruşturarak:

"Bütün yaşlıların çehresi ilginçtir. Neden salt Çerkes yaşlısı portresi yapayım?" yanıtını vermişti. Oradan kalbim kırık ayrılmıştım. Daha sonra, Büyük Çerkes sürgününün 130. Yılında düzenlenen etkinlikler içerisinde, Diaspora Çerkes ressamlarının tablolarından oluşan bir karma resim sergi projesi için

İstanbul'da çalışmalarını sürdüren genç ama erken üne kavuşan bir ressam kardeşimiz ile görüşüyordum. Henüz önerimi tam anlatmamışken:

"Ağabey, şimdi siz resim yapıyorum diyen herkesten bir şeyler alırsınız, Benim resimlerimi de onların yanına koyarsınız. Resim piyasasındaki değerimi düşürürsünüz." Demişti. Konu 130. Yıl gibi ulusal bir boyutta ve önemli bir anlam taşımasına karşın, bu genç ressamımızın düşünce ve davranışında ticari ve kişisel itibar ağır basmıştı.

Şimdi düşünüyorum da Namık İsmail varsın "Ulusal kültürümüz ile ilgili tek fırça darbesi" vurmasın. O, Beşiktaş'ta açılan Çerkes Okulu'nda, o denli ününe karşın, soydaşı olan çocukları eğitmeye çalışırken aklına ticari ve kişisel itibar riskini hiç düşürmemişti ya, bu davranışı bile, onu toplumumuzun bir

sanatçısı olarak kabul etmeye yeter buluyorum.

Bu zarif, renkli ve entelektüel sanatçımızın, 30 Ağustos 1935 tarihinde henüz 43 yaşında iken Kadıköy-Köprü vapurunda geçirdiği bir kalp krizinden yaşamı noktalanmıştır. Beşiktaş Mezarlığı'nda yatan Sanatçımızı saygı ile anıyorum.

KAYNAKLAR

1. Yeni Kafkasya, No.9, İstanbul 1958
2. Resimli Yeni Lugat Ansiklopedisi, Cilt 4. s.1964.
3. Hayat Ansiklopedisi, Cilt 5. s. 2432.
4. Hayat Mecmuası 1958 yıllığı.
5. S.E.Berzeg ve Ö.Özbay, Kuzey Kafkasya Göçmenlerinde Besteciler-Ressamlar-Hattatlar. Kuzey Kafkasya Kültür Derneği, Gençlik Kolu Yayınları No.1. Ankara, 1971.

**BİRLİK ÇALIŞMALARININ ENGELLENMESİ AMACIYLA 5 KASIM 1977'DE KATLEDİLDİ.
UNUTMAYACAĞIZ!**

TSEY MAHMUT ÖZDEN

*Boynuna o yeşil fuları takma çocuk
Gece trenlerine binme kaybolursun
Sokaklarda mızıkla çalma çocuk
Vurulursun...*

[A. İlhan]

Şiir ve Biz

Murat Bjedug

Kapitalist endüstriyelizmin biçimlendirme sürecini neredeyse tamamlamakta olduğu "global tüketim toplumu"nun imgeleminden ütopya, neo-liberal ideolojinin yoğun taarruzuyla ve tarihin sonunun ilan edilmesiyle, sökülmeye-karartılmaya çalışılırken; endüstriyel tüketim toplumunun ve bireyin duygu dünyası abluka altına alınıp, o dünyayı en çok zenginleştiren şiir, para mistifikasyonu ile ikame edilerek işlevsizleştirildi. Bir organizmal bütünlük olarak toplumun yabancılaşma ve tüketim kaskacına yakalanmışlığı, bireyin tinselliğini örselerken, global standartlaşma yaşamın birçok düzeylerinde çaresiz ram olunan kalıplar dayatıyor. Durup düşünüldüğünde, hayatın hem kişisel yaşantılarda, hem de dünya tarihinde daha güzel yaşandığı yıllarda veya dönemlerde şiirin etkisi ve benimsenmesinin ağırlıklı rolü - tersinden söylenirse: şiirin daha etkin ve yaygın bir üretim-tüketim pratiğinin gerçekleştiği dönemlerde, hayatın, çok daha insanal tatmin sağlayarak yaşandığı tespit edilir. Şiirin gerilediği dönemlerde her türlü insani erdemini geçersizliğini yitirdiğini, barbarlığın hükümlerini tesis ettiğini görebiliyoruz- hele de şu son on beş yılın Türkiye'sinde.

Şiirin bu dışsal etkenlerle işlevsizleştirilmesinin yanı sıra içsel olumsuz etkenlerde söz etmek mümkün. Bir edebi form olarak şiirin, yine bir başka yayımsal form olan romanla birlikte Dünyada ve Türkiye'de eski parlaklığını yitirmesi, dünyayı yorumlamak değil değiştirmek isteyenlerce epeydir tartışılıyor. Bu tartışmalardaki saptamalar bizim için de yol açıcı mahiyette; en fazla görüş birliği, şiirin, kendisinin dirimsel ve organik bir ilişki içerisinde bulunduğu, orada yeniden üretildiği toplumun duygu dünyasından itilmesine adeta boyun eğip, marjinalleşerek kendi kabuğuna çekildiği, ayrıca endüstriyel tüketim etiğinin egemenliğiyle eş anlamlı olarak (Türkiye'de) şiirin bürokratikleşme ve dinamizmini üretmemeye arzıyla malul bir hale geldiği, üzerinde odaklanıyor. Buna, şiir dünyasında yeni biçimler yeni akımlar yaratabilecek, şiirde yön ve dönem değiştirebilecek çapta büyük şairlerin uzun bir süredir çikamaması da ilave edilebilir.

Kapitalist endüstriyel barbarlığın Globalleşme rüzgarıyla gezegenimizi alabora etmekte olduğu bu süreçte, kendi kültürü ile de üzerimize gelirken, global kültürün massedemediği kültürlerle de kıyasıya ve ölümcül bir mücadeleye girişmiş

durumda. Mevzi kazandıkça bireyin tinselliği örseleniyor, şiir işlevselleşiyor, etnik kültürler globalizm silindiri ile manipüle edilerek farklılıkların çeşitliliği standartların tahakkümü ile yok ediliyor. Bu noktada Andrew Ross'un "Tuhaf Hava" isimli kitabındaki (syf 282) şu pasaj en rafine ve yalınist doğruyu işaret ediyor: "Global köyün görsel diline, dünya temposunun çok sesli ritmine ve Pazar çoğulculuğu ideolojisine kolayca aktarılamayan her türlü kültürel farklılık özellikleri ortadan kaybolacaktır. Global kültür yarışı hızlandığı ölçüde, ekologların biyolojik çeşitlilik konusundaki argümanlarını kültürel çeşitlilik konusunda da sürdürmeye hazır olmalıyız. Canlı türlerinin kaybolması gibi, kültürel çeşitliliğin yıpranması da toplumsal varoluşumuzu korumaya ilişkin şansımızı azaltmaktadır." Bu alıntıdan da anlaşılıyor ki, şiirin geri çekilmesinde ve Adige kültürünün yıpranarak kaybolmaya doğru sürüklenmesinde aynı dışsal etkenler müsebbiptir ve bu durum toplumsal varoluşumuyla doğrudan alakalıdır. Umutsuzluk hissini uyandıran bu kaotik tabloya karşın şu paradoksal tezleri öne sürebiliriz;

Global standartlaşma; kendisiyle çelişik olarak, üst anlatıların sona ermişliği - farklı ve bütünlükten uzak parçaların biraradalığı ile nitelenen bu poet modern dönemde kendi karşını üretiyor. Biyolojik çeşitliliğin yanı sıra kültürel çeşitliliğin korunarak geliştirilmesi söylemi, ana muhtevası kapitalist endüstriyel tüketim etiki ve kültürü olan globalizme karşı koyan zinde güçlerce telaffuz ediliyor. Kendisi ciddi eleştiriler alan postmodernizm kavramı ve bir realite olan postmodernite, taşıdığı onca olumsuzluğa rağmen, bütüne -üst kimliğe- egemene tabi olmaya zorlanan küçük ölçekli özgül kültürlerin çeşitliliğinin ve faklılığının yeşermesine elverişli bir iklim yaratmıştır.

Şiirdeki yorgunluk tıkanmışlık, sözünü ettiğim kültürlerin ve farklılık çeşitlerinin kendi özgül şiir dillerini yaratabilmeleriyle pekala aşılabilir; şiir ve içkin kaldığı değerler yeni bir dinamizm kazanabilir.

İmha edilmesi zaruri görülen kültürler için eşsiz bir fırsattır bu. Bastırılan, ihmal edilen, gelişip kendini yeniden üretme olanakları ellerinden alınmış olan kültürlerin ender rastlanan böylesi elverişli iklimden azami ölçüde yararlanmaları aydınların teorisyenlerin, entellektüellerin olduğu kadar şairlerin de çabasını gerektirir. Bu çabanın üretmek olduğu malumdur. Yani şairin şiir

yazması, şiir antolojileri hazırlaması, şiir eleştirisi yapması adeta bir ödevdir. Adıge şiiri de Adıge şairlerinin alanıdır. Etnik kültürlerin bileşenlerinden biri de Cemal Süreya'nın ifadesiyle, "bir dil işi olan şiir" in, o etnini kendi tarihi, sanatı, edebiyatı, gelecek tahayyülü ve toplumsal varoluş orijininin kendi diliyle süzülen şiirdir. Etnik şiir denilebilecek bu tarzın iki fonksiyonu olacaktır: İlki başlıbaşına ayrı bir düzey olan şiir sanatına evrensel anlamda katkı ve onu zenginleştirmek. İkincisi, kendi kültürü içinde sönmeye yüz tutmuş değerleri, duyguları yeniden üreterek dilde, tahayyülde yeni ufuklara açılımların imkanlarını yaratarak güçlü bir siva işlevini icra etmek.

Bu optikten bakınca Adıge şiirinin yeni baştan ve etraflıca değerlendirilmesi, tartışılması zorunlulaşıyor. Kendi yurdumuzdan koparılmış öncesi- koparılmış süreci- kopma ve muhaceret sonrası Adıge şiirinin durumuyla ilgili o uzun yılların ihmalinin telafi edilmesi, Adıge şairlerinin ve aydınlarının derhal işe koyulmasını gerektirecek aciliyettir. Üstelik bu alan inanılmaz ölçüde çorak bırakılmıştır.

Nart'in nihayetinde sınırlı sayfalarında Adıge şiirinin evrelerinin topyekün değerlendirilmesi mümkün değildir. Ayrıca her evre, ehil olmayı zorunlu kılmaktadır. Ancak yukarıda vurgulanan acilen işe koyulma sahiyle yayınlanan ve ideolojik bir oluşumla karşı koyuş tavrını netleştirmeye çalışan **Yamçı** dergisinde yayımlanan şiirlerin panoramik bir kritiği bize, üstümüze vazife olan, muhaceret şiiriyle ilgili ana izleklerin tespiti imkanını verir.

Dünya ve Türkiye hangi siyasal, ekonomik, kültürel süreçlerden - dönemlerden geçerse geçsin; o dönemin düşünüş tarzları, başat kavramları, egemen söylemleri ne olursa olsun Adıge'lerin ana sorunu her projekte aynıdır: Yokoluş!! Hangi sorunsaldan ve kavram prizmasından bakılırsa bakılsın, bu ürkütücü-trajik terimle yüzyüze geliyor. Bir halkın kendi yurdundan bir soykırımla uzaklaştırılması; daha sonra muhacerette ve anayurdunda Asimilasyon girdabı içerisine itilmesi o halkın yakın dönem kültürünün bileşenlerine-müziğine, edebiyatına, şiirine, siyasal/ideolojik yapılanmasına elbette ki doğrudan yansır. Son derece samimi ve içtenlikli bir çabanın ürünü olan Yamçı'daki şiirlerde bu kaotik realite, dizelerde yoğun bir kırılma, halkın yazgısına isyan, dağılımlığa, parçalanmışlığa karşı birlik çağrıları ile işlenmiş. Yamçı'daki şiirlerde - anayurtta ve muhacerette yazılmış olması fark etmiyor-anayurda çağrı ve anayurda özlem tematik omurgayı teşkil ediyor. Şocentsuk Aliy'in şu dizeleri tipiktir (sayfa 141):

Kalk Adıgem, çabuk uyan!
Sarı özgürlüğe, kucakla
Ölümsüz armağanlarla
Ödüllendirsin bizi Vatan
"Özgürlük".

"Türkiye'ye İlk Adım Attığımda" isimli şiiriyle Meşbaş'e Yishak, Adıgelerin muhaceretteki yaşantıları karşısında duyduğu yürek acısıyla şu dizeleri yazar (syf. 190) :

İlk adım attığımda Türkiye'ye
Zavallı adıgelerim sizi hatırladım.
Geçen yüzyıl denizini doldurdum içime
Sığmadı azgın dalgaları taşı göğsümden
Darmadağın perperişan
Köşe-bucak sinmiş kalmışız yeryüzünde
Bir avuçluk bir ulusuz ama
Tarihi zengin destan gibiyiz
Gecesi karanlık, gündüzü sisli
Diyor değim - yalan olur bu
Ama yine şaşırıp da insan
Nasıl yaşayabilir bir yaban ülkede, bilmiyorum

Biytsu Anatole, Türk Toprakları adlı şiirinde hiçbir poetik kaygı gözetmeksizin şu dizeleri döküverir (syf 192-193):

Nice zaman gitmeyecektir,
Gözümüzün önünden
Biliyorum,
Daha nice zaman
Düşlerimi bırakmayacaktır
Bana gelenler;
Göz yaşlarını silerek,
Ata yurdumuzdan gelmiş,
görmeliyiz
Diyerek.

İstanbul
Ben bugün konuğum
senin
Ama bilir misin,
Beni ağırlattığın
Ev sahiplerim de
Konuktur sana
Onlarca yıldır
Bilir misin?!

Umarsız.
Yürekleri yanıyor
Özgürlüksüz...
İstanbul,
Senin der yapılı camilerin
Tutamaz yerini Oşhamafe'nin

Yamçı'daki Muhaceret Şiirleri başlıklı bölümde çıkan şiirlere bakıldığı zaman ne yazık ki şu hüküm sabitleniyor: Muhaceretin Türkiye faslında henüz Muhaceret Şiiri yazılmamış. Yalnız yazılmayan şiiri mi? Gibze'si, romanı, öyküsü, operası, hatta tarihi... yazıldı mı?

Ve atlar da gitti...

Özdemir Özbay

At; insanoğlunun evcilleştirdiği ilk hayvanlardan. Bu soylu ve sadık hayvanın zoolojideki bilimsel adı latince "Equus Caballus" dur. Dünyanın bir çok yöresinde, eski uygarlıkların başlangıcından beri, insanoğlunun en önemli yardımcısı, savaş aracı, tarım aracı, ulaşım aracı, et kaynağı, süt kaynağı, içki hammaddesi kaynağı olarak sayısız işlevi olmuştur.

M.Ö. II bininci yıla kadar Mezopotamya'da atın tanınmadığı, Ortadoğu ve Akdeniz dünyasına kuzeyden Karadeniz kıyılarından, Kuzey steplerinden ve özellikle Kafkasya'dan geldiği ve burada ilk at yetiştiricisi kavmin Kafkasya ile irtibatlı Hurriler olduğu bugün artık bilinmektedir (Gezgin Prjevalski).

At Mısır'a Hiksos'lar tarafından götürülmüştür. Hiksos'ların Mısır'dan ayrılmasından sonra Mısırlıların arabalarına yeniden eşek koşmaya başladıkları bilinmektedir. At kültürü Kafkasya'da antik Kuban kültürü ile yaşattır, hatta daha da eskilere uzanmaktadır. Sind-Meod, Bosfor-Kimmerien, Alan ve Sarmat mezar kalıntılarında, sahipleri ile birlikte gömülen atlar, bu mezarlarda bulunan at kültürüne ilişkin eşyalar bu tarihin en güzel kalıntılarıdır.

Poseidon kültü ile ilişkisi dolayısıyla at, eski Grek dünyasında büyük saygı görürdü. Korinth Oyunları Poseidon Hippios'a adanmıştı. Her yıl güz döneminde atlar, Apollon'un savaş arabalarına yeni koşum atları sağlamak amacıyla denize atılırdı. Bazı atların tanrısal soydan geldiğine inanılırdı. İliada'da, Boreas'tan doğmuş atlardan söz edilmektedir.⁽¹⁾ Akhilleus'un atları ise Harpigi ve Zephiros'tan doğmuş kabul edilirdi. Antik Yunan'da çok bilinen bir öykü vardır; Ünlü kanatlı at Pegasos, Helikon Dağında Musa'ların kutsal koruluğunda ayağını yere vurunca bir su fışkırır, Hippokrene denilen bu kutsal pınarın çevresine toplanan ilham perileri Musa'lar ezgiler söyleyip hora teperlermiş. Pınarın suyu ozanları esinlermiş.⁽²⁾

Pegasos motifini Maykop kültüründe de görmekteyiz. Proto-Çerkes uygarlığı bu ünlü kanatlı atı uzun yüzyıllar şiirlerinde, destanlarında, masallarında, günlük kullandığı eşyalarda yaşatmıştır.⁽³⁾ Atı olmayan bir Nart kahramanı düşünülemez. Hele Sosnkua gibi, Abrtskil gibi baş kahramanların kişilikleri atları ile bütünleşmiştir. Denizaltı Tanrıçası'nın (Psıthaguaşe), Pıce ve Pızğaş kardeşlere denizin derinliklerinden çıkararak verdiği Aygır'ın soyundan gelen Sosnkua'nın atı Tığujey (Abhazcada Bzow) kanatlı bir attır. Bir sıçrayışta Oşhamahue (Elbruz) tepelerine konar. Abhaz mitoloji kahramanı Abrtskil'in atı da aynı derecede ünlüdür. Abrtskil'in tanrılar tarafından kapatıldığı mağarada sahibini kurtarmak için, onun bağlandığı zincirleri koparmak için binlerce yıl zincirleri kemirip durmuş.⁽⁴⁾

Kuzey Kafkasya'da at o denli halkın yaşamına girmiştir ki, kimi zaman "atlı=şıwu" (Adıge şivelerinde), "çıuğ" (Abazaca) sözcüğü "adam" ya da "erkek" sözcüklerinin yerine kullanılır olmuştur.

Kafkasya'ya ilk gidişim 1978 yılında idi. O zaman yol boyu karşımıza çıkan yaylalar, ovalar dolusu yıkları anımsıyorum. Hayran olduğum bu güzelim atları konu alan romanlar da okumuştum. Hatta bu romanlardan ünlü Adıgeyli yazar Çeraşe Tembot'un "Şapsığ Pşşe=Şapsığ Kızı" sinde "Abuk Atı", "Jereştı Atı", "Şevlokh Atı" gibi cinslerin varlığından da söz ediliyordu. Sırası gelmişken bu romanın tatsız bir anısını da yansıtmak istiyorum. Çeraşe Tembot'un çok hoşuma giden bu romanını Karaçay-Çerkes Bölgesi yazarlarından rahmetli Huran Şahımbiy Adıgece'den Kuzey Abazaca'sına çevirmişti. Ben de Adıgece orijinal baskısı ile Abazaca çevirisini birlikte kullanarak Türkçe'ye çevirmeye çalışıyordum. 12 Eylül olayından hemen sonrası idi. Bir gece kitabın son formasının

çevirisini bitirmiştik ki, sabaha karşı saat üçte kapım çalındı, içeriye dalan bir silahlı tim gözlerimi bağlayarak beni bilmediğim bir yerlere götürdü. Arada kitabın Adıgece orijinali, Abazaca nüshası ve tüm çevirilerim, sözlüğüm götürüldü. Bu belgelere bir daha ulaşamadım. Şimdilerde bile üzümlere anımsarım.

Sözden söze atlayarak nerelere geldik, Sayın Okurum kusura bakmasın. Evet, Çerkes atlarından söz ediyorduk. Bu güzel ve kutsal atlara kaç yıl sonra, Çerkes Sürgünü'nün 130. Yılı'nda, sürgünde atalarımızın geçtiği yolları aşarken gördük. Nalçık'tan hareketle Anadolu üzerinden Ürdün'ün başkenti Amman'a gittiler, atalarımızın uğradığı felakete aynen uğradılar, hem de bir iki yıl içerisinde. Şu anda bu atların dağıtıldığını ve yok edildiğini üzümlere öğrenmiş bulunuyorum.

Çerkes atları Kafkasya dışında Uzunyayla'da da yaşatılmıştır. Hem de 1970'li yılların başına dek. Biz Uzunyayla çocukları, gözümüzü atlarla açtık, kaç kuşak atlarla büyüdük. Çocukluk anılarım arabalara, dövenlere, pulluklara koşulan, gelin arabalarını süsleyen, düğünlerde, şölenlerde yarışan, şığacegu müziği ile sıraya girip terbiyeli sirk atları gibi danseden, çevik delikanlıların kızlardan mendil almak için tırmandıkları merdivenlere çıkan, gelin arabalarının üzerine dikilen örtüyü (Guişhateypkhua) kapıp kaçmaya çalışan delikanlıların altında köpük köpük kabarıp, burunlarından buhar fışkırarak koşan atlarla doludur. Al'ı, Doru'su, Kır'ı, Yağız'ı ... ama hepsinin üzerinde ince meşinlerle süslenmiş keçelerin ve gümüş savatlı Çerkes eğerlerinin parladığı atlara bırakın binmeyi, bakmaya bile doyamazdık.

Atlar bu halleri ile, yani eğitilmiş bir biçimde kapımızın önüne gelmiyordu elbet. Binek çağına gelen taylar genellikle, bahara doğru karların gevşemeye başladığı, güney rüzgarlarının bahar kokularını getirdiği günlerde eğitilirlerdi. Başına bir yular geçirilen tay, gevşemeye başlamış kalın kar yığınının içerisinde uzun süre oynatılırdı. İyice yorgun düşürüldükten sonra sırtına hafif bir keçe konulur, bu hali ile yine kara sürülürdü. Üzerinde keçe taşımaya alışan taya bu kez hafif ve çevik bir çocuk bindirilirdi.

Tay böylece yeniden kara sürülürdü. Bu aşamalardan sonra taya eğer vurma sırası gelirdi.

Atlar yaşlarına ve cinslerine göre isimlendirilirdi; Köyümde kullanılan Abazaca at isimlerini saymadan geçemeyeceğim;

Çıc'ıs = tay

Nabğuş= bir yaşındaki tay (Khabardeyce Nabğaf)

Kunan = üç yaşındaki erkek

Dunan = üç yaşındaki dişi (kısarak)

Ç'an = kısarak

Xek'ua = aygır

Atlar Don'larına (renklerine) göre de isimlendirilirlerdi.

Çarakhsa = Doru

Pakhu = kestane

K'ara = siyah

Laraj = kır

Yade'ua = demir kır

Gua = al

Günlük işlerde kullanılan, ya da binek olan atların dışında kalanlar, özellikle damızlık kısaraklar, aygırlar ve taylar Yılki'nın içerisinde özgürce, dağ, bayır otlayıp dolaşırlardı. Yılki beslemek, Yılki gütmek başlıbaşına bir meslek, çok özveri ve beceri isteyen, bir iş sayılırdı. Yılki çobanlığı ise bir o kadar daha zor ve yiğitlik isterdi. Yılki çobanlığı bir bakıma bir zenaat sayılırdı. Geceler boyu uyumadan, at üzerinde dere tepe dolaşmak, sürüyü izlemek, zifiri karanlıkta, yar, uçurum, kurt saldırısı gibi tehlikelere karşı hayvanları korumak, doğuran atlara, körpe taylara yardımcı olmak büyük bilgi birikimini ve güçlü olmayı gerektirirdi. Anımsadığım en eski yılki çobanı, bir öyküme de konu olan yüz yıllık Khuda idi. Khuda'nın yılki çobanlığı yılları çok gerilerde kalmış, ben o yıllara yetişemedim. Ancak, uzun yıllar bu işi yapan Hamid Khaxu'u anmadan geçemeyeceğim. Ona Hamid Çıkuın (Küçük Hamid) de derlerdi, fakat bana hiç de küçük görünmezdi. Kayzer Wilhelm'vari burulmuş kırmızı bıyıkları, kızıl çilli yüzüne kaldıramayacağı kadar bir ciddiyet verirdi. Binici pantolonu, safari kesimli ceketi, mahmuzlu parlak çizmeleri ile kısa

boyuna karşın belleğimde çok iri yapılı, gösterişli bir görünüm yer almıştır.

Yılki, karların erimesi ve otların yeşermesi ile köyden ayrılırdı. Dağlarda, vadilerde geceler boyu otlayan hayvanlar, gündüz kuşluk vakti, her zaman toplandıkları yere yönelirlerdi. Daire şeklinde toplanan sürünün tam ortasında taylar, daha genç atlar yer alırdı. Anaç kısraklar ile aygırlar dairenin dış yüzünü oluşturacak biçimde, başları çemberin içerisinde, arka ayakları tehlikelere karşı çifte savuracak şekilde dairenin dışında, sıkı sıkıya yerleşerek at vücudundan bir duvar oluştururlardı. Bu şekilde bekleyen yılıya dışarıdan yaklaşan kötü niyetli insan ya da hayvanın vay haline. Yüzlerce çifteden oluşan bu savunma duvarının yanında Maginot hattına kim gereksinim duyardı.

Bu düzen içerisinde bekleyiş havanın serinlediği ikinci vaktine dek sürerdi. Güneş batı ufkuyla yaklaşırken daire çözülür ve atlar yavaş yavaş otlayarak uzaklaşırlardı. Bu süre içerisinde evinde uyuyarak dinlenen yılık çobanı, atını hazırlar, azık heybesini, sarılarak şekillendirilmiş kemendini (Arkhan) ve bükerek rulo haline getirdiği yamçasını, tüfeğini eğerine ve terkiye bağlayarak yerleştirirdi. Yamçı deyince hep iç çekerim. Çocukluğumda büyüyüp giymek istediğim yamçıya duyduğum heves kadar hiçbir giysiye arzu duymamışım. Biniciyi yekpare ve daha bir heybetli gösteren bu dış giysi, Karagöl koyununun o kızılımsı siyah yününden yapılırdı. Bildiğim kadarı ile iki tür yamçı yapılırdı; Birincisi biniciler içindi, at üzerinde bu uzun giysiyi giyen binicinin bacakları, ayaklarına kadar örtülür, kardan, yaştan, yağmurdan, soğuktan korunurdu. Daha kısa olan yamçıları ise araba ile yolculuk edenler ve araba sürücüleri giyerdi; arabalardan inip koşum hayvanlarına yol göstermek gerektiğinden ya da arabanın yanı sıra yürümeyi gerektiren hallerde ayaklara dolaşmasını diye...⁽⁶⁾

Yaz başlarında, yılıkının içinde kalan damgalanmamış genç atları ve tayıları damgalamak, tırnaklarını kesip bakımdan geçirmek, yarası olanları tımar etmek gibi nedenlerle yılık belli bir günde köye getirilirdi. Yılıkının köye gireceği gün at ayağı altında kalmamaları için kuzu, kedi, köpek, tavuk gibi hayvanlar kapatılırdı. Çocukların dışarı çıkmasına izin verilmez ya da,

duvar gibi, sundurma gibi, dam gibi yüksek yerlerden atların geliş ve gidişini izleme izni verilirdi. O hızlı at sürüsünün tozu dumana katarak köye girişi ne görkemli olurdu. Hiçbir Western'i izlerken köyümdeki o muhteşem görünümü yakalayamadım. Gök gürleri gibi, şimşek gibi, dar sokaklara giren sürü, Huy, Hey ünlemleri arasında yönlendirilerek büyük taş avlulara, yüksek duvarların arasına kapatılırdı. Avluların kapıları, uzun, ağaç kalaslarla örtülürdü. İlgilenilmesi gereken her at, arkhan denilen at kılından örme uzun kementlerle yakalanırdı. Bu yakalamalar kement atma, isabet ettirme yarışlarına dönüşürdü, kim daha çok at yakaladı, kim en azgın aygırı yakaladı, günlerce söylenirdi. Avlunun köşesinde yakılan ateş yığınının içerisinde kızaran her ailenin damgası, o aileye ait taylar yakalandıkça ateşin içerisinden alınıp tayın sağrısına bastırılırdı, kişneyen, zıplayan tayların gürültüsü ile tüy ve et yanığı kokusu birbirine karışırdı. Tırnağı düzeltilen, yarası tımar edilen, yelesi ve kuyruğu düzeltilen, yabani bir görünüm kazanan tüyleri kırılan atlar, kemendin ve yuların bağımlılığından kurtuldukça zıplayarak, kişneyerek sürünün beklediği tarafa koşardı.

Bu tür imeceler bayram gibi, festival gibi renkli, eğlenceli ve coşkulu geçerdi. Yaşamında büyük yeri olan atlarla haşır neşir olan köyümün insanları bu tür damgalama ve bakım günlerine özen gösterirlerdi. İşler bittikten sonra herkes yaş grubuna göre, sosyal mevkiine ya da misafir oluşuna göre belirlenmiş sofralara davet edilir, o gün için kesilen koyunlardan, ya da başka hayvan etlerinden oluşan Çerkes yemekleri ile süslü sofralarda, belli bir seremoniye katılan görevliler gibi beklerlerdi. Thama-de'nin yaptığı Huahua ile yemeğe başlarlar, güle, şakalaşa yerlerdi.

Akşam üzeri, bakımdan geçirilmiş sürü aynı gürültüyü çıkararak köyden kırlara doğru uzaklaşırken, imeceye katılan herkes mutlu bir yorgunluk içerisinde evinin yolunu tutardı. Kışın bu sürüler genelde köyün içerisinde dolaşırdı. Koyun sürülerine karlar üzerinde öbek öbek verilen kuru otlardan arta kalanları toplarlardı, ya da ayrıca beslenirlerdi. Kış süresince uzayan ve yapağı gibi kalınlaşan tüyleri Uzunyayla'nın dondurucu soğukunda bu atları korurdu.

Çocukluğumda kimi atlara özel ilgi duymuşumdur. Devlet memuru olan babam memurluğunun yanı sıra hayvancılıkla da uğraşırdı. Maşını çocuk yardımı olarak aldığı paranın benim hisseme rastlayan kısmını biriktirmiş, bu birikim ile bana demir kırık bir tay almıştı. Yelesi ve kuyruğu beyaz olan bu sevimli tay, çok güçlü, çok gösterişli bir aygır olmuştu. Ben ona çayır-daki otların en güzellerini, en yumuşaklarını toplayarak yedirirdim. Bu at, üç veya dört yaşına geldiğinde elimden çıkmıştı, bu kaybı uzun yıllar ta yüreğimde bir acı olarak hissettim. Neden elimden çıktığını da anlatayım. At Uzunyayla halkı için önemli bir geçim kaynağı idi. O zamanlar orduda ata hala gereksinim duyulurdu. Süvari birlikleri ile top çekimi için her bahar ordu at satın alırdı ya da bir nevi kamulaştırırdı. Anlatılanlara göre Ordu'nun at gereksinimini büyük ölçüde bölgemiz karşılamış. At seçmeye gelen ordu mensupları Mayıs-Haziran aylarında çıkagelirlerdi. Bunların gelişi "Miri geldi, Miri geldi" diye ağızdan ağıza herkese duyurulurdu. İşte böyle bir günde yilkımız köye getirilmiş, yine bir taş avluya kapatılmıştı. Kementler atılarak yakalanan atların yüksekliği, boyu, göğsü subaylarca ölçülüyor ve beğenilenlerin tırnağına numaralar damgalanıyordu. Ne kadar çok at beğenilirse o kadar gelir gelecek demektir. Bu işler devam ederken, yilkıdan ayrı, içeride tavlada yem yiyen benim sevgili atım çok yakınında kokusunu aldığı atların yanına gidebilmek için kişneyerek tepiniyordu. O kadar çok gürültü çıkarmış olacak ki, askeri heyetin başkanı olan binbaşının dikkatini çekti, "Binbaşı Nail" adlı bu subay babama dönerek,

"Mazhar Bey, yabancıların dışında da atlarınız var galiba, neden onları göstermiyorsun?" demişti.

Babam da ev sahibi olmanın gerektirdiği nezaketle heyeti tavlaya götürmüştü, ben de atımı beğenmelerinden duyacağım çocukça gurur ve "Ya onu da alırlarsa" endişesi karışımı bir ruh hali içerisinde arkalarından sürüklendiğimi anımsıyorum. Tabi benim atım çok övgü almıştı, ancak o övgü dışında ayağına numara da damgalanmıştı, artık devletin malı idi. Babam ne kadar ricada bulundu ise de, ne kadar "Çocuğun atı satılık değil" dedi ise de

askeri heyetin direnişi ağır basmış ve sevgili atım seçilen diğer atlarla birlikte jandarmalar denetiminde uzaklaşıp gitmişti. Günlerce gizli gizli ağladım. Çocuk dünyam, kaldıramayacağım bir sıkıntıyla kararmıştı. Üzüntümü giderebilmem, atımı unutabilmem için beni anne-annemin yanına, dayımlara yolladılar.

Aradan iki ay gibi bir süre geçmişti, Ağustos ortalanıydı, bir sabah henüz alacakaranlıkta kapımızın çok şiddetli şekilde dövülmesiyle hepimiz uyandık, bu kapı dövmeden ziyade tekmelemeyi andırıyordu. Hepimiz kapıya koştuk. Babam biraz da endişeli bir şekilde, yavaşça kapıyı araladığında, karşımızda sevinçten, keyiften yerleri tırmalayan sevgili atımla karşılaşmayalım mı? Şaşkınlıktan ve sevinçten ne yapacağımı bilemiyordum. Güzel atım, bir çamur deryasına, o güzelim beyaz yelesi ve kuyruğu kıpkızıl çamurlara bulanmış ve kurumuştu. Onu el birliği ile yıkayıp temizledik, götürüp yerine bağladık. Önüne yiyecek taze otlar yığdık. Annem babama yalvarıyordu "Bedelini iade et, bu uğurlu at bu evde kalsın" diye. Babamsa üzüntü içerisinde konuşuyordu. "Olur mu? O şimdi devlet malıdır, akşam olmadan jandarmalar çıkagelir" diyordu. Babamın söyledikleri aynen gerçekleşti, öğleden sonra gelen bir jandarma timi onu sıkı sıkıya bağlayarak büyük reo'ya bindirdiler ve uzaklaşarak gittiler. Zavallı atım jandarmalardan öğrendiğimize göre, Gaziantep'in Araban ilçesiyle Adıyaman'ın Besni ilçesi aralarında bir yerlerde birliğinden kaçmış, dağlar, ırmaklar aşarak evine geri dönmüştü.

Aradan yıllar geçmişti, ben üniversite öğrencisiydim. Uzun bir süre köye gidememiştim. Bu yıllarda ordunun giderek motorize olması, atlı birliklerinin kaldırılması Uzunyayla at üreticilerini kötü etkiliyordu. Çok hızlı çoğalan ve satın alınamayan atlar dağı taşı kaplamış, koyun ve sığır sürülerinin otlaklarını daraltmış hatta tahrip eder hale gelmişti. Bu sırada, bir yabancı firma, yanılmıyorsa bir Fransız firması peydah olmuş, bu at sürülerine talip olmuştu. At sahibi herkes bir iki binek atı dışında bütün atlarını çok düşük bir bedelle elden çıkartmak zorunda kaldılar, satın alınan atların İskenderun

[Devamı 41. sayfada]

Antropolojide yapısal analiz

Dayı-yeğen ilişkisi üzerine

Claude Lévi-Strauss

Çerkes kültürünün en önemli öğelerinden biri akrabalık ilişkileridir. Bilindiği gibi akrabalık ilişkileri içerisinde dayının özel bir yeri vardır. Geleneksel Çerkes kültüründe dayının yeğeni ile ilişkisi son derece yakındır; dayı yeğenin yetişmesi sürecinde çeşitli hak ve görevler yüklenmiştir. Buna karşın baba ve çocuk arasındaki ilişkiler oldukça "resmi"dir; baba, özellikle büyüklüğünün yanında, çocuğu ile ilgilenemez, hatta onunla konuşamaz. Kent yaşamında çekirdek aile yapısının baskın olduğu durumlarda bile baba-çocuk ilişkileri geleneksel biçimini koruyabilmektedir.

Dayının akrabalık ilişkilerinde özel bir konuma sahip olması Çerkeslere özgü bir özellik değil. Yapısal antropolojinin kurucularından ünlü bilimadamı Lévi-Strauss'un bu sayımızda sunduğumuz yazısı, farklı toplumlarda dayı-yeğen ilişkisinin aldığı biçimleri ve bu biçimlerin varoluş nedenlerini inceliyor. Bu yazı Çerkeslerdeki akrabalık ilişkilerinin nasıl incelenmesi gerektiği ve kent yaşamında aile-içi ilişkilerde çıkan sorunların anlaşılması konusunda önemli ipuçları içeriyor. Lévi-Strauss, en küçük akrabalık biriminin

baba, anne, dayı ve çocuktan oluşan yapı olduğunu söylüyor. Bu yapı içerisinde ikisi aynı nesil içinde (baba-anne ve anne-dayı), ikisi de nesiller-arası (baba-çocuk ve dayı-çocuk) dört önemli ilişki tanımlanabilir. Nesiller arasındaki ilişki enstest yasağı sonucu erkeğin eşini "dışarıdan" alması gerekliliği tarafından belirlenirken, nesiller arası ilişkide akrabalık ilişkisinin sürekliliğini sağlayan bağ oluyor. Lévi-Strauss'a göre aynı nesil içindeki ve nesiller arasındaki iki ilişkiden biri olumlu/samimi ise diğeri olumsuz/resmi olmak zorunda. Dayı-yeğen ilişkisinin yakın olduğu toplumlarda baba-çocuk ilişkisi daha uzak ve ciddi. Benzer şekilde baba-anne ilişkisi resmi olursa, anne-dayı ilişkisi yakın/samimi olmaktadır. Bu anlamda dayı-yeğen ilişkisini belirleyen soy biçimleri (anaerkil veya ataerkil) değil, akrabalık ilişkilerinin yapısıdır. Bu konuyla ilgili olarak dergimizin bu sayısında Claude Lévi-Strauss'un **Structural Anthropology** (Anchor Books: 1967) kitabından daha önce Türkçe yayınlanmamış bir bölümü okuyucularımıza sunuyoruz.

Dayı ve yeğen ilişkisi konusunun incelenmesindeki önemli aşamaları gözden geçirelim. 19. yüzyıl boyunca ve Sydney Hartland'ın çalışmalarına kadar¹ antropologlar aile ilişkilerinde dayının önemini anasoyun² kalıntısı olarak değerlendiriyordu. Bu yorum tamamen spekülasyona dayanıyordu ve gerçekte Avrupa örnekleri ile çelişiyordu. Ayrıca Rivers'in güney Hindistan'da dayının önemini kuzenlerin karşılıklı evliliği ile açıklama çabası içler acısıydı.³ Rivers, kendi yorumunun sorunun tüm yönlerini açıklayamadığını kabullenmek zorunda kaldı. Rivers, *bir* kurumun varlığını açıklayabilmek için (kuzenlerin karşılıklı evliliği dahil olmak üzere) şimdi ortadan kalkmış *pek çok* farklı adete ihtiyaç olduğu hipotezini geliştirdi.⁴ Böylece bu açıklamalara atomizm ve mekanizm egemen oldu. Dayının konumu sorununda "modern dönem" olarak tanımlayacağımız dönemi başlatan, Lowie'nin anasoyu

kompleksi üzerine önemli makalesi oldu.⁵ Lowie, dayının önemi ile anasoyu arasında varsayılan ilişkinin dikkatli bir analize dayanamayacağını gösterdi. Gerçekte, dayının önemi hem anasoyunda, hem de babasoyunda gözlemleniyordu. Dayının rolü, anasoyu akrabalığın sonucu veya kalıntısı olarak açıklanamaz; bu sadece "belirli toplumsal ilişkileri, ana veya baba yanına bakmaksızın belirli akrabalık biçimleri ile ilişkilendirme yönündeki genel eğilimin" özel bir uygulamasıdır. Lowie'nin 1919'da ilk defa önerdiği bu ilke uyarınca, akrabalık sistemleri teorisinin tek ampirik temelini oluşturan, *tutumları tanımlama* yönünde genel bir eğilim başladı. Fakat, aynı anda, Lowie bazı soruları cevapsız bırakıyordu. "Dayının rolü" gerçekte nedir? Farklı adetleri ve tutumları bu tek terim altında kaynaştırıyor muyuz? Ve, bütün tutumları tanımlama yönünde bir eğilim olduğu doğru ise, neden bütün olası tutumlar değil de araştırılan gruba bağlı olarak sadece belirli tutumlar dayının belirli bir rolü ile bağıntılı görülüyor?

¹ Sydney Hartland, "Matrilineal Kinship and the Question of its Priority", *Memoirs of the American Anthropological Association*, 1917, No.4.

² Soyun annedenden geçtiği akrabalık ilişkisi (ç.n.).

³ W.H.R.Rivers, "The Marriage of Cousins in India", *Journal of the Royal Asiatic Society*, Temmuz 1907.

⁴ Age, s.624.

⁵ R.H.Lowie, "The Matrilineal Complex", *University of California Publications in American Archaeology and Ethnology*, 1919, Cilt XVI, No. 2.

Bu konuda bazı ek gözlemler, bu sorunun gelişimi ile dilbilim teorisinin evrimindeki belirli aşamalar arasındaki şaşırtıcı benzerliğin altını çizebilir. Kişiler-arasındaki ilişkiler alanında olası tutumların çeşidi adeta sınırsızdır; aynı şey (birkaç aylık bebekte görüldüğü gibi) boğazımızdan çıkabilecek sesler için de geçerlidir. Fakat her dil bu seslerin ancak bir kısmını kullanır ve bu konuda dilbilim iki soru sorar: Niçin belirli bazı sesler seçilir? Seçilen bir veya daha fazla ses ile diğerleri arasında nasıl bir ilişki vardır?¹ Dayılık ilişkisi sorununun tarihi gelişimi üzerine eskiğimiz aynı aşamadır. Dil gibi toplumsal grubun da kullanabileceği geniş bir psiko-fizyolojik malzeme vardır. Dil gibi toplumsal grup da sadece belirli öğeleri kullanır; bu öğelerin bir kısmı en farklı kültürlerde bile bulunur ve çeşitli yapılar oluşturur. Öğelerin seçimi ve (bir yapı oluşturmak üzere) birleşme yasalarının incelenmesi gereklidir.

Dayılık ilişkisi özel sorununu anlamak için Radcliffe-Brown'ın çalışmalarına bakmamız gerekiyor. Radcliffe-Brown'ın Afrika'da dayının konumu üzerine ünlü makalesi², "tutum tanımlanması genel ilkesi" olarak tanımladığımız modalitelerin anlaşılması ve incelenmesi yönünde ilk çabadır. Artık klasikleşmiş bu çalışmadaki temel düşünceleri kısaca inceleyeceğiz.

Radcliffe-Brown'a göre *dayılık* terimi iki çelişkili tutum sistemini içerir. Bir yanda, dayı aile otoritesini temsil eder; dayı korkulan ve itaat edilen kişidir ve yeğeni üzerinde bazı haklara sahiptir. Diğer yanda, yeğen dayı ile ilişkisinde yakın (samimi) olma ayrıcalığına sahiptir. İkincisi, erkek yeğenin dayısı ve babasına yönelik tutumları arasında bir bağıntı vardır. Her iki durumda, iki tutum sistemi gözlüyoruz, fakat bu tutumlar ters ilişkilidir. **Baba ve oğlu arasındaki ilişkinin yakın ve samimi olduğu gruplarda yeğen ve dayı ilişkisi saygı ilişkisidir; babanın aile otoritesinin yüksek temsilcisi görüldüğü durumda samimi olarak davranılan kişi dayıdır.** Bu nedenle bu iki tutum sistemi (yapısal dilbilimcilerin ifadesiyle) bir karşıtlık çifti oluşturur. Radcliffe-Brown makalesinin sonuç kısmında aşağıdaki yorumu önermiştir: Son tahlilde, karşıtlıkların seçimini belirleyen soydur. Baba ve baba soyunun geleneksel otoriteyi temsil ettiği ataerkil toplumlarda, dayı "erkek anne" olarak görülür. Dayıya genellikle aynı şekilde davranılır ve hatta bazen aynı isimle, anne diye çağrılır. Anaerkil

toplumlarda tam tersi olur. Anaerkil toplumlarda otorite dayıdadır; samimiyet ve yakınlık, baba ve baba soyundan gelenlerle olan ilişkide geçerlidir.

Evrimci metafiziği etkili ve acımasız şekilde eleştiren Lowie'yi izleyerek, ampirik temelde bir senteze ulaşmak için ilk çalışmayı yapan Radcliffe-Brown'ın katkılarını abartmak gerçekten zor. Bu çalışmanın tamamen başarılı olamadığını söylemek, bu büyük İngiliz antropoloğun çalışmasının önemine gölge düşürmez, fakat Radcliffe-Brown'ın makalesinin bazı temel sorunları yanıtsız bıraktığını da görmeliyiz. İlk olarak, dayılık ilişkisi tüm anaerkil veya tüm ataerkil sistemlerde görünmediği gibi bu ilişki ne anaerkil, ne de ataerkil olan bazı sistemlerde de tesbit edilmiştir.³ Ayrıca, dayılık ilişkisi iki kişi arasında değildir, fakat dört kişiyi, erkek kardeş [dayı], kız kardeş [anne], kayınbirader [baba] ve yeğeni [oğul] ilgilendirir. Radcliffe-Brown gibi araştırmacıların yorumu, bir bütün olarak ele alınması gereken global yapının bazı elemanlarını gelişi güzel bir şekilde izole etmektedir.

Malenezya'daki Trobriand Adaları'nda gözlenen toplumsal örgütlenme anaerkindir; baba ile oğul arasındaki ilişkiler serbest ve samimi iken yeğen ve dayı arasındaki ilişki belirgin bir zıtlıktır.⁴ Diğer yanda, ataerkil yapıya sahip olan Kafkasya'daki Çerkeslerde baba ve oğul arasındaki ilişki resmidir, dayı yeğenine her zaman yardım eder ve evlendiğinde yeğenine bir at hediye eder.⁵ Bu noktaya kadar hala Radcliffe-Brown'ın modeli çerçevesinde kalıyoruz. Şimdi diğer aile ilişkilerini de inceleyelim. Malinowski, Trobriandlılarda karı-kocanın müşfik, yakın olduğunu ve ilişkilerinin karşılıklık ile tanımlandığını göstermiştir. Diğer yanda, dayı ve anne arasındaki ilişki son derece sert tabular tarafından belirlenmektedir. Şimdi bu ilişkinin Kafkasya'da nasıl olduğuna bakalım. Burada erkek ve kız kardeş arasındaki ilişki çok yakındır - o kadar yakın ki, Pşavlar arasında erkek kardeşi olmayan bir kız, erkek kardeş rolünü oynayacak bir "kardeş" "evlat edinebilir".⁶ Fakat eşler arasındaki ilişki tamamen farklıdır. Bir Çerkes başkalarının önünde eşi ile birlikte olmaz, eşini ancak

¹ Roman Jakobson, *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*, Uppsala: 1941.

² A.R.Radcliffe-Brown, "The Mother's Brother in South Africa", *South African Journal of Science*, 1924, Cilt XXI.

³ Soyun ataerkil veya anaerkil şeklinde değişmesine karşın dayı ile yeğenin ilişkisinin daima samimi olduğu Yeni Gine'deki Mundugomorlarda olduğu gibi. Bkz. Margaret Mead, *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, New York: 1935, s.176-185.

⁴ B. Malinowski, *The Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia*, Londra: 1929, 2 cilt.

⁵ Dubois de Monpereux (1839), aktaran M. Kovalevski, "La Famille matriarcale au Caucase", *L'Anthropologie*, IV (1893).

⁶ Aynı eser.

gizlice görebilir. Malinovski'ye göre, Trobriandlı bir adama kız kardeşine benzediğini söylemek en büyük hakarettir. Kafkasya'da ise benzer bir yasak vardır: bir erkeğe eşinin sağlığını sormak ayıptır.

Çerkes ve Trobriand tipindeki toplumlara baktığımızda, *baba/oğul* ve *dayı/yeğen* arasındaki tutumların bağıntısını incelemenin yeterli olmadığını görüyoruz. Bu bağıntı, birbirlerine organik olarak bağlı dört ilişki tipinden oluşan global sistemin sadece bir yanındır. Bu sistemi oluşturan ilişkiler *erkek kardeş/kız kardeş, koca/karı, baba/oğul ve dayı/yeğen* ilişkileridir. Örneğimizdeki iki gruptan aşağıdaki yasayı elde ederiz: her iki grupta da dayı ve yeğen arasındaki ilişki erkek ve kız kardeşler arasındaki ilişkiye, baba ve oğul arasındaki ilişki de eşler arasındaki ilişkiye benzemektedir. Bu nedenle bu ilişkilerden ikisi bilindiğinde diğer ikisi de bilinmektedir.

Diğer bazı örnekleri de inceleyelim. Tonga'da (Polinezya) soy, Çerkeslerde olduğu gibi, ataerkildir. Eşler başkaları önünde görünebilirler ve ilişkileri uyumludur. Aile içi kavga azdır. Kadın genellikle daha üstün olsa da, koca "... yine de bütün aile içindeki kararlarda yetki sahibidir ve hiç bir kadın eşinin otoritesine karşı gelmeyi hayal bile etmez."¹ Yeğen ve dayının ilişkisi de son derece serbesttir. Yeğen *fahudur*, samimi olduğu dayısı ile ilişkisinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Baba/oğul arasındaki ilişki ise dayı/yeğen ilişkisinin tam tersidir. Baba *tapudur*; çocuk babasının başına veya saçına dokunamaz; babası yemek yerken ona dokunamaz, yatağında yatamaz, yiyecek veya içeceğini paylaşamaz, babasının eşyaları ile oynayamaz. Fakat en sert *tapu*, hiçbir şekilde aynı evde kalmayan erkek ve kız kardeşler [dayı ve anne] arasındadır.

Yeni Gine'deki Kutubu Gölü'nün yerlileri de ataerkil olmasına karşın, bu toplumdaki yapı Tonga'dakinin tam tersidir. F.E. Williams, "baba ve oğul arasında buradaki kadar yakın ilişkiyi hiçbir yerde görmedim" demektedir.² Eşler arasındaki ilişki, kadına verilen çok düşük konum ve "erkek ve kadının çıkarlarının belirgin bir şekilde ayrışması" ile tanımlanır.³ Williams'a göre, kadının "efendileri için yoğun bir şekilde çalışması beklenir. ... kadınlar bazen itiraz ederler fakat itirazlarına dayak ile karşılık verilebilir."⁴ Kadın kocasına karşı korunmak için

herzaman erkek kardeşinden yardım isteyebilir, kardeşinin yanına sığınabilir. Yeğen ve dayı arasındaki ilişki "saygı" kelimesi ile en iyi şekilde özetlenebilir."⁵ dayı yeğenine küfredebilir ve ciddi şekilde yaralayacak kadar dövülebilir (Afrika'daki Kipsigi'lerde olduğu gibi).

Williams tarafından incelenen toplum, ataerkil soyuna sahip olmasına karşın, anaerik olan Bougainville'deki Siuai'lerle aynı yapıya sahiptir. Erkek ve kız kardeşler arasında "... dostca etkileşim ve karşılıklı cömertlik" mevcuttur.⁶ Baba/oğul arasındaki ilişki üzerine Oliver "... 'baba' kelimesinin düşmanlık veya sert otorite veya derin saygı hissi uyandırdığına ilişkin bir kanıt bulamadım" demektedir.⁷ Fakat dayı ve yeğen arasındaki ilişki "sert disiplinden karşılıklı bağımlılığa" kadar değişmektedir. "... görüşme yapılan kişilerin çoğu, yeğenlerin dayılarına karşı saygılı/uzak durduğunu, babalarından çok dayılarına itaat edeceklerini belirtmiştir. ..."⁸ Eşler arasında karşılıklı anlayışa dayanan uyum az görülmektedir. "Eşine sadık kalan geç kadınların sayısı azdır. ... Genç kocaların çoğu eşlerinden sürekli şüphelenmektedir ve çoğu zaman kıskançlık nöbetine tutulmaktadır. ..."⁹

Aynı durum, daha keskin bir şekilde, anaerik olan Dobulularda görülmektedir. Dobuluların komşusu olan Trobriandlıların da anaerik olmalarına karşın yapıları tamamen farklıdır. Dobulularda evlilikler istikrarsızdır, eşini aldatma yaygındır ve eşler sürekli, eşinin yaptığı büyü ile ölmekten korkmaktadır. Fortune'nin belirttiği, "kocasının duyabileceği şekilde bir kadının büyüünden bahsetmek en büyük hakarettir" yorumu, daha önce bahsettiğimiz Trobriand ve Kafkasya'daki tabunun bir biçimidir.¹⁰

Dobu'da annenin kardeşi, tüm akrabalar arasında en sert olanıdır. "Ebeveynlerin çocuğu dövmeyi bıraktığı dönemden sonra bile dayı yeğenini dövülebilir. Dayının isminin söylenmesi yasaktır. Annenin kızkardeşinin kocası ile ilişki daha yakındır. Baba dayıdan "daha yumuşak" olarak görülür ve miras yasalarına karşın, baba yeğeninin aleyhine oğlunu gözetir. Ve, son olarak, "tüm toplumsal bağların en güçlüsü" erkek ve kız kardeşler arasında olanıdır.¹¹

¹ E. W. Gifford, "Tonga Society", *Bernice P. Bishop Museum Bulletin*, Sayı 61 (Honolulu: 1929), s.16-22.

² F.E. Williams, "Group Sentiment and Primitive Justice", *American Anthropologist*, XLIII, N.4, Kısım 1 (1941), s.523.

³ F. E. Williams, "Natives of Lake Kutubu", *Oceania*, XI (1940-1941), s.266.

⁴ Aynı eser, s. 268.

⁵ Aynı eser, s. 280. Ayrıca bkz. *Oceania*, XII (1941-1942).

⁶ Douglas L. Oliver, *A Solomon Island Society: Kinship and Leadership among the Siuai of Bougainville*, Cambridge, Mass.: 1955, s.255.

⁷ Aynı eser, s. 251.

⁸ Aynı eser, s. 257.

⁹ Aynı eser, s. 168-9.

¹⁰ R. F. Fortune, *The Sorcerers of Dobu*, New York: 1932, s. 45.

¹¹ Aynı eser, s. 8, 10, 62-4.

Bu örneklerden çıkarabileceğimiz sonuç nedir? Soy tipleri [anaerkil ve ataerkil soylar] ve dayılık biçimleri arasındaki bağıntı sorunu çözmiyor. Farklı dayılık biçimleri, anaerkil veya ataerkil olsun, aynı tipteki soy ile beraber görülebilmektedir. Fakat bütün bu örneklerde, sistemi oluşturmak için gerekli olan dört çift karşıtlıkta aynı temel ilişkisi saptıyoruz. Bu durum Şekil 1'de daha açık görülmektedir. Şekil 1'de "+" serbest ve yakın ilişkileri, "-" ise zıtlık ve sürtüşme ile tanımlanan ilişkileri göstermektedir. Bu bir basitleştirme fakat bu basitleştirmeyi geçici olarak kullanacağız. [Bu şekilde Δ baba, O anne, Δ dayı ve Δ yeğeni göstermektedir.]

Eş anlı (senkronik) bağıntı yasası diakronik olarak da geçerli olabilir. Howard'ı izleyerek Orta Çağlarda aile ilişkilerinin evrimini, "dayının kız kardeşi üzerindeki otoritesinin zamanla azaldığı ve kocanın otoritesinin arttığı" şeklinde özetleyebiliriz. Bu süreçle birlikte baba ve oğul arasındaki bağ zayıflamakta, dayı ve yeğen arasındaki güçlenmektedir.¹

Bu evrim, Léon Gautier tarafından derlenen belgelerde olumlu ilişki genellikle baba ve oğul arasında tanımlanmakta ve bu olumlu ilişki tedrici olarak dayı ve yeğene doğru dönüşmektedir.²

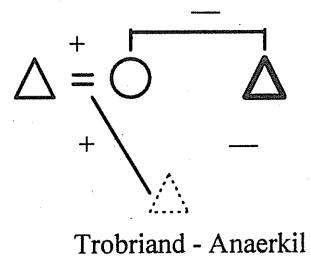
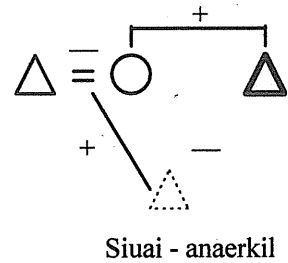
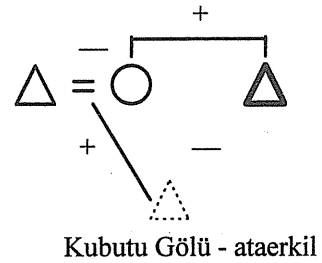
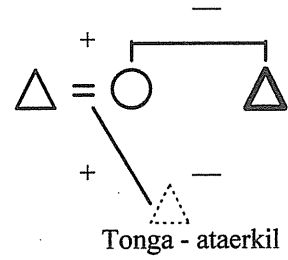
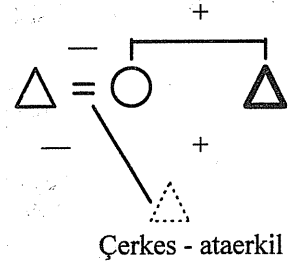
Dayılık ilişkisini anlamak için onu sistem içindeki bir ilişki olarak değerlendirmeliyiz. Bu sistem, yapısının anlaşılabilmesi için bir bütün olarak incelenmelidir. Bu yapı dört öğeye dayalıdır (dayı, anne, baba ve oğul). Bu dört öge iki çift karşıtlık ilişkisi ile birbirine bağlıdır: her iki nesil içinde iki ilişkiden bir olumlu (pozitif) ise diğeri olumsuz (negatif) olmaktadır. Peki bu yapının doğası nedir, işlevi nedir? Bu yapı, var olabilecek en temel akrabalık biçimidir. Bir başka deyişle dört öğeden oluşan bu yapı en küçük *akrabalık birimidir*.

Bu ifadeyi desteklemek için mantıksal bir önerme öne sürülebilir. Akrabalık yapısının olabilmesi için her zaman üç tip akrabalık ilişkisinin olması gereklidir: kardeşler arası ilişki, eşler arası ilişki ve ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki. Yukarıda tanımlanan yapının bu üç ilişkiyi de içerdiği açıktır.

Burada tanımladığımız biçimiyle temel akrabalık biriminin basit ve indirgenemez özelliği, evrensel ensest tabusunun direkt sonucu olmasıdır. İnsan toplumunda bir erkek eşini, başka bir erkekten (o kişinin

kızı ve kız kardeşi) alır. Bu nedenle, tanımladığımız akrabalık birimde niçin dayının da bulunduğunu açıklamamız gerekmiyor: Dayı bu ilişkide başından beri vardır. Gerçekte dayının varlığı, akrabalık yapısının var olması için gerekli önkoşuldur.

Şekil 1
Çeşitli toplumlarda akrabalık ilişkileri

¹ G. E. Howard, *A History of Matrimonial Institutions*, 3 cilt, Şikago: 1904.

² Léon Gautier, *La Chevalerie*, Paris: 1890. Ayrıca bkz. F. B. Gummere, "The Sister's Son", *An English Miscellany Presented to Dr. Furnivall* içinde, Londra: 1901, W. O. Farnsworth, *Uncle and Nephew in the Old French Chanson de Geste*, New York: 1913.

Adıge Bayrağı'nın Tarihçesi

İzzet AYDEMİR ÇUŞHA

Adıgeler, bu arada tüm Kuzey Kafkasyalılar, 19. yüzyıl başlarına kadar milli bir bayraktan yoksun ve bir devlet anlayışına sahip olmadan yaşamlarını sürdürdüler. Ancak, eski zamanlardan beri bayrak niteliği taşımamakla birlikte her kabile ve aile çeşitli renk ve biçimlerde bezden yapılmış değişik flamalara yaşamlarında yer veriyorlardı. Özellikle düğünlerde ve at yarışlarında, derece alan delikanlılara, ödül olarak verilmek üzere, genç kızlar kendilerinin hazırladıkları bu flamaları armağan ediyorlardı. Büyük yarışmalarda ise bu ödüllere ilaveten her kabile başkanı, o kabileyi temsilen derece alan gençlere, kendi sembollerini taşıyan flamayı veriyorlardı. Sürgün sonrası Anadolu'ya yerleşen Çerkes ailelerinin kızlarının pek çoğunda, o günlerin anısına dikilmiş bu tip flamalar yıllar boyu sandıklarında saklanmış, hatta bu yüzden 1920'li yıllardan sonra gizledikleri bu flamalar yüzünden, dönemin yöneticileri tarafından, "Çerkes Bayrağı taşımak, Çerkesçilik yapmak" suçlamalarıyla çeşitli baskılara maruz kalmışlardı.

Adıgelerin ilk bayrakları hakkında somut ve yazılı hiçbir belgeye rastlanamıyor. Bu konuda 19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupalıların, genellikle İngilizlerin ortaya koydukları bazı yazılı belgelerden bilgi ediniyoruz. Diplomat, tüccar, yazar, gezgin ve hatta ajan olarak Kafkasya'ya gönderilen kişilerin Çerkesler hakkında yazdıkları eserlerde, Adıge Bayrağı hakkında da bilgilere rastlıyoruz. Bazı kitapların kapaklarında yer alan Adıge Bayrağı'nın önceleri 7 yıldızlı, daha sonraları da 9 yıldızlı olanlarına rastlanıyor. Bayrağın rengi yeşil ve üzerine serpiştirilen yıldızlar da sarı renkli olarak belirtiliyor ki bayraklarda ortak taraf bunlar. Fakat bu bayrakların hangi kabileyi veya kabileleri temsil ettiği ve de hangi tarihte kullanıldığı belirtilmemiş. 1830'lu yıllardan sonradır ki Adıge Bayrağı'nın doğuşuna ait detaylı bilgilere erişebiliyoruz. İngiliz politikacılarından, fakat o dönemde küçük bir devlet memuru olan, gerçek bir Çerkes dostu David Urquhart; İngiltere Hükümeti'nin de yardım ve isteklendirilmesi sonucu 1834 yılının Haziran ayında Kafkas-

ya'ya gelir. Amacı Çerkesleri tanımak, gerekirse ve mümkün olduğu nispette Çerkeslerin Ruslara karşı sürdürdüğü özgürlük savaşımında onlara politik ve somut askeri yardımları sağlamada yardımcı olmaktadır. Tsemz'de (Novorossisk) karaya çıkan, oradan da Anapa'ya giden Urquhart, Adıgeler tarafından çok büyük bir ilgi ve sevgi gösterisiyle karşılanır. Anapa'da onuruna düzenlenen bir kurultayda -ki bu kurultay Aguy ovasında düzenlenmişti- tüm Çerkeslere seslenerek, Ruslara karşı başarılı olmak için tek bir bayrak altında, Çerkes birliğinin kesinlikle kurulmasının gerekliliğini önerir. Urquhart bayrağın rengi, amblemi vs. hakkında Çerkeslere bilgi aktardığını, sonradan yazdığı anılarında dile getirir. Bu arada o dönemde Adıgelerin lideri durumunda olan Zaniko Sefer Bey'in de onayı ile 12 kabileyi temsilen 12 kişilik geçici bir hükümet kurulur.

Urquhart'ın Kafkasya'dan ayrılmasından 3 yıl sonra 6 Mayıs 1837 tarihinde, bu kez, yine İngiliz S. James Bell ve gözlemci Longworth'un hazır bulunduğu ünlü Adhanekum (Adakum, Atakum, Atakhum diye de geçer) kurultayında, ipekten yeşil renkli, siyah iki ok ve üzerinde 10 adet sarı yıldızın yer aldığı Adıge Bayrağı dalgalanmaktadır. Havidko Mensur'un (Havdiko, Havudukue¹ diye de geçer) liderliğinde ve bütün Adıge kabilelerinin temsil edildiği, 1000 delegenin katıldığı bu Adıge tarihinin büyük kurultayında bilinen ilk resmi bayrak budur.² İpekten yapılmış yeşil bir yüzey, iki siyah ok ve 10 kabileyi temsil eden 10 adet yıldız. Bundan bir yıl sonra ise 1838 yılında Batı Kafkasya'daki 12 kabile, 3 liderin başkanlığında birleşir ve yeşil yüzey üzerinde 3 siyah ok ve 12 yıldızlı tarihi Adıge Bayrağı'nı milli bayrak olarak kabul

¹ Havidko Mensur, o dönemin en ünlü üç Adıge reisi arasında yönetim ve askeri alanlarda en önde geleni ve lider durumunda bulunan kişidir. J. Bağ, *Çerkesya'da Sosyal Yaşayış*, Ankara: 1969, s.121'de genişçe bilgi var.

² Kıymetli tarihçi merhum A. Canbek Havjoko 1827'li yıllarda Anapa üzerinde 12 yıldızlı yeşil bayrağın dalgalandığını yazar ki o dönemde henüz Adıgeler arasında bir birleşme olmadığı düşüncesiyle bu görüşü yerinde bulmuyoruz. Bak: *Kafkasya Dağlıları*, Rusça-Türkçe dergi (Varşova), Sayı.49, s.6.

ederler. İşte bugün Adıgey Cumhuriyeti'nin Maykop'taki Parlamento binasında ve Khabardey Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçık'ta bulunan Khabardey derneğinin binasında dalgalanan bayrak budur.

Adıge Bayrağı'nda yer alan renkler, yıldızlar ve oklara gelince: İpek kumaşın yeşil rengi Kafkasya'nın dağ ve ovalarını; siyah 3 ok dönemin en yetenekli ve ünlü üç ailesini; (bunlar Zaniko, Aytekçiko, Boleteko aileleri idi) siyah renk işe düşmana ölümü, sarı yıldızlar da bütün yaşamları açık havada, kır ve dağlarda geçen ve gökyüzündeki yıldızlara bakarak uyuyan kahramanların yer aldığı 12 bölgeyi temsil ediyordu.

Bu 12 bölge, Natukhay (Nathkoç), Şapsuğ, Abedzah, Ubih, Bjedugh, Temirgoy, Abhaz, Hatukoy, Mahoş, Besleney, Brakiy, Karaçay ve Khabardey'den oluşuyordu.¹

Bu 12 bölgeden Abedzah, Mahoş ve Bjedughlar Ruslarla barış antlaşması imzalamış olduklarından, Khabardey ve Abhazy da Rus işgalinde bulunduğundan birliğe ancak o bölgelerden, diğer Adıge kabileleri arasına sığınanların temsilcileri ile birlik antlaşmasına katılmışlardı. Kabardey'in temsilcisi Beslenyiko Aslan, Abhazy'nın ise Rustem Pe idiler.

Her bölgenin genel kurulları sonucu seçilen delegeleri Zaniko Sefer'in yanında yer alıyor, bunlar arasından da askeri komutanlar, elçiler ve hakimler seçilerek işbaşına getiriliyorlardı. Zaniko Sefer hem genel başkan, hem de dış işleri ile diplomatik çalışmalarını yürütüyordu.

KAYNAKÇA

1. Kafkasya Dağlıları, Varşova, Rusça-Türkçe Dergi, A.C. Havjoko, "Adıge Kahramanları", 1933.
2. Gn. İ. Berkuk, Tarihte Kafkasya, İstanbul: 1958.
3. Jabağı Baj, Çerkesya'da Sosyal Yaşayış, Ankara: 1969.
4. Dr. Vasfi Güsar, Yeni Kafkas, Dergi, İstanbul, 1957-1962
5. Osman Çelik, İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya, Ankara: 1992.
6. İ. Aydemir, Göç, Ankara:1968.

¹ 12 bölgeye ait isim listesi bazı yayınlarda değişiktir, fakat araştırmalarımızın en sağlıklısı bu listedir. Örnek olarak İsmail Berkuk merhumun verdiği listedeki isimler şunlardır: Şapsuğ-Nathoç, Abzeh, Kemurgiyev, Barakay, Bjeduğ, Khabardey-Besleney, Hatukuvey, Mahoş, Başılıbey, Teberdi, Abhazy ve Ubih-cih'lerdir.

Ve atlar da gitti

[Baş tarafı 35. Sayfada]

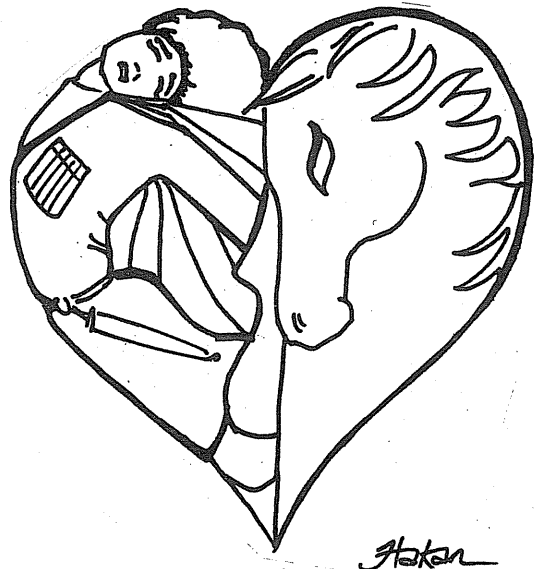
Limanı'na, oradan da Fransa'ya gemi ile götürülmek üzere Şarkışla Garı'ndan vagonlara bindirilişi hem at sahipleri hem de zavallı atlar için bir işkence halini almıştı. Vagonlardan ürken, binmek istemeyen o güzelim atların itilip kakılması, acı içinde kişnemeleri, herkesin gözlerini yaşartmıştı. Başlarını uzatarak kişneyen atların uzaklaşması çok hazindi. Çerkes kültürünün çok önemli bir motifi halktan kopmuş uzaklaşıyordu. Tıpkı diğer kültür güzelliklerimizin yok oluşu gibi.

Garın at yüklenen rampasına yavaşça çıktım, uzaklaşan katarın arkasından hıçkırarak inledim. Dudaklarımdan isyanla sözler dökülmüştü.

“VE ATLAR DA GİTTİ ...”

Notlar

1. Homeros, İliada, Çeviren Azra Erhat-A.Kadir. Sander Yayınları: İstanbul, 1967.
2. Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi: İstanbul, 3.Basım, 1984.
3. N.B.Anifimov, Drevnee Zoloti Kubani (The Kuban's Ancient Gold), Krasnodarskoe Kınjnoe Izdatelstvo, 1987.
4. Ö.Özbay, Mitoloji ve Nartlar, Kafdağı Yayınları, No:1, Ankara, 1990.
5. Haydar Özdemir'in yayınlanmamış derlemeleri.
5. Acbakh Hacismeyl Abaza, "Sıpsihua Abijkua", Journal Mejdunarodnoy Abhazo-Abazinskoy Accociyasia, Çerkessk, 1997.

Düzce yöresi Çerkes evleri

Ferda Aksan

Kuzey Kafkasya'da Geleneksel Konut ve Özellikleri

19. yy.'ın ortalarına kadar Kuzey Kafkasya'nın dağ eteklerinde oldukça yaygın olarak görülen, bazen toprağa gömülmüş, düz toprak çatılı tek sıra konutlar ve kule evler (Çeçenistan'da görülenler), genel olarak bu bölgedeki yerleşim özelliklerini gösteren en önemli örneklerdir. Her iki tip konutun da ortaya çıkışları, ilk çağlara kadar dayanmaktadır. Zaman içerisinde, bu konut tiplerinde birtakım değişiklikler olmuştur, fakat yine de karakteristik özellikleri değişmemiştir.

Bu konutların şekillenmelerinde, geleneklerin ve sosyal hayatın etkisi oldukça büyüktür. Doğal olarak, yerleşilen bölgenin coğrafi ve iklimsel özellikleri de önemli etkenler arasındadır. Dağlık bölgelerdeki konutlarla ovadakilere arasında, konutun genel formunu etkilemeyen, fakat bina yapım şekillerini, kullanılan malzemeyi ve strüktürü belirleyen farklılıklar görülmektedir. 19. yy'ın ikinci yarısından sonra, Rusya'da görülen ekonomik değişiklikler, başta Kuzey Kafkasya'nın ekonomi grafiğini etkilemiş ve halkın yüzyıllar boyunca süregelen eski feodal yaşam tarzı yıkılmıştır. Konutların eski formlarının ortadan kalkması, bu değişimin bir göstergesidir. Sonuç olarak, Rus bina stillerinin oldukça etkili olduğu yeni tip konutlar yapılmaya başlanmıştır.

Evlerin yapımında kullanılan malzemeler, bölgesel olarak değişmektedir. Bu farklılık evlerin iç dekorasyonuna da yansımıştır. Farklı malzemeler konutların etnik özelliklerini oluşturur. Benzer konutlar, bölgeleri ve burada yaşayan insanları birbirinden ayırt etmek için, farklı yöntemler ve değişik malzemelerle yapılmıştır.

Bu yazı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasına dayanmaktadır. Kapsamlı bilgi için bkz. Ferda Aksan, *Düzce'deki Çerkes Evleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Haziran 1997.

Kuzey Kafkasya'da geleneksel malzeme tipleri olarak; kuzey kesimdeki vadilerde (Adıgey Cumhuriyeti'nde), çubuk, saz, örme dallar ve balçık, dağlarda ise taş ve yuvarlak kereste kullanılmıştır. Arkeologlar, demir çağı yerleşim alanlarındaki kazılarda, dal-saz izleri ile kil-balçık macunu parçaları bulmuşlardır. Bu tür malzemeler daha sonraki dönemde tamamen ortadan kalkmıştır. Bu teknikte, duvarın esas formunu oluşturan iki saz ya da dal birbirinin içinden geçirilerek örülmüş (bina iskeleti), arasındaki boşluğa balçık karıştırılmıştır. Bina'nın dış cephesi ve bu strüktürün her iki yüzü, aynı balçık ile tamamen sıvanmıştır. Evin içindeki ısıyı tutmak ve dışarıdaki hava koşullarından korunmak için, bu duvarlar çift kat yapılmıştır.

Bu teknik, iki kat malzeme ve emek harcanmasına karşın, bazı bölgelerde yaygın olarak kullanılmıştır. Fakat Orta Çağ'ın geç dönemlerinde, sürekli feodal mücadeleler ve yabancı istilalar olmuş ve özellikle vadilerde yaşayan insanlar (Adıge kabileleri) sık sık kendi kulübelerini bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden bina yapım tekniklerinde bir kısım değişiklikler yapılmış, ev inşaatı basitleştirilmişti. Daha çok tek kat duvarlar yapılmıştır. Duvar malzemesi olan sazlar, önceden örülerek hazır hale getirilmiş ve istila sonrası gidilen yeni yerleşim alanlarında ev yapmak sazları taşımak zor olsa da daha çabuk olmuştur. Ama yine de çift kat duvar konstrüksiyonu unutulmamış, Sovyetler Birliği döneminde sabit bir yere yerleştirilen iyi gelirli nüfus, bu yöntemi kendi konutlarında kullanmıştır. Dağlık kesimlerde ise kesme taş bloklar ve yuvarlak keresteler kullanılmıştır. İskelet ve kolon konstrüksiyonu, ilk olarak bu bölgedeki ahşap evlerde görülmüştür.

Konstrüksiyonda daha sonra kullanılan teknikler ve malzemeler, çok eskiden bilinen bölgesel bina geleneklerinin yerine geçmiştir. Ahşap evlerde de çift kat duvar tekniği vardır. Duvar, gittikçe incelen, kalın ahşap dikmelerin yan yana gelip bağlanması ile oluşturulmuştur. Bu dikmeler, duvarın üstünden ve altından geçirilen kalın bağlayıcı kirişlerin üzerinde açılmış olan oyuklara veya girintilere geçirilmiş,

daha sonra bu duvarlar içeriden ve dışarıdan balçık ile tamamen sıvanmıştır. Ormanlık arazilerden uzak kesimlerde ise kesme taş bloklar kullanılmıştır. Evlerde, aynı zamanda cüruftan yapılmış briketler ve standart olmayan malzemelere de rastlanmıştır.

Yerleşim bölgelerinin özelliklerine bağlı olarak farklı tipte çatılara rastlanmıştır. Vadilerde ters "V" şeklinde veya piramit çatılar, dağlarda ise düz toprak damlı evler vardır. Saz ve samandan yapılan çatılara da rastlanmıştır. Ters "V" şeklindeki çatılarda ve piramit çatılarda, konutun alçak duvarları üzerine oturtulan çatı kirişleri ve onun üzerindeki ahşap konstrüksiyon oldukça değişiktir. Saz ve saman, bu konstrüksiyonun içinden geçirilerek örülmüştür. Isı yalıtımı için, çatının duvarla birleştiği yere içeriden balçıkla sıva yapılmıştır. Kafkasya'da geleneksel evler toprak döşemedir ve gerçek anlamda tavan yoktur. Konut direkt olarak toprağa oturtulmuştur. Toprak döşeme, sıkıştırılmış zemin üzerine tek kat kaplanmış, tezikle karıştırılmış çamur tabakadan oluşmuştur.

Toprağın fazla sıkıştırıldığı durumlarda, döşeme seviyesi dışarıdaki yer seviyesinden daha alçak olmuştur. Bina temelinin ortaya çıkmasıyla, toprak döşemeler taş bir taban üzerine uygulanmıştır. Devrim öncesi yıllarda, önceleri zenginlerin kullandığı ahşap döşemeler ortaya çıkmıştır.

Önce oturma odasına, sonra yeni evlilerin odalarına ve en son ebeveyn odasına ve mutfağa ahşap döşemeler yapılmıştır. Ahşap tavanların ortaya çıkışı da aynı döneme rastlar. Başlangıçta saz ve hasır örmelerden tavan yapılmış ve çatı kirişinin altındaki dikmeleri kaplanmıştır. Ağaç kesme tekniğinin gelişimi sonucu, çatılar için kereste, tahta, talaş ve diğer ahşap malzemeler ortaya çıkmıştır.

"Uzun ev" denilen eski evler, bir aks boyunca yan yana yerleştirilmiş, birbirinden bağımsız iki veya üç odadan oluşan evlerdir. Odalardan birbirlerine geçiş yoktur. Evin önünde, bütün cepheyi kaplayan açık bir veranda bulunur. Odaların kapılarının açıldığı veranda, konutun giriş holü gibidir, bu nedenle odaların kapıları ve pencereleri her zaman açık bırakılmıştır. Adıgey Bölgesi'nde ve bazı zamanlarda Khabardey-Çerkesk Bölgesi'nde veranda, bazen binanın arka cephelerini de dolaşır.

Dağ evlerinin ilk örneklerinde pencere yoktu, sadece iki küçük açıklık vardı. Bu açıklıklar mekana ışık sağlamak için değildir. Dağlıların evlerinin bir çoğunda ışık kaynakları yalnızca, evin merkezinin üstündeki baca ve bütün gün boyunca asla kapalı olmayan kapılardır. Pencere panellerinin ortaya çıkışından önce bu

açıklıklar geceleri kepenk ile kapatılmıştır. Bu, kapılar ahşap takozlu ve demir çubuklu kepenkler gibidir. Daha sonra görülen örneklerde çerçevesi ve camlı, dışarıda kepenkleri olan ve her odada bulunan bir ya da iki pencere vardır.

Geleneksel konutlar şömine ya da merkezi sistem ile ısıtılmıştır. Merkezi sistem yalnızca dağlık bölgelerde, özellikle Kuzey Osetya ve bazı Balkar konutlarında yaygındır. Bölgenin diğer insanları arasında duvar şömineleri hakimdir ve bunlar farklı yerleştirme şekilleri ile konutta yer almıştır. Şömine girişin sol tarafındaki duvarın karşısına yapılmıştır. Adıgeler arasında şömine ön cephe duvarının uzak bir köşesinde ya da arka duvarın ortasında, bazı evlerde de girişin karşısındaki köşede yer almıştır. Şöminenin bu değişken yerleşimleri, konut içinde yeni bir eleman olmasından ve henüz lokal olarak yerleştirilmemiş olmasından kaynaklanmıştır. (Şömine Kuzey Kafkasya'da 18.yy'da kullanılmaya başlanılmıştır).

Geniş ailelerin parçalanması ve alışılmış geleneklerin ortadan kalkması sonucu kullanılmaya başlanan şömine, genellikle küçük mekânların ısıtılmasında kullanılmıştır. Daha önce kullanılan merkezi sistem eski konutlarda aile topluluğu üzerinde önemli bir rol oynamıştır.

Düzce'deki Çerkes Evlerinin Genel Özellikleri

Araştırmamızda incelediğimiz evlerin hangi tarihlerde yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir, fakat genellikle bu evlerin 80 ile 110 yıllık geçmişleri olduğu söyleniyor. Yapıların tipolojik olarak birbirine benzemesinin yanı sıra, strüktürel özelliklerinin de, yapıldığı tarihlerin yakın olması sebebiyle, birbirine benzediği görülüyor. Malzemeler yapının inşa edildiği tarihe göre değişiyor. Daha yakın senelerde inşa edilen evlerde tuğla ve betona rastlanıyor. Evlerin bir çoğuna zaman içerisinde bir takım ekler ve yenilemeler yapılmış. Bir kısmına banyo ve tuvalet eklenirken, bir kısmına da artan aile nüfusuna bağlı olarak birkaç oda eklenmiş. Bu arada bazı evlerin verandaları yapıldığı şekliyle dururken, bazıları da duvar ve parapetler ile örülmüş ve kapatılmış. Aynı şekilde, bahçedeki "haceş"ler de ambar ya da depo olarak kullanılmaya başlanmış. Çoğu evlerde ocak ve baca iptal edilmiş, çatı kiremitleri değiştirilmiş, kapı ve pencere doğramaları ile veranda korkulukları yenilenmiş.

Evlerin ana taşıyıcı malzemeleri ahşaptır. Evler, genel olarak zemine gömülmüş ve sıkıştırılmış taş temellerin üzerine oturtulan ahşap konstrüksiyonlardan oluşmaktadır. Yaklaşık

olarak 15-20 cm.lik kare kesitindeki ahşap dikme ve kirişlerin oluşturduğu bir iskelet sistemleri vardır. Duvarın altında kalan kiriş, taş temel üzerine oturur ve karşılıklı atılan kirişler bu temel üzerinde birbirlerine bindirilmek suretiyle kenetlenerek adeta bağ kirişi gibi çalışır. Bu kirişlerin üzerine gelen dikmelerin boyu, evin kat yüksekliğini oluşturur. Dikmeler oda köşelerine konulur. En üste atılan kiriş ise hem dikmeleri birbirine bağlar, hem de çatının üzerine oturduğu çatı kirişi olarak kullanılır. Dikme ve kirişlerden oluşturulan bu çerçevenin içine daha küçük kesitli yuvarlak ağaç gövdeleri belirli aralıklar ile çakılır. Daha sonra da bu ağaç gövdeleri yaş ağaç dalları ile sepet örgüsü (hasır örgü) şeklinde örülür. Bu örgünün kalınlığı kullanılan ağaç gövdelerinin ve ahşap dikmelerin kalınlığına göre 12 ile 17 cm. arasında değişir. En son olarak örgünün her iki yüzü de saz, saman ve çamur (balçık) karışımı bir malzeme ile boşluklar doldurularak sıvanır. Aynı işlem odaların ve verandanın döşemelerinde de uygulanır.

Zemine gömülen taşların araları, taşların üzerine konulan ahşap bağ kirişin üst kotuna kadar, bu saz-balçık karışımı dolgu ile zaman zaman sulanarak, iyice sıkıştırılarak doldurulur. Verandanın, genellikle bahçe kotundan 10-15 cm yüksek olmasının sebebi de budur. 30-40 sene öncesine kadar odaların ve verandanın döşemeleri toprak dolguydu. Bu evlerde yaşayan insanlar, her sabah odalarını ve verandayı sulayarak bu dolgunun tozunu alır ve üstünü düzeltirlermiş. Daha sonraları ise, bu dolgunun üzerine ahşap kirişleri (yaklaşık 5-7 cm.) yan yana dizerek ve üzerine ince kesitli ahşap şeritler çakarak döşeme kaplaması yapılmıştır. Daha geç dönemde yapılan evlerde ise aynı işlem beton temel (subasman) üzerinde yapılmıştır. Ahşap dikmelerin arası ise harman tuğlaları ile örülmüştür.

Çatılar genellikle ahşap kırma çatıdır. Çatı, verandayı da örter. Duvarlarının üstünde evi çepeçevre dolaşan çatı kirişi verandanın üstündeki çatıya kadar ulaşır. Bu kirişi, kaideleri verandaya oturan ahşap dikmeler taşır. Dikmelerin kiriş ile birleştiği noktalarda, bazı yapılarda değişik profillerde ahşap yastıklar kullanılmış, bazılarında da kenet yapılmıştır.

Evler, geniş araziler üzerine kurulmuş bahçeler içinde, genellikle sokaktan ve yollardan uzak olarak yerleştirilmiştir. Bahçe içerisinde evin haricinde samanlık, kuruluk, ambar, haku, hane, tuvalet ve kümes gibi mekanlar da yer alır. Tuvalet, bahçenin evden oldukça uzak bir köşesine ve oda kapılarının göremeyeceği bir şekilde yerleştirilir. Aynı şekilde samanlık da evden mümkün olduğu kadar uzağa yapılır.

Samanlığın girişi, genellikle bahçeye giriş kapısından uzaktır. Kuruluk ise eve yakındır. Kuruluğun altında haku ve tuğu bulunur. Ambar ile kuruluk aynı çatı altındadır.

Evlerin basit bir plan şemaları vardır. Odaların yan yana gelmesi sonucunda oluşur. Bu sebepten dolayı da genellikle dikdörtgen formundadır. Odalar, birbirlerinden bağımsızdır ve aralarında geçiş yoktur. Odalara giriş verandadan ya da bahçedendir. Evler genellikle 3 odalıdır ve ortadaki odada ocak bulunur. Her odada dolap vardır ve bunlardan biri banyo olarak, diğeri ise ya yüklük olarak ya da mutfak dolabı olarak kullanılır.

Oda kapıları kotları genellikle düşüktür. Aynı zamanda döşemenin yükseltilmesi sonucunda kapı önlerinde yüksek eşikler oluşmuştur. Odaların, ön ve arka cephelerde büyük ve geniş camlı pencereleri vardır. Arka cephedeki pencereler genellikle odanın ortasında yer alır. Pencere ve kapı pervazları oldukça büyüktür.

Evlerin cepheleri oldukça sadedir. Cepheye hareketi ya pencere bölünmeleri ya da verandadaki dikmeler arasına yapılan ahşap çitler sağlar. Evlerin çoğunda verandanın bahçeden ahşap bir çit veya alçak bir parapet ile ayrılması, mahremiyete verilen önemi gösterir. Evlerin içinde merdiven yoktur. Bazı evlerde verandaya 1-2 basamakla ulaşılır ya da bahçeden girişlerde kapı önüne kapı genişliği kadar taş basamaklar konulmuştur. Evler ve diğer hizmet binalar geniş bahçeler içine serpiştirilerek ve birbirinden oldukça uzak olacak şekilde inşa edildiği için yerleşim yönleri ile ilgili kesin bir genelleme yapılamamış, fakat yapılan incelemelerde evlerinin bir çoğunun giriş kapılarının kible yönüne baktığı görülmüştür.

Kafkasya ve Düzce'deki Çerkes Evlerinin Karşılaştırılması

İlk çağlardan bu yana Kuzey Kafkasya'da yaşayan Kafkasyalı halk, geleneklerine, sosyal yaşamlarına, yaptıkları işlere ve ekonomik yapılarına uygun konutlar yapmıştır. Zaman içerisinde, aynı topraklar üzerinde yer değiştirmek zorunda kalan gruplar arasında geleneksel bir konut ortaya çıkmıştır. 1864 yılında Osmanlı topraklarına göç eden Kuzey Kafkasyalıları kendilerine, tıpkı Kafkasya'daki gibi basit ve küçük evler yapmışlardır. Evler form ve fonksiyon olarak birbirlerine oldukça benzemektedirler. Sonuçta, kullanılan malzemeler ve bazı teknikler değişmiştir.

Elimizdeki mevcut örnekler, geleneksel Çerkes konutlarının az gelişmiş modelleridir. Düzce bölgesindeki konutlar Kafkasya'da Adıgey

halkının konutlarına benzemektedir. Kafkasya'daki yerleşimler daha geniş bir arazi üzerine ve oldukça dağınık bir biçimde yapıyordu. Yerleşim arazilerinin genişliği ve mülkiyet kavramlarının çok sonraki dönemlerde göz önüne alınması sonucunda büyük çiftlikler ortaya çıkmıştır. Bahçelerinde evlerinin yanı sıra samanlık, ambar, ahır, kümes vb. hizmet alanları da bulunmaktadır ve bunlar birbirlerinden oldukça uzağa inşa edilir. Çiftliklerin etrafı, yüksekliği 2m.'yi bulan yine çift cidarlı yapılmış çevre çitleri ile çevrilmiştir.

Çitler özel mülkiyetin varlığını göstermez, onlar da savunma amaçlı yapılmıştır ve üzerine gerektiği zaman ateş etmek için mazgallar açılmıştır. Düzce'deki örneklerde ise, yerleşim alanı yine geniş tutulmuştur, fakat Kafkasya'daki kadar geniş ve dağınık değildir. Sözü edilen hizmet binaları (hepsi olmasa da çoğu), buradaki örneklerde de mevcuttur. Birbirine daha yakın ve daha düzenli bir yerleşim söz konusudur. Bahçe çitleri buradaki bahçelerde de görülür. İnce tahtalarla çakılmış basit bir çit vardır, yüksekliği 1m.'yi aşmaz. Bu çitler evin bahçesine hayvan girmesini, tavuk, kaz, ördek gibi kümes hayvanlarının kaçmasını önlemek amacıyla yapılmıştır. Evler, geleneksel konutlarda olduğu gibi, birbirinden bağımsız odaların tek bir aks üzerinde bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Her iki yerleşimde de oda sayıları aynıdır (2 ya da 3 oda). Konstrüksiyon ahşap ağırlıklıdır. Ana taşıyıcılar kalın kesitli ahşap dikmelerdir. Bu dikmelerin arası daha küçük kesitli dikmelerle sağlamlaştırılmış ve araları ince yaş dallarla sepet öreri gibi örülmüştür. Düzce'deki örneklerde duvarlar tek cidarlı yapılmıştır. Ahşap ana dikmelerin kesitleri artırılarak duvar kalınlaştırılmış ve ısı tutuculuğu sağlanmıştır. Kafkasya'daki örneklerde ise, duvarlar çift cidarlıdır. İklimsel koşulların daha sert olduğunu göz önüne alırsak, bu değişikliğin nedenini daha iyi anlayabiliriz. Aynı zamanda göç öncesi sık sık istilalara maruz kalan halk, korunma amacı ile daha sağlam (ama yine de basit) evler yapmaya gerek duymuşlardır. Kafkasya'da kullanılan dolgu malzemeleri ile Düzce'deki örneklerde kullanılanlar birbirine oldukça benzer. Saz, saman ve balçıktan oluşan dolgu malzemesi Kafkasya'da da kullanılırdı.

Kafkasya'da ilk dönemlerde konik çatılar yapılmış, daha sonraki dönemlerde ahşap konstrüksiyon geliştirilerek kırma çatılar yapılmaya başlanmıştır. Çatıların üstü saz ve samanla örtülmüştür. Bu iş için genellikle başak saplari kullanılmıştır. Düzce'deki evlerin çatıları da aynı şekilde inşa edilmiştir. Çatı örtülerinde önceleri bitki ve buğday saplari

kullanılırken daha sonraki dönemlerde alaturka kiremit kullanılmıştır. Her iki bölgedeki evlerin ilk örneklerinde tavan döşemesi yoktur, çatı konstrüksiyonu oda içlerinden görülür. Düzce'deki örneklerde daha geç dönemlerde ahşap tavan döşemesi eklenmiştir.

Kafkasya'daki geleneksel evlerin pencereleri oldukça küçüktür. Ashında onlar duvarda bırakılmış küçük boşluklar gibidir. Bu da hem savunma amaçlıdır, hem de iklimsel koşullara uygun olarak yapılmıştır. Camsızdırlar ve kışın üzerlerine hayvan derileri gerilir. Düzce'deki evlerin pencereleri daha büyük ve camlıdır. Her odanın bir, bazen de iki penceresi vardır. Kafkasya'daki evlerin yan dış duvarlarında hiç pencere yoktur. Düzce'deki birçok örnekte, yan dış duvarlarda da pencere vardır. Bu pencereler, ön ve arka cephedekilere göre daha ufak ve yüksek parapetlidir.

Kafkasya'daki eski evlerin içinde ayrı bir banyo yoktur. Odanın içine leğen koyularak yıkanılır. Düzce'deki evlerde dolap içine yerleştirilmiş banyolar vardır. Mevcut örneklerin bir çoğunda da odalarından birine bitişik küçük bir banyo ilave edilmiştir. Her iki örnekte de tuvaletler evin dışında, evden oldukça uzakta ve genellikle evin arkasında kalacak şekilde yapılmıştır. 19.yy. başlarında Kafkasya'daki ahşap konutlarda dolgu malzemesi olarak, fırınlanmış tuğla veya kerpiç briket kullanılmaya başlanmıştır. Saman ve balçıktan yapılan dolgu, daha çok saz örme evlerde kullanılmıştır. Konstrüksiyonun ahşap olduğu dönemlerde balçık harç dolgu malzemesi değil, iç ve dış duvar sıvası olarak kullanılıyordu. Düzce'de ise tuğla kullanımı oldukça geç dönemlerde başlamıştır ve çoğunlukla iki katlı evlerde kullanılmıştır.

Kafkasya'da evler, genellikle ahşap kazıkların ya da dikmelerin üzerine inşa edilirdi. Bu özellik Abhaz ve Adıge evlerinde görülmekteydi. Göçten sonra Düzce'ye gelen halk aynı şekilde evler yapmışlar fakat arazinin bataklık olmasından dolayı kazık temeller kısa bir süre sonra çürümeye başlamıştır. Bunun üzerine zemine büyük taşlar gömülmüş, iyice sıkıştırarak ve arada kalan boşluklara da toprak dolgu yaparak taş temelleri oluşturmaya başlamışlardır. Kafkasya'da taş temeller daha geç dönemlerde yapılmaya başlanmış ve yüksek taşlar kullanılarak temel adeta subasman olarak inşa edilmiştir. Zemin ile oda döşemesi arasındaki boşluk da tahıl kurutmak veya şarap depolamak için kullanılmıştır.

ÇERKES EVLERİ

Resim 1 - Siyekoğlu Köyü / DÜZCE, İsmet Siyok Evi

Resim 2 - Çerkes Taşköprü Köyü / DÜZCE, Mediha İşler Evi

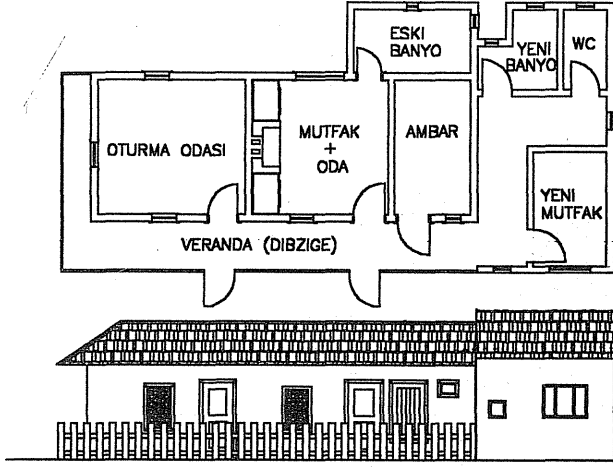

Resim 3 - Çerkes Taşköprü Köyü / DÜZCE, Alamet Sayar Evi

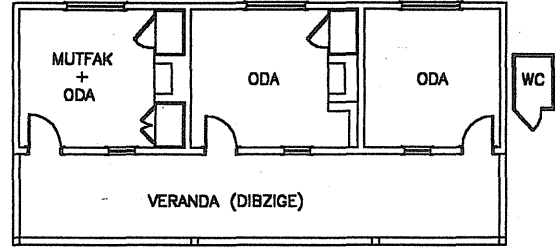

Resim 4 - Arapçiftliği Köyü / DÜZCE, Hüseyin Zengin Evi

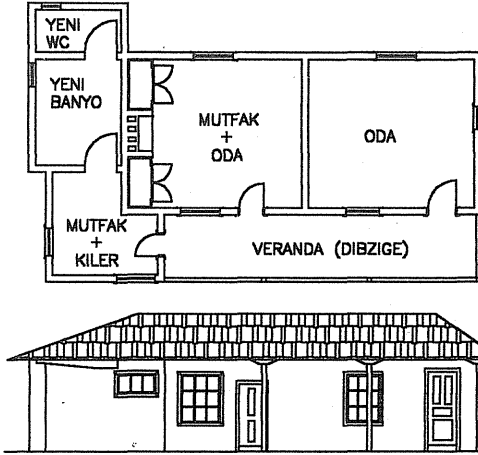
ÇERKES EVLERİ

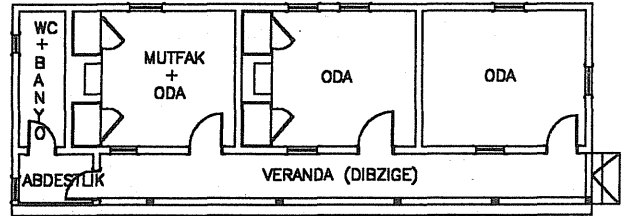
SEKIL 1-SIYEKOGLU KOYU/DUZCE, İSMET SIYOK EVİ

SEKIL 2-C.TASKOPRU KOYU/DUZCE, MEDİHA İSLER EVİ

SEKIL 3-C.TASKOPRU KOYU/DUZCE, ALMET SAYAR EVİ

SEKIL 4-ARAPCIFTLIGI KOYU/DUZCE, HÜSEYİN ZENGİN EVİ

ADIĞEY CUMHURİYETİ 6 YAŞINDA

Adıgey'in cumhuriyet oluşunun 6. Yılı 3 Ekim günü törenlerle kutlandı. Maykop'ta düzenlenen törenlere Khabardey-Balkar Cumhurbaşkanı Valeri Koko, Karaçay-Çerkes lideri Vladmir Hubiyev, Krasnodar Eyaleti Başkanı Nikolay Kandratenko, Abhazya Cumhurbaşkanı Yardımcısı Valeri Arşba katıldılar. Resmi törenleri Parlamento Başkanı Yevgeni Salov yönetti ve açılış konuşmasını yaptı. Salov'un konuşması kısaca şöyle:

Cumhuriyetimizin kuruluşunu altıncı kez kutluyoruz. Bu süre içerisinde tarihimizde derin izler bırakacak önemli gelişmeler oldu. Geçen yıl yapılan ve sonuçları herkesçe bilinen cumhurbaşkanlığı seçimleri bunlardandır. Bu seçim cumhuriyetimiz için şu bakımlardan önemlidir: Birincisi seçmenlerin çoğunluğunun kararlı katılımıyla seçimler gerçekleşmiştir. İkincisi seçmenlerin büyük çoğunluğu kararlılıkla ülkenin liderini belirlemişlerdir. Üçüncü olarak da bu liderin toplumsal barış ve anlaşmayı korumaktan, cumhuriyetin ve federalizmin temellerini güçlendirmekten, günümüzde karşı karşıya bulunduğumuz güc sosyo-ekonomik sorunları aşmak için uyguladığı kararlı politikadan yana olduklarını göstermişlerdir. Zaman içerisinde Adıgey Cumhuriyeti'nin devlet yapısı yasal temeller üzerine oturtulmuştur. Bu meyanda "Adıgey Cumhuriyeti Devlet Sovyeti-Xase'ye dair kanun", "Adıgey Cumhuriyeti'nin Anayasa Konseyine dair kanun", "Adıgey Cumhuriyeti'nin milletvekillerinin statüsüne dair kanun", "Adıgey Cumhuriyeti'nin yerel yönetimlerine dair kanun"lar kabul edilmiştir. Adıgey Cumhuriyeti anayasal devlet yapısına büyük ölçüde yaklaşmıştır. Anayasa Konseyi oluşturulunca bu iş tamamlanmış olacaktır.

Adıgey Cumhuriyeti Parlamento'su geçtiğimiz yıllarda başka parlamentolarla işbirliği antlaşmaları imzalamıştır. Geçen yıl Krasnodar Eyaleti yasama organı ile bu tür bir antlaşma yapılmıştır. Bu yılın Temmuz ayında ise Khabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetleri'nin parlamentoları ile parlamentolararası asamble oluşturulmuştur. 26 Eylül tarihinde de Abhazya Parlamentosu ile antlaşma imzalanmıştır.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne ekonomik güçlükler içerisinde olsa da yaşamımızda önemli politik gelişmeler olmuştur. Vatan daşlarımız, onların temsilcileri ve yöneti-

cilerimiz sayesinde Cumhuriyetimiz rahat ve huzur içerisinde, insanlarımız umutludur. Çünkü gerçekleşen şeyler umutlarımızı daha da güçlendirmektedir. Bölgemizde birlikte yaşadığımız komşularımızla ve büyük Rusya Devleti ile birlikte bugünkü ekonomik sıkıntılarımızı aşıp geliştireceğimize şüphe yoktur. Kolay olmasa da, zorluklar çeksek de ilerleyeceğiz ve daha iyi günlere ulaşacağız.

Törende söz alanlar şunları söylediler:

Khabardey-Balkar Cumhurbaşkanı Valeri Koko:

Adıgeler çağlar boyunca bugünkü güzel günlerin hayali ile yaşamışlardır. Daha iyiye ve daha güzele ulaşmak için çok güçlükler çekmişler, çok felaketlerle karşılaşmışlarsa da yenilmemişlerdir. Kardeşliğimiz sayesinde birçok zorluklar aşılabilmektedir. Son yıllarda Adıgey Ulusu çok önemli gelişmeler kaydetmiş olup Adıgey'in sesini daha gür çıkarabilecek şekilde Cumhuriyet olması bunlardan biridir.

Adıgey Cumhuriyeti Hükümeti, Cumhurbaşkanı ve Parlamentosu'nun elbirliği ile gerçekleştirdikleri barışçıl çalışmaların Kuzey Kafkasya'da ve tüm Rusya'da büyük önemi vardır. Zira barış olmadan rahat yaşama imkanı yoktur. Biz de bu politikaya tam olarak katılıyoruz ve kadim toprağımızda, barışın sürekli olması için çalışıyoruz ve çalışacağız. Üç kardeş Cumhuriyetin başkanlarının en önemli amaçları budur.

Günümüzde Kuzey Kafkasya'da barışın korunması için yapılacak çalışmaların büyük önemi vardır. Bu amaçla üç kardeş Cumhuriyet arasında parlamentolararası asamble kurulmuştur.

Karaçay-Çerkes lideri Vladmir Hubiyev:

Törenlere katılmak üzere helikopterle gelen Adıgey'in ovalarında insanların barış ve huzur içinde çalıştıklarını gördük ve gururlandık. Kardeş olunca yalnız kendi halkın için değil komşu halklar için de kaygılanıyorsun. Abhazya'da savaş çıktığında üç Cumhuriyetin başkanları birlikte Yeltsin'e çıkıp savaşla ilgili görüşümüzü ilettik.

Bu gün Cumhuriyetlerimiz arasında Parlamentolararası asambleyi gerçekleştirdik. Bu aşamaya gelebilmek için uzun yol katettik. Bunlar bize göstermektedir ki, Cumhuriyetle

rimiz arasında sosyo-ekonomik, politik ve bilinçleri gelişmekte, güç birliği ile barışın korunması amacına ulaşılmaktadır.

Abhazya Cumhurbaşkanı Yardımcısı Arşba Valeri:

19. asır Rus-Kafkas Savaşları'nda Adıgele-
rin karşılaştığı felaketin benzeri ile Abhazya
karşılaşınca tüm Kuzey Kafkasya halkları
Abhazya'nın yanında yer almışlardı. Savaş
sonrası yapılan insani yardımlarda tarafı-
mızca unutulmayacaktır. Adıgelelerin yaşadığı
üç Cumhuriyet de samimi olarak Abhazya'nın
yanındadırlar. Son olarak 26 Eylül'de Adıgey
Parlamentosu ile yaptığımız işbirliği antlaş-
ması bunun kanıtıdır.

Krasnodar Eyaleti Başkanı Nikolay Kandretenko:

Gönülden sevdiğim Adıgeyliler, hepiniz kal-
bimdesiniz. Size kendime yakın bulmamın
nedeni sadece yöneticilerinizle yaptığım
arkadaşlık olmayıp daha uzaklara gitmek-
tedir. Zaman yaşımızı ve görüşümüzü de-
ğiştiriyorsa da benim sizlere olan sevgimi
eksiltmemektedir. Dünyada yaşayan tüm
halkların bir sevinci, mutluluğu, kederi ve
felaketi olmuştur. Adıge halkının yok edilmek
istendiğini kimse inkar edemez. Bu gerçeği
değiştirmeye kalkmanın da bir yararı yoktur.
Biz bu dünyadan göçüp gitsek de bu gerçek
değişmeyecektir.

halklar arası iyi ilişkiler, insanlarımızın

Bugün genel olarak Rusya'da yaşanan
sıkıntıların nedeni kendi çıkarlarından başka
bir şey düşünmeyen politikacılardan kaynak-
lanmaktadır. Çeçenistan'daki savaşı Rus
halkı başlatmamıştır. Bu savaş kişisel çıkar
düşkünü politikacıların eseridir. Onlar yalan-
cı yurtseverlik çığırkanlığıyla bütün ülke
halkını Çeçenlere düşman etmek istediler.
Onların bu ihanetini birileri affetse de gelecek
kuşaklar asla affetmeyecektir. Çeçen savaşı-
nın meydana geldiği bu çağda yaşamış olmak
bile beni derinden üzmektedir. Sizlerden rica
ediyorum ki bu tür kötü politikacıların kirli
emellerine alet olmayalım ve tahriklere
kapılmayalım.

Adıgey Cumhurbaşkanı Aslan Carım:

Günümüzde sıkıntılar yaşanıyor da
geleceğin daha güzel olacağına halkın ciddi
inancı vardır. Geçmişte de sıkıntılar yaşanmış
ve bu sıkıntılar halkın geleceğe olan umu-
duyla aşınmıştır. Şimdi de aşılabacaktır. Bizi
iyiye götürecek üç temel faktör vardır. Bunlar
Rusya ile olan ayrılmaz beraberliğimiz,
Krasnodar Eyaleti ile olan yakın dostluk ve
işbirliği ilişkilerimiz ve Adıgelelerin yaşadığı üç
Cumhuriyet arasında oluşturulan parlamen-
tolararası asamble.

Daha sonra Cumhurbaşkanı Nartlarla
ilgili yaptığı çalışmalarından dolayı Hadağatle
Asker'e bu yılki devlet ödülünü verdi.

Adıgey Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'ta kurulan Aktif Dil Öğretim Merkezi'nde her yaşta ve her millettten insanlar yabancı dil öğreniyor. Fotoğrafta merkezin müdürü Mehmet Uzun Yediç, İngilizce öğretmeni Cailer Haulding ve öğrenciler görülüyor.

Abhazyaya evlatlarını çağırıyor

19. yüzyılda vatanlarından sürgün edilen Abhaz/Abaza halkının anayurtlarına geri dönüşü ile ilgili Abhazyaya Cumhuriyeti Parlamentosu'nun aldığı karar:

1817-1864 Kafkas Savaşları ve sonrası yıllarında Çarlık Rusyası'nın uyguladığı sömürgeci politikalar nedeniyle Abhaz/Abaza halkı büyük bir mağduriyete uğradı.

Bağımsızlık ve özgürlük için mücadele eden halkın bir kısmını imha ettiler. Kalan nüfusun da yaklaşık %80'ini Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün ettiler.

Savaşların ve Abhaz/Abazaların anavatanlarından sürgün edilmeleri neticesinde Abhazyaya'nın önemli yerleşim bölgelerinden Kuzey-Batı ve Orta Abhazyaya boş kaldı. Bu topraklarda yaşayan Asadz, Ahçıpsı, Aibga, Tsıçaa, Psahaa, Gmaa, Tsbalaa ve diğerler Abhaz etnik halk grupları yaşıyordu.

Sürgün edilip toprakları insansız kalan Abhazyaya tenhalaştı. Abhaz halkı ile kan bağı olan, Hosta ve Şahe nehirleri arasında yaşayan, Ubıkh halkı da yurtlarından sürüldükten sonra Abhazyaya'da sayıları oldukça azalan Abhaz halkından Bızıp, Abjuva ve Samurzakana topluluklarının Kuzey Kafkasya'daki kardeşleri Tapanta ve Aşharuva toplulukları arasında direk temasları ve bağlantıları kalmadı.

19. yüzyılda anavatanlarından zorla sürülen 300.000'den fazla Abaza/Abhaz bugün çağımızdaki uluslararası normlara dayanarak "sürgün edilen halk" olarak sayılmalıdır.

Sürgün edilen Abhaz/Abaza halkı inanılmaz bir durum yaşadılar. Mülteci onbinlerce insan soğuktan, açlıktan, hastalıktan hayata veda ettiler.

Çarizm bütün bunların yanında zorla sürgüne gönderdikleri insanları suçlayarak "hain" diye damgaladı. Anavatana dönmek isteyenleri engelledi. İnanılmaz zorlukları aşım anavatanlarına geri dönenleri Çarlık temsilcileri tekrar Osmanlıya geri gönderdiler. Abhazyaya'da kalanları da "suçlu olan geçici ahali" statüsü ile tuttular. Bu halk da Karadeniz sahilinden uzak mesafelerde kalabilmekteydi; deniz sahiline yakın olmaları yasaktı. Sahile yakın olmak isteyenlerin de tamamını sürgün ediyorlardı. 1907 yılında Abazalara hakaret olan takma isim "Suçlu geçici ahali" adı kaldırıldı.

Fakat gerek çarizm, gerek daha sonra Gürcüstan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1921) ve akabinde Gürcüstan Sovyet Cumhuriyeti ve S.S.C.B. Yöneticileri, Abhaz/Abazaların anavatana dönüş problemine hiç bir zaman çözüm düşünmediler. Abhaz/Abaza

diasporasının temsilcilerinin anavatana gönderdikleri anavatana dönüş başvurularını bütün bu devlet yöneticileri dikkate almadılar. Gürcüstan Devleti ile Kremlin'deki destekçileri Abhazya'da kalan Abhaz/Abazaları asimile etmek için Gürcü çiftçileri zorla yerlerinden edip yine zorla Abhazya'ya yerleştirdiler. Bugün milli kültürünü, ana dilini, geleneğini, özbenliğini kaybetmek istemeyen 4000 kişiden fazla insan anavatanına dönmek için Abhazya hükümetine dilekçe vermiş bulunmaktadır.

1. 19. yüzyılda gerçekleşen Abhaz/Abaza halkının büyük oranda zorla Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edilmesi insanlara karşı işlenen "jenosit" soykırım olarak kabul edilir.
2. 28 Temmuz 1951 tarihli Birleşmiş Milletler genel kurulunun kararına dayanılarak 19. yüzyılda sürgüne gönderilen Abhaz/Abaza halkı mülteci olarak kabul edilir.
3. 19. yüzyılda sürgüne gönderilen Abhaz/Abaza halkının soyundan gelen insanların serbestçe, hiçbir engelle karşılaşmadan tarihi anavatanlarına dönme haklarının olduğu itirazsız kabul edilir.
4. Kendi iradesi ile anavatana dönen Abhaz/Abazalara gerekli maddi ve manevi destek ile politik destek için ve bunların engellenmemesi doğrultusunda Birleşmiş Milletler, UNPO, AGİT, BDT gibi uluslararası kuruluşlar, Rusya Federasyonu ve eski S.S.C.B. dahil ülkelere çağrıda bulunarak bu tarihsel gerçeğe destek aranılacaktır.
5. Abhazya Parlamentosu, halk meclisi ile parlamento arasında çalışma komisyonları kurup soydaşlarımızın anavatana dönmeleri için gerek olan kanunları ve gerekli düzenlemeleri yapacaktır.
6. Abhazya Cumhurbaşkanı ile Başbakanı yurt dışında yaşayan Abhaz/Abazaların geri dönmeleri için komple programlar uygulayacaklardır. 19. yüzyılda sürgüne gönderilen Abhaz/Abaza halkının soyundan olanların dönüşünün önemi dikkate alınarak gerekli desteği vereceklerdir.
7. Abhazya Cumhuriyeti'nde özel ve resmi kurum ve kuruluşlar, siyasi partiler, halk kurulları, iktisadi ve ticari işletmeler anavatana dönüş için gerekli olan maddi ve manevi desteği verebileceklerdir.
8. Bu karar basında, radyo ve televizyonda yayımlanarak yürürlüğe girer.

S. Cincolya
Abhazya Parlamentosu Başkanı

15 Ekim 1997, Sohum

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi

ABHAZYA İÇİN

ACİL YARDIM ÇAĞRISI

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi tüm Kafkas dernek ve vakıflarına bir yazı göndererek, ambargo ile yaşam hakkı elinden alınmak istenen Abhazya'ya yardım çağrısında bulundu. Aşağıda bu yardım çağrısını okuyucularımızın bilgisine sunuyoruz.

TÜM DERNEK VE VAKIF YÖNETİCİLERİ'NE,

Gürcistan'ın Abhazya'ya saldırdığı 14.8.1992 tarihinden bu yana, istilacılara karşı onur ve özgürlük savaşı veren kardeşlerimizin yanında, özverili katkı ve çalışmalarınızla, maddi ve manevi güç verip, onların ümit kaynağı oldunuz.

30 Eylül 1993 tarihinde kazanılan büyük zaferin akabinde, Abhaz halkı harp sırasındakinden daha zor koşullarla karşı karşıya bırakılmış ve ne yazık ki, Abhazyalıların başlatmadığı bir savaşın, ekonomik ve siyasi faturasını ödeme sorumluluğu yine onlara çıkartılmış bulunmaktadır.

Bu haksız saldırı sonucu Abhazya'da 4000 kardeşimiz ölmüş ve 60 kişi de kaybolmuştur. Yetim ve öksüz kalan çocuklarımızın sayısı 600'ün üzerinde ve halen kendilerine protez temin edilemeyen sakat insanlarımızın sayısı 1250'dir.

Gürcü yayılcılığının tohumları savaştan önce planlandığı gibi savaşla yeşertilemediği için, uygarlığın temsilcisi olarak ortalıkta boy gösteren devletler, Abhazya'ya ambargo uygulanmasına engel olacaklarına destek vererek bu büyük ve soykırım hesapları üzerine kurulu senaryoya seyirci kalmışlar ve hiçbir tepki göstermemişlerdir.

Harp sonrası Abhazya'daki bütün olumsuzlukların bertaraf dilmesi ve bu zaferin kazanılmasında aktif rol alan Kafkas halkları, önemli katkı sağlamışlardır. Türkiye'mizde yaşayan Kafkasyalılar da ciddi bir dayanışma içinde insani yardımlar sağlamış, bu yardımlar devletimizin de büyük katkılarıyla takviye edilerek, Kızılay aracılığıyla Abhazya'ya ulaştırılmıştır.

Değerli Kardeşlerimiz,

Gerçeği söylemek icabederse, harbin bitiminden bu yana, camiamızca Abhazya'ya verilen destekler azalarak yok olma noktasına gelmiştir. Oysa Abhazya harp kazanmanın haklı gururunu dahi yaşama fırsatı bulamadan, acımasız bir abluka ile ambargo altına alınmış ve daha çok muhtaç duruma getirilmiştir.

Bir başka deyişle, Abhaz halkı açlığa mahkum edilerek dize getirilmek istenmektedir. Tutarsız politikası ile Rusya ve çifte standart mimarı Avrupalı devletler, yapılan barış görüşmelerini olumsuz etkilemekte, bağımsız ve harp kazanmış Abhazya'nın önüne, kabul edilemez isteklerin konmasına yardımcı olmaktadır.

Ambargonun yarattığı olumsuzluklar yanında, Abhazya'da son iki yıldır söz konusu kötü hava koşulları mahsule de büyük zarar vermiş ve toprağın sofraya yansıyan avantajını da yok etmiştir. Bütün bu olumsuzluklar içerisinde az da olsa elde edilen mandalinaların, Rusya'ya satılışı ile ilgili yapılan bir antlaşma Gürcistan tarafından protesto edilmiş ve Şevardnadze burada da kanlı ellerini bu satışlara uzatarak, zaten çok az yetişmiş bulunan mandalinaların Rusya tarafından alınmasını protesto etmiştir.

İnsan haklarına ve insani davranışlara adil bakmayan dünya devletleri, bu olaya da seyirci kalma eğilimindedirler. Çünkü, Abhazya bir avuç mandalinasını satarsa karşılığında da o miktarda temel gıda maddesi alacak ve kullanacaktır. Oysa, uygulanmak istenen plan, Abhazların bu kez açlıkla mağlup edilmeleri şeklindedir.

Değerli Kardeşlerimiz,

Abhazya'nın içinde bulunduğu bu koşullar muvacehesinde Cumhurbaşkanı Sn. Vladislav Ardzinba'nın görevlendirerek Türkiye'ye gönderdiği, biri Parlamenter ve diğeri de Demografya'nın Başkanı olan Sn. Bigua Cengiz ve Sn. Dopua Givi, Abhazya'nın içinde bulunduğu fevkalade üzücü durumu, bir program içerisinde, Türkiye'de yaşayan Kafkasyalı kardeşlerimize ifade etmek istemektedirler. Oluşacak bu temaslarla ilgili düzenlenen program (Kafkas Derneği Genel Başkanlığı ile müşterek yapılmıştır) ek'te gönderilmektedir.

Abhazya'nın içinde bulunduğu ölümcül sıkıntılarının en azından hafifletilebilmesi bakımından aynı yardımlarınız büyük önem arz etmektedir.

Bu yardımlarınız;

- Buğday unu
- Şeker
- Ayçiçek yağı
- Bulgur
- Tuz
- Makarna
- Konserve

gibi temel gıda maddeleri ile ilaç türünde olmalıdır.

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi olarak, bundan evvel olduğu gibi sizlerden sağlanabilecek yardımların "ABHAZYA'YA GÖNDERİLMEK ÜZERE" notu ile bölgeleriniz veya yakın civarlarındaki Kızılay bölge birimlerine teslim edilerek, Komite'mize bilgi vermeniz halinde Türkiye genelinden oluşacak bütün bu yardımlar Kızılay'ın Trabzon'daki depolarına sevk ettirilerek, Abhazya'ya ulaştırılması daha evvelki sevkiyatlarda da olduğu gibi, Kızılay Genel Başkanlığı'nca sağlanacaktır.

Damlaların göl olacağını düşünmekte bu sebeple de mutlak bir rakam üstünde durmamaktayız. Yeter ki yardım edin, yardım ettirin, sözünüzün geçtiği herkesi motive edin, imkanlarınızı zorlayın.

Saygılarımızla...

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi
adına, Başkan Dr. Cemalettin Ümit

Adıgey Cumhuriyeti'ndeki

“Aktif Dil Öğretim Merkezi” 4 yaşında

Aktif Dil Öğretim Merkezi Ekim 1993 yılında Adıgey Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'ta açıldı. Merkez Mustafa Vurdum, Berkok Baybaş ve Mehmet Uzun'un ortak girişimleriyle kuruldu. Aktifte düzenli olarak İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve Adıgece dillerinde

kurslar açılıyor. Ayrıca isteğe bağlı olarak da Türkçe, Arapça, İbranice ve Grek dillerinin öğretimi için kurslar düzenleniyor. Merkezin çalışmalarıyla ilgili olarak kurucularından, Aktif İşletmesi Genel Müdürü Mehmet Uzun YEDIC ile arkadaşımız İbrahim Çetav görüştü.

NART: Adıgey'de böyle bir kurum açma düşüncesi nereden geldi.

Mehmet Uzun: Bu öğretim kurumunu açma düşüncesi “anavatana ulaşma temel amacından” kaynaklandı. Bence kişinin samimi olarak belirlediği bir hedefi varsa ve hedefe ulaşmakta da ciddi ise bunu gerçekleştirmesi için özveride bulunmalı. Elbette inanç ve samimiyet de çok önemli. Bu öğretim Kurumu Thamatemiz (Başkan) Mustafa Vurdum (Vıdım)'un engin deneyimleri, Berkok Baybaş (Deguf)'in fikirleri, rahmetle andığım, can insan Fahri Özgüner (Hagur)'in organizatörlüğü, arkadaşımız Şamil Özbek (Mami)'in de bir süre katkılarıyla açıldı. O arada M. Vurdum'un ortağı değerli eğitimci, Tansel Eğitim Kurumları'nın kurucusu Sayın Yüksel Büyükkakten'e de bize katkıları nedeniyle şükran borçluyuz.

Söylediğiniz gibi bu işletme bir hemşehri grubunun girişimi.

Evet, öyle. Bir grup anavatana candan duyarlı arkadaş grubunun samimi ve duyarlı girişimi. Can arkadaşımız Fahri'yi açılış öncesinde bir trafik kazasında kaybettik. Onu rahmet ve saygıyla anıyorum. Şamil arkadaşımız da kendi özel işleri nedeniyle ayrıldı.

Neden bir öğretim kurumu da başka bir girişim değil?

Anavatanda bir şey yapmalıyız diyenler bir araya gelince; Ne yapabiliriz sorusu araştırıldı. Bu işle ilgili, girişimciler olarak defalarca Adıgey'e gelip gittik. Bu girişim öncesi ben altı ay konuk öğretmen olarak Maykop'ta “Cumhuriyet Gimnazyumunda” çalıştım. Mustafa Vurdum'un özel okulluğu çok uzun yıllara dayanıyor. Berkok Baybaş'ın evrensel boyutu, yabancı dil gerekliliğini hemen ortaya koydu. Herhalde bir toplumun gelişimine katkı en iyi eğitim yoluyla olur. Hani derler ya “En iyi bildiğini ve en sevdiğin işi yap”. Bizim de en iyi bildiğimiz ve de en sevdiğimiz iş bu. O

nedenle halkımıza bu alanda katkı sağlamaya çalışıyoruz.

Aktif Dil Öğretim Merkezi nasıl ve ne zaman açıldı?

Nasıl sorusunun yanıtı oldukça uzun. Sizi fazla sıkırmak istemem. Bu merkez eskiden çocuk yuvasıydı. Kapatılmıştı, işletilmiyordu. O nedenle de binalar bir hayli bakımsızdı. Öncelikle Maykop Kent Eğitim Müdürlüğü'yle bir protokol yapıp 1992 yılında işe başlandı. Binaların dershaneye uygun hale getirilmesi için projeler yapıldı. Üç ay içinde tadilat ve onarımlar yapılarak 1992 Eylül ayında öğretime açılması planlandı. Ancak o günlerin koşullarında 1993 Ekim ayında tadilat ve onarımlar tamamlanarak öğretime açıldı.

Merkezi bir yıllık gecikmeyle açtınız. Ne tür zorluklarla karşılaştınız? Bu zorlukları nasıl aştınız?

Evet öyle oldu, üç ay sonra açacağımız kurumu, 15 ay sonra açtık. Biz tam bir geçiş döneminde buraya geldik. Adıgey Cumhuriyeti ilan edileli henüz 5-6 ay olmuştu. Henüz Rusya Federasyonu oluşmamıştı. Eski yapı terk edilmiş, henüz yeni yapı da oluşturulmamıştı. Değişimin en yoğun yaşandığı bir ortamda, herkesin kendisine yeni bir yer, yeni bir kimlik aradığı sırada biz de “dışarıdan” yeni bir kurum oluşturma mücadelesi içindeydik. Bu gün tebessümle andığımız bir çok zorluklarla karşılaşmadık değil. Ancak o zorlukları sanırım “anavatanla buluşmanın verdiği heyecanla” çok da hissetmedik. Yılmadık, inancımızı kaybetmedik. O günlerde Maykop kenti yöneticileri ile genç Adıge Cumhuriyeti'nin moral desteklerini de hiç unutmuyoruz.

Ekim 1993'te Adıgey Cumhuriyeti'nin ilk özel öğretim kurumunu çok yoğun bir öğrenci ilgisi ve görkemli bir törenle açınca, hem bütün çekilen sıkıntılar unutuldu, hem çok

duygulu anlar yaşandı, daha da önemli bize yeni heyecanlar getirdi.

Dışarıdan gelen kişiler olarak yöneticilerin ve halkın size yaklaşımı, ilişkileri nasıldı? Sonraki yıllarda nasıl oldu?

O ilk yıllar çok olağanüstü duygusal ve hoş yıllardı. Bir araya gelebilmiş olmak, buluşmak önemliydi öncelikle. Yüzyılı aşkın bir süredir ayrı olan, bir halkın iki parçasının bir araya gelmesi doğal olarak duygu yüklü olur. O yıllar burada değişimin en sıcak yaşandığı yıllardı. Herkes bir arayış içerisindeydi. Herkes yeni dünyada kendine bir yer arıyordu. Gerek yöneticiler gerekse halktan kişiler o günlerde kendi sorunlarının önüne bizim güncel sorunlarımızı geçirmedilerse asla geri bırakmadılar. Bugün de ben bu yaklaşım tarzının çok büyük değişikliğe uğradığını söyleyemem. Bize yaklaşımlarındaki samimiyetlerinde bir eksilmenin olduğunu sanmıyorum.

Dört yıl çalıştınız. Bu geçtiğimiz dört öğretim yılında neler gerçekleşti, neler gerçekleşemedi?

Bir öğretim kurumu için dört yıl çok değil elbette. Eğitim-öğretim ile uğraşmayı meslek seçmişseniz sabırlı olmalısınız. En önemlisi güven vermelisiniz. Ciddiyetinize inandırmalısınız. Çünkü eğitim olayı insana biçim veren, geleceğini belirleyen bir uğraş. Her anne-babanın en değerli varlığı çocuğudur. O değerli varlığı size güvenirse, inanırsa size emanet ediyor. Biz geçtiğimiz 4 yılda hem yönetim kadrosunun, hem de halkın eğitim kurumumuza inancını ve güvenini sağlamaya çalıştık. Bunun da gerçekleştiğine inanıyorum. Bugün 15 eğitimci ve yardımcı personel ile 300'e yakın öğrenciyeye öğretim hizmeti veriyoruz. Öğretim hizmetlerini ilk günden itibaren ciddi bir yaklaşımla götürürken, sosyal çalışmalarımızı da paralelinde aksatmadan sürdürüyoruz.

Siz AKTİF olarak devletin verdiği yabancı dil eğitiminden farklı olarak öğrenciyeye ne veriyorsunuz? Ne tür sosyal çalışmalarınız var?

Bize gelen öğrencilerin % 80'i İngilizce öğretimi için gelir. % 20'si diğer dillerdedir. Bir kere ders ücretlerini en asgari düzeyde, kurumun kendini idare edebileceği düzeyde tutuyoruz. Özellikle İngilizce'de mutlaka her öğretim döneminde öğrencinin pratik yapabilmesi için İngiltere'den öğretmenler bulduruyoruz. Bütün dillerde o dilin öğretilme-

sinde kullanılan kitap, kaset, video kaset, yardımcı ders kitapları ve diğer araçları merkezimizde bulundurarak öğrenci ve öğretmenimizin kullanımına sunuyoruz. Bunları da yeni çıkanlarla hep değiştiriyoruz. Seviye sınavlarımız, dönem sonu testlerimiz, devam ve ders planlarının uygulanmasında çok hassas davranırız.

% 5 olarak belirlediğimiz ancak hiç % 10-12'nin altına düşmeyen sayıda başarılı ve olanakları kısıtlı öğrencilerin öğretim ücreti ve diğer giderlerini biz karşılıyoruz. Düzenlediğimiz dil olimpiyatlarında dereceye girenlere çeşitli teşvik ödülleri veririz. Başarılı öğrencilerden gruplar yaparak her sene onları gezmek ve pratik yapmak amacıyla yurtdışına göndeririz. Öğretmenlerimizin deneyimlerini arttırmak ve ödüllendirmek için onları zaman zaman Türkiye'ye özel öğretim kurumlarına göndeririz. İngiltere ve Türkiye'den öğrencilerin katılımıyla Türkiye'de açılan yaz kamplarına bizim öğrencilerimizin de katılımını sağlarız.

Aktif'in her yıl verdiği "Aktif Onur Ödülü" var. Ondan da biraz söz eder misiniz?

Toplumları halk yapan dilleridir, gelenekleridir, kültür ve sanatlarıdır. Ne acıdır ki Adıgelerin bu değerleri üzerine gerekli çalışmalar yapıp geliştirilemiyor. Az sayıda insanımız çok kıt olanaklarda; gazetecilik, tiyatroculuk, yazarlık, ressamlık, bestecilik ve sanatçılık yapmaya kültürümüzün, sanatımızın gelişmesine katkı sağlamaya çalışıyorlar. İşte bu emektarlarımıza bir vefa borcu olarak, moral destek olmak anlamında bir Aktif Şükran Plaketi'yle bir miktar da para ödülü veriyoruz. Küçük bir girişim, hepsi bu. Bunun dışında olanaklar ölçüsünde dil, kültür ve sanat çalışmalarına küçük küçük katkılar sağlamaya çalışıyoruz.

Gelecekle ilgili başka projeleriniz var mı?

Öncelikle Aktif Dil Öğretim Merkezi'nin daha da gelişmiş olanaklarla öğretim hizmeti vermeyi sürdürmesi. Adıgey Cumhuriyeti'nin çağdaş özel bir öğretim kurumuna (ilk-ortalise) gereksinimi var. Adıgey Cumhuriyeti'nin yöneticileri ve halkı bunu bizden bekliyor. Bizden beklenen bu hizmeti mutlaka gerçekleştirmeye çalışacağız. Burada olmaktan, böyle bir işle uğraşmaktan da çok keyif alıyoruz. Teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Biz teşekkür ediyor, başarılar diliyoruz.

Kafkas Derneği Genel Merkezi'nden Geleneklerimizin Derlenebilmesi için ÇAĞRI

25-30 yıl önce bu denli dağılmış olmadığımız için gelenek ve göreneklerimizi büyük çoğunlu-
muz yaşayarak, dilimizi de fiilen konuşarak
öğrenebiliyorduk. Köyden kente başlayan akım
sonucu bugün geleneklerimizi de dilimizi de
önemli sayıda insanımız bilmemektedir. Kültür
derneklerimiz içinde buldukları uyusukluk-
tan bir an önce uyanmaz ve silkinmezlerse 25-
30 yıl sonra dilini ve geleneklerini bilen hem-
şehrilerimizin sayısı kelaynak kuşları gibi par-
makla sayılabilir olabilecektir. İşte bu nedenle,
Türkiye'nin neresinde olursa olsun, hangi dil
grubundan olursa olsun, bir kültür derneğine
üye olup olmadığına bakılmaksızın gelenek-
lerimiz konusunda bilgi ve deneyim sahibi tüm
insanlarımızı yakın bir tarihte Ankara'da topla-
yıp geleneklerimizin her ögesini bir bir ele alıp
en doğru şeklini belirleyerek yazılı hale getir-
mek kararındayız. Bunun için tüm dernek-
lerden ve duyarlı tüm insanlarımızdan bu tür
bir toplantıya katkısının olacağını düşündüğümüz
büyüklerimiz adresini Genel Merkezimize
en kısa zamanda bildirmelerini özellikle istir-
ham ediyor ve bekliyoruz. Bu konuda ayrıntılı
bilgiyi şubelerimizden temin edebilirsiniz.

Kafkas Derneği Genel Merkezi

Prof.Dr.Hayri Domaniç'den Örnek Davranış

Değerli hemşehrimiz ve büyüğümüz Prof.Dr.
Hayri DOMANIÇ bir süre önce Genel Merkezimizde
açılmasına karar verilen Bilgisayar
Dershanesinin tüm donanımını (12 bilgisayar
ve öğrenci sıraları) hediye etmeyi taahhüt et-
mişti. Böylesi bir kadirşinaslığı yaşayarak
dershaneyi hazırlarken, muhterem hocamız
ikinci bir örnek davranışla çalışma şevkimize
şevk katmıştır. Toplumumuzun genelinin or-
tak malı olması için hazırlığını yaptığımız VA-
KIF'ın kuruluşunda acele etmeyip, öncelikle
dershane, burs ve yurt konuları nedeniyle
oluşturduğumuz ve zamanla VAKIF bün-
yesine adapte edilecek olan EĞİTİM FONU'na
ilk bağış olmak üzere 100.000.000.-TL.sı
göndererek kampanyayı açmışlardır. Önder
büyüğümüze teşekkürlerimizi ve saygılarımızı
iletiyor, bu örnek davranışı tüm hemşehri-
lerimizin bilgilerine sunuyoruz.

ABHAZYA ACİL EKONOMİK YARDIM BEKLİYOR

Abhazyadan görevli olarak gelmiş bulunan üç
kişilik heyetin vermiş olduğu bilgilere göre
Abhazyada halkın yaşantısı son derece sıkın-
tılı bir durum arz etmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun almış
olduğu bir karar uyarınca uygulanmakta olan
ekonomik ambargonun getirmiş olduğu sıkın-
tılara ilaveten, yağışlar sonucu yaşanan fe-
laketler nedeniyle tarım ürünleri de önemli
oranda zarar gördüğü için ekonomik durum
oldukça kötü durumdadır.

Abhazyanın içinde bulunduğu sıkıntılar
nedeniyle halkın maruz kaldığı kötü yaşam
koşullarının giderilmesini teminen batılı tüm
ülkelerin ve uluslararası yardım kuruluşla-
rının harekete geçirilmesi şarttır. Ayrıca,
derneklerimiz adına Abhazyaya sorununu ince-
leyen Kafkas Abhaz Dayanışma Komitesi'nin
öncülüğünde önümüzdeki günlerde bir yar-
dım kampanyası kaçınılmaz olup, tüm der-
neklerimizin hemşehrilerimizin ellerinden ge-
len katkıyı yapacaklarına inanıyoruz.

Nakdi ve aynı yardımlarınızla;

• Önümüzdeki kış aylarında açlıktan ve
ilaçsızlık nedeniyle muhtemel ölüm tehlikele-
rini bertaraf etmeye,

• 1250 civarındaki savaş sonrasında esir
kalan kolsuz ve bacaksız kalan gençlerin
takma uzuvlara sahip olmasına,

• Halen bir yere yerleştirilememiş ve okula
gidemeyen 1000 civarındaki yetim çocuğun
barınma öğrenim ihtiyaçlarının karşılan-
masına, katkıda bulunacaksınız. Onlar adına
şimdiden teşekkür ederiz.

Kafkas Derneği Genel Merkezi

Kafkas Derneği Ankara Şubesi Kültür etkinlikleri

Kafkas Derneği Ankara Şubesi'nin düzenlemiş
olduğu kültür ve eğlence gecelerinin ilki Ekim
ayında Maltepe Başkent Düğün Salonu'nda
gerçekleştirildi. Gecede sunulan programları
eşliğinde, hemşehrilerimiz görüşme ve tanış-
ma imkanı buldular. İletişim sorunları nede-
niyle beklenen katılımın sağlanamadığı gece
kapanış düğünü ile sona erdi. Her ayın ilk
cuması düzenli olarak devam eden gecelere,
yeni seçilen yönetimin verdiği heyecanla daha
çok katılım bekliyoruz.

Gençlerimiz yarıyıl tatilinde buluşacak

Derneklerde çalışmakta olan gençlerimizin, birbirlerini daha yakından tanımak, arkadaşlıklarını ilerletmek ve yorgunluklarını gidermek maksadıyla Şubat ayında yarıyıl tatillerini birlikte geçirme istekleri olumlu karşılanmış ve kendilerine yardımcı olmaya söz verilmiştir.

Beş kişiden oluşan tertip komitesinde yer alan gençlerle yapılan görüşmede, Genel Merkezimizin şubesi veya bağlantımız bulunan dernekler dışındaki dernek çalışanı gençlerin de bu etkinliğe katılmaları için çağrı yapılması tavsiye edilmiş ve gençler tarafından da olumlu karşılanmıştır. Konuyla ilgili yazışmalar ve iletişim tümüyle gençlerin bizzatihi kendilerince yapıp 15 Ocak 1998 tarihine kadar listelerin tamamlanması prensip olarak belirlenmiştir.

Genel Merkezimiz, gençlerimizin 3-5 gün sürecek bu müşterek tatilleri için en uygun fiyatlara mal olacak şekilde tatil beldelerinden birinde bir Otel-Motel angajmanı yapmaya çalışacak ve sonucu gençlere bildirecektir. Gidiş-dönüş yol paralarını ve üçte bir veya dörtte bir fiyatlara indirilmiş konaklama ve yemek ücretlerini gençler ödeyecekler, gidiş-dönüş otobüsleri birbirine yakın derneklerin gençleri tarafından birlikte realize edilecektir.

Kafkas Derneği Kayseri Şubesi kültür etkinlikleri

Kafkas Derneği Kayseri Şubesi kültür ve eğlence gecelerine başladı. İkincisine izleyebildiğimiz gecede katılımın büyüklüğü bizleri sevindirdi. Kafkas Derneği Genel Merkezinden de temsilciler hazır bulundu. Kayseri Şubemizin kültürel etkinliklerini düzenleyen arkadaşlarımızı kutluyor, NART DERGİSİ çalışanları olarak başarılar diliyoruz.

T'listenikoe Murat aranıyor

Adıgey Cumhuriyeti Maykop kentinde yaşamakta olan T'listenikoe Gazavat amcasının oğlu olan ve Türkiye'de yaşadığı tahmin edilen T'listenikoe Murat'ı aramaktadır. T'listenikoe Murat'ı tanıyan hemşehrilerimizin, akrabalarının birleşmesini sağlamak için, Mustafa Dalamanlı ile irtibat kurmaları rica olunur.

Mustafa Dalamanlı
Gazi cad. No: 53/7 Çorum
Tel: 212 4434 (iş), 212 6489 (ev)

Haluk Kutlu ve Fazlı Özen serbest bırakıldı

Kafkas Çeçen Dayanışma Komitesi İstanbul ve Ankara başkanları Fazlı Özen ile Haluk Kutlu, sekiz ay rehin tutulduktan sonra Hünkarpaşa İsrailov komutasındaki anti-terör timinin baskını sonucu 13 Kasım günü serbest bırakıldı. Kurtarıldıktan kısa bir süre sonra Nalçık üzerinden Türkiye'ye gelen Haluk Kutlu, Nart muhabirine kaçırılma olayını şöyle anlattı:

Yapılan seçimler sonucu devlet başkanı seçilen Aslan Meşhadov'u kutlamak ve barış anlaşmasının imzalanmasından duyduğumuz sevinci belirtmek için Çeçenya'ya gittik. Ayrıca, kaçırılan işadama Nazmi Sabancı'nın serbest bırakılmasının sağlanmasını isteyen Kafkas Derneği'nin mektubu, Sn.Besim Tibuk'un sahibi olduğu Net Holding'in Lebed ve Meşhadov'a "Barış Ödülü" vermesine ilişkin mektubu ve çeşitli tebrik mesajları da yetkililere iletmek üzere yanımızdaydı. 6 Mart günü, tüm resmi işlemlerimizi yaptıktan ve vizemizi aldıktan sonra Nalçık üzerinden Grozni'ye gittik ve devlet başkanı Sn. Meşhadov ile görüştük. Ben 1993'de, savaştan önce de Grozni'ye gitmişim. Şimdi Grozni çok farklıydı, her taraf yakılıp, yıkılmış. Durum çok trajikdi.

Görüşmelerden sonra, Türkiye'de okumuş bir Çeçen tanıdığımızın, İlman'ın köyünde kaldık. 13 Mart günü Nalçık'e doğru yola çıktık. Hotni Çu-Şali arasında yolumuz kesildi. Yüzü kar maskeli bir grup genç, ellerinde otomatik silahlarla bizi arabadan indirdi, üzerimizi aradı ve gözümüzü bağladıktan sonra bizi arabayla bir köye götürdüler. O köyde yaklaşık üç ay kaldık. Kaçırıldıktan sonra bize, 2 milyon dolar fidye istediklerini söylediler. Biz, ailelerimizin bu kadar parayı ödemesinin mümkün olmadığını söyleyince, "o halde Türkiye Cumhuriyeti devleti öder" dediler. Devletin de böyle bir ödeme yapmayacağını söyledik ama inandıramadık. Bu köyde üç ay çok kötü koşullarda, sürekli elimiz ve gözümüz bağlı kaldıktan sonra bizi başka bir köye götürdüler. 24 Temmuz'da bize, ailelerimize gönderilmek üzere bir kağıt imzalatıldılar. Bu kağıtta 3 milyon dolar fidye ödenmezse öldürüleceğimiz yazıyordu. Bu köyde de üç ay kaldıktan sonra başka bir yere götürüldük. Burada, kurtarıncaya kadar, iki ay kaldık. Son iki ay, elimiz ve gözümüz bağlı olmasına karşın, bize daha iyi muamele edili

yorlardı. 13 Kasım günü anti-terör birliği bir operasyonla bizi kurtardı. Operasyon, bize bir zarar verilmemesi için, başımızda bekleyenlerin evden kaçmasına olanak tanıyacak şekilde yapılmıştı. Bizi kurtardıktan sonra onları da yakaladılar.

Kurtarıldıktan sonra Grozni'ye gittik. Anti-terör birliği başkanı İsrailov yerimizi daha önce tesbit ettiklerini, fakat operasyon için en uygun anı kolladıklarını belirtti. İsrailov bizzat kendisi bize giysi aldı ve dönüşümüzde gerekli olur diye para vermek istedi, fakat bu parayı almadık. Şamil Basayev de Grozni'de bizi ziyaret etti ve kaçırılmamızdan dolayı büyük üzüntü duyduğunu belirtti. Daha sonra İsrailov'un kendi korumalarıyla birlikte Khabardey Balkar sınırına kadar geldik. Burada bizi, bizden önce serbest bırakılmış olan Sn. Sabancı'nın arkadaşları ve Khabardey Balkar yetkilileri karşıladı. Bizi kaçırılan pasaportumuzu ve kimliklerimiz almıştı. Nalçık'ta Khabardey Balkar dışişleri bakanlığı yetkilileri, Moskova'da Türkiye Büyükelçiliği ile haberleşerek gerekli tüm belgeleri hazırladılar. Bu vesile ile bize büyük yakınlık gösteren ve yardım eden Sn. Nazım Sabancı'ya, Khabardey Balkar Cumhuriyeti yetkililerine ve Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği'nde görevli Sn. Devrim Öztürk'e teşekkür etmek istiyorum.

Kafkas Derneği Sinop Şubesi

Kafkas Derneği Sinop Şubesi'nin olağan genel kurul toplantısı 6 Ekim 1997 günü yapılmıştır. Yönetim kuruluna seçilen tüm arkadaşlarımızı kutlar, çalışmalarında başarılar dileriz.

Yönetim Kurulu

İhsan Günay (Başkan)
Aysel Liman (Bşk. Yrd.)
Eşref Baş (Sayman)
Selahattin Gökdağ (Yazman)
Fahrettin Erdem (Üye)
Fahri Konukçu (Üye)
Erol Derici (Üye)

Kafkas Derneği Gönen Şubesi

Kafkas Derneği Gönen Şubesi'nin kurucu üyesi ve şubemizin kuruluşundan günümüze başkanlığını yürüten değerli hemşehrimiz Açmı İsmail Kuş'un vefatı üzerine yedek üye Erdal Kozaklı yönetim kuruluna katılmış ve Necdet Deste şube başkanlığına seçilmiştir.

Kafkas Derneği Bursa Şubesi

Kafkas Derneği Bursa Şubesi Genel Kurulu 23 Kasım 1997 tarihinde yapılmıştır. Yönetim kurulu organlarına seçilen arkadaşlarımıza başarılar dileriz.

Yönetim Kurulu

Haldun Şamil Şan (Başkan)
Sebahattin Özden (Sekreter)
Ömer Balta (Bşk. Yrd.)
Murat Baykam (Muhasisip)
Hidayet Yağmur (Üye)
Ramazan Ateş (Üye)
Müjdat Demirhan (Üye)

Kafkas Derneği Balıkesir Şubesi

Kafkas Derneği Balıkesir Şubesi olağan genel kurul 5 Eylül günü yapılmıştır. Oybirliği ile yönetim organlarına seçilen arkadaşlarımızı kutlar, çalışmalarında başarılar dileriz.

Yönetim Kurulu

Günay Kasım (Başkan)
Abdurrahman İnan (Bşk. Yrd.)
Kadir Çelik (Yazman)
Habib Altunöz (Sayman)
Yılmaz Eşen (Sayman)
Hayrettin Önder (Üye)
Figan Kaya (Üye)

İçel K.K.Y.D.

İçel Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği genel kurul toplantısı 26-10-1997 tarihinde yapılmış olup dernek organları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir. Yeni yönetimi kutlar, çalışmalarında başarılar dileriz.

Yönetim Kurulu

Habib Karakurt (Başkan)
Mücahit Arıkan (2.Başkan)
Nihat Aşkın (Muhasisip)
İbrahim Burcu (Sekreter)
Seydan Cihan (Üye)
Adnan Saygılı (Üye)
Fettah Durgut (Üye)

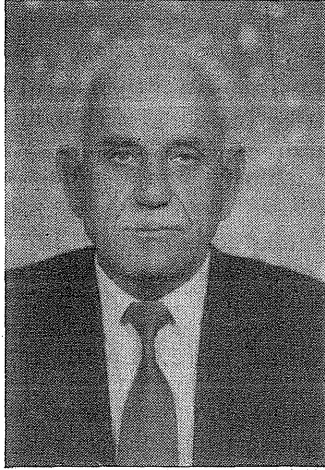
Açıklama

İki aylık olarak yayınlanmakta olan dergimizin yayın dönemini 1998 yılından itibaren Ocak-Şubat ayları ile başlatmak için, 4. Sayımız Ekim-Aralık sayısı olarak yayınlanmıştır. Bu nedenle 4. Sayı her zamanki gibi 48 sayfa yerine 64 sayfa olarak hazırlanmıştır.

KAYBETTİKLERİMİZ

Camiamızın sevilen isimlerinden, değerli hemşehrimiz **İffet Bageoğlu** 28 Kasım 1997 günü elim bir trafik kazası sonucu aramızdan ayrılmıştır. Merhumeye rahmet, yakınlarına sabır ve başsağlığı dileriz.

Kafkas Derneği Gönen Şubesi kurucu üyesi ve başkanı **Açmıj İsmail Kuş** 30 Ekim 1997 tarihinde aramızdan ayrılmıştır. Gönen Taştepe köyü 1933 doğumlu olan değerli hemşehrimiz, sigorta emeklisi olup son olarak Mıs Süt Gönen Fabrikası'nda görevliydi. Açmıj İsmail Kuş, uzun yıllar Taştepe Köyü Muhtarlığı, Gönen Ziraat Odası Meclis Başkanlığı, İlçe Mahalli İdareler Birliği, Süt İhale Komisyonu ve İlçe Muhtarlar Derneği Yönetim Kurulu Üyelikleri görevlerinde bulunmuştu. Merhuma rahmet, yakınlarına başsağlığı dileriz.

Eskişehir derneğimizin fahri başkanı, Eskişehir Belediye Başkanı **Aydın Arat**'ı 5 Ekim 1997 günü kaybettik. Merhuma rahmet, yakınlarına başsağlığı diliyoruz.

Kafkas Derneği İçel Şubesi üyesi ve derneğimiz eski başkanlarından, Mersin Belediyesi ve İçel Amatör Spor camiasının önde gelen isimi değerli hemşehrimiz **Avni Nart** 12 Eylül 1997 günü vefat etmiştir. Merhuma rahmet, yakınlarına başsağlığı dileriz.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olan Emir Marşan Paşa'nın torunu **Dr. Mümtaz Marşan** vefat etmiştir. Merhuma rahmet, yakınlarına başsağlığı dileriz.

YENİ KİTAPLAR... YENİ KİTAPLAR... YENİ

Yaşar Bağ, **Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür, Din, Tanrı, Çiviyazıları** yayınları, İstanbul 1997, 242 sayfa.

Türkiye de yaşayan Kafkas-Çerkes kökenli araştırmacı Yaşar Bağ Kafkas kökenli ulusların kültürlerini, dillerini, bir çok karşılaştırmalarla sorgulayarak ele almıştır.

Kafkas halklarının nasıl Müslüman olduğunu, anayurtlarını bırakıp Anadolu'ya neden geldiklerini, nasıl ayrı ülkeyi, dini, kaderi paylaşan toplumun insanları olduklarını, bu değişim kökeninde yatan nedenlerin ne kadarının gönüllü, ne kadarının zorlayıcı olduğunu, belirlenmiş bir kimlik içinde kendilerini konumlandırmalarının nelere bağlı olduğu gibi akla gelen soruların yanıtlarını veren kitap üç bölümden oluşuyor.

İlk bölümde; insanlığın inançları konusunda genel bilgiler veriliyor (Batı felsefesi-İslam felsefesi-Tasavvuf, vd.). Daha sonraki bölümde ise; İslam öncesi Türk devletlerinin tarihleriyle birlikte din ve Tanrı anlayışları, Türklerin İslamiyet'i kabulüne, Türk kimliğinin oluşumuna yer veriliyor. Son bölüm toplum ve bireylerin kimliklerini yitirmeden varlıklarını, gelişimlerini değişim içinde sürdürebilmeleri düşüncesiyle Çerkeslerin İslam öncesi din ve Tanrı anlayışları, eski inançları, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın Çerkeslerce kabulü gibi konular işleniyor. Konunun objektif bir biçimde ele alınması açısından da bir çok ünlü tarihçi, yazar ve düşünürün görüşlerine de yer veren eser, Çiviyazılarının Mjora dizisinde yayınlandı.

abhazya

Savaş tazminatı

Abhazya'nın Moskova'daki daimi temsilcisi İgor Akhba, *Interfax*'a 30 Eylül'de yaptığı açıklamada, 1992-93 savaşındaki maddi kayıplar için Gürcüstan hükümetinden 60 milyar dolar tazminat isteneceğini belirtti. Akhba, Abhazya'nın Gürcüstan içinde "en geniş özerklik konumunu" da kabul etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Abhazya devlet başkanı Ardzinba'nın özel temsilcisi Anri Cergenya da yaptığı açıklamada, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı tarafından 1996 başlarında hazırlanan protokolün taraflarca kabul edilmesini istedi. Bu protokolde Gürcüstan ve Abhazya'nın eşit haklara sahip cumhuriyetler olarak bir devlet oluşturması öneriliyor.

BM Gürcüstan'ı kınadı

Gürcüstan'ın Abhazya sınırına yakın bölgelerde yaptığı geniş-ölçekli askeri tatbikat, Birleşmiş Milletler gözlemcileri tarafından protesto edildi. BM gözlemcileri protesto mektubunu, Abhazya ve Gürcüstan savunma bakanlığı yetkilileri ve barış gücü temsilcilerinin 15 Ekim'deki toplantısında verdi. BM gözlemcileri, Gürcüstan'ın askeri tatbikatı nedeniyle güney Abhazya'da gerginliğin turmandığını belirttiler. [*Interfax*, 16 Ekim]

Savaş ve jenosid

Abhazya Cumhuriyeti parlamentosu 3 Kasım'da aldığı bir kararda, 1992-93 dönemine Gürcüstan'ın Abhazya'yı işgali sırasında "jenosid" uygulandığını belirterek devlet başkanı Vladislav Adrzinba'dan Gürcüstan hükümeti hakkında yasal işlemlere başlamasını istedi. Kararda, savaş döneminde Türk, Rum ve Laz gibi halklara karşı jenosid uygulandığı bildirildi. [*Caucasus Press*, 4 Kasım]

Sohum-Soçi telefon bağlantısı

Sohum-Soçi arasındaki uluslararası telefon hatları açıldı. Hatırlanacağı gibi Nisan ayında Gürcüstan, Abhazya'nın tüm dış telefon bağlantılarını Tiflis'e bağlayarak haberleşme ambargosunu başlatmıştı. Abhazya parlamentosu başkanı Sokrat Cincolya, Rusya ile telefon bağlantısının, Tiflis'te yapılan ikili görüşmeler sonucu sağlandığını söyledi. [*Caucasus Press*, 12 Kasım]

Elektrik kısıtlaması

Gali bölgesindeki bir santralin 11 Kasım'da bombalanması üzerine Abhazya, İngur hidro-elektrik santralından Gürcüstan'a elektrik gönderilmesini durdurdu. Abhazya hükümeti saldırıdan Gürcü teröristleri sorumlu tuttu. İngur hidro-elektrik santrali Gürcüstan'ın elektrik tüketiminin büyük bir kesimini karşılıyordu. [*Interfax*, 13 Kasım]

Barış görüşmelerine devam edildi

Abhazya-Gürcüstan sorununa bir çözüm bulmak amacıyla sürdürülen barış görüşmelerine 17 Kasım'da Cenevre'de devam edildi. Görüşmeler sonucu, daha sonraki görüşmelerin sürdürülmesi amacıyla BM özel temsilcisi Georgia Liviu Bota başkanlığında bir komitenin kurulması ve ateşkesin korunması, evlerine dönenlere yardım edilmesi ve ekonomik konularda üç komisyon oluşturulması kararlaştırıldı. Abhazya'nın siyasi konumu konusunda bir ilerleme sağlanamadı. Görüşmelerden sonra bir açıklama yapan Abhazya devlet başkanı Ardzinba Gürcüstan'ın sorunun çözümünde somut adımlar atmaya istekli olmadığını belirtti. [*ITAR-TASS*, 18 Kasım]

Barış gücünün görev süresi uzatıldı

Ekim ayında Chisinau'da toplanan Bağımsız Devletler Topluluğu zirvesinde Abhazya'daki barış gücünün görev süresinin 31 Aralık 1997'ye kadar uzatılması kararlaştırıldı.

Ambargo tartışması sürüyor

Rusya başbakanı Viktor Çernomırdin yayınladığı bir kararname ile Abhazya'dan tarım ürünleri ithal edilmesine izin verdi. Bu karar üzerine bir açıklama yapan Gürcüstan devlet başkanı Şevardnadze, Rusya'yı "ayrılıkçıları desteklemek" ve Abhazya sorununun çözümüne ilişkin Rusya-Gürcüstan anlaşmasını ihlal etmekle suçladı. 17 Kasım'da Tiflis'te bir açıklama yapan Gürcüstan dışişleri bakan yardımcısı Mikail Ukleba, soruna siyasi bir çözüm yolu bulunana ve mülteciler Gali bölgesine dönene kadar Abhazya'ya ekonomik yaptırımları uygulamaya devam edeceklerini belirtti. [*RFE/RL*, 18 Kasım]

Menagharişvili'nin açıklaması

Gürcüstan dışişleri bakanı Irakli Menagharişvili 21 Kasım'da Tiflis'te yaptığı basın toplantısında Abhazya-Gürcüstan barış görüşmeleri hakkında görüşlerini açıkladı. Menagharişvili, "görüşmelere devam" kararı alındığı için sonucun olumlu olduğunu, Abhazya'nın gelecekteki siyasi konumunun görüşmelerden çıkarılması yönündeki Gürcüstan önerisinin Abhazya temsilcileri tarafından kabul edilmediğini söyledi. Menagharişvili, Rusya'nın Abhazya'dan tarımsal ürünlerin ithal edilmesine izin vermesi sonucu Gürcüstan yönetiminin ABD ile ilişkilere ağırlık vereceği şeklindeki söylentileri de yalanladı. [*RFE/RL*, 24 Kasım]

adiğey

Yeni pasaportlar kullanılmıyor

Adıgey Cumhurbaşkanı Carım Aslan, yeni Rusya pasaportlarının kullanılmasını durdurdu. Bilindiği gibi 13 Kasım'da Tataristan parlamentosu da ben-

zer bir karar almıştı. Gazetecilere bir açıklama yapan Carım Aslan, yeni pasaportların sadece Rusça olduğunu, fakat Adıgey'in devlet dillerinin Adıgece ve Rusça olduğunu, bu nedenle pasaportların her iki dilde hazırlanması gerektiğini belirtti. [ITAR-TASS, 18 Kasım]

Dünya Adıge Akademisi 5 yaşında

Dünya Adıge Akademisi'nin 5. Kuruluş yılı 28-30 Ağustos tarihleri arasında Nalçik'te yapılan toplantılarla kutlandı. Akademi başkanı Nehuş Adam' 5. Yıl törenlerinin açılışında yaptığı konuşmada sunları söyledi.

1992 yılı Ağustos ayı sonlarına doğru kardeş Abhaz topraklarında kanlı savaş başlayıp tüm Adıgeler üzüntü içindeyken, yaşamımızda büyük öneme sahip bir gelişme meydana gelmiş ve Dünya Adıge Akademisi'nin (DAA)'nin kuruluş toplantısı Nalçik'te yapılmıştı.

Dünya uygarlığına büyük katkıları olan ve büyük acılar çekip dünyanın dört bir tarafına dağılmak zorunda bırakılan Adıge Ulusunun, artık bilimsel akademisi olmuş ve adına da DAA denmişti. Yapısı itibariyle uluslararası nitelik taşıyan akademi, değerli bilim adamlarının bir araya geldiği bir kurum haline aldı. Şu anda akademi bünyesinde 149 bilim adamı vardır. Akademinin çeşitli yerlerde açılan şube ve merkezleri önemli gelişmeler göstererek başarı ile çalışmalarını sürdürüyorlar. Adıge Cumhuriyeti, Krasnodar ve Abhazya'daki merkezler bunlar arasındadır. 1995 yılında da akademi merkezi Moskova'da açıldı. Akademimiz bu sıralarda soydaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı ABD, İsrail, Ürdün, Almanya, Türkiye gibi ülkelerde şubeler oluşturmaya çalışmaktadır. Bunların kolay işler olmadığını biliyoruz ve başlattığımız işi başarıyla sonuçlandırabilmek için gücümüzün yettiğince çalışıyoruz.

Akademimizin yönetiminin bulunduğu yerde "Adıge Ansiklopedisi" laboratuvarı görev yapmaktadır. Bu meyanda, ansiklopedinin düzenlenmesinde ortaya çıkan zorlukları aşmak amacıyla her hafta bilimsel seminerler düzenlenmektedir.

13 Mayıs 1996 tarihinde Rusya Federasyonu Adalet Bakanlığı akademimizi dünya çapında faaliyet gösteren bir kurum olarak tescil etmiştir.

DAA üyesi akademisyenlerimizin büyük bilimsel ve sanatsal çalışmalar içinde oldukları Föyümüzde onlarla ilgili olarak sergilenen eserlerden de anlaşılmaktadır. Çalışmaları çeşitli bilim dalları, edebiyat ve sanat üzerinedir. Biz çeşitli sorunların bir arada çözümünü için çaba gösteriyoruz. Ve ileride de göstereceğiz. 2000 yılına kadar yapacağımız işlerle ilgili yönetim kurulumuzca yapılan plan da bunu göstermektedir.

Ulusumuzun gelişmesi, Adıgelerin gelecekte bir ulus olarak kalabilmesi için ne şekilde yapılanmamız ve neler yapmamız gerektiğinin belirlenmesi, politikanın ve yönetimin daha iyi düzenlenmesi,

Adıge boylarının geçmişlerinin ve etno-psikolojilerinin öğrenilmesi, ekolojik sorunların çözülmesi gibi sorunlar çalışmalarımızın belirli bir sistem çerçevesinde yürütülmesi ve çağdaş yöntemlerden faydalanılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

karaçay çerkes

Seçim çağrısı

Karaçay Çerkes Cumhuriyeti'ndeki on ünlü siyasetçi, Yeltsin'e gönderdikleri bir açık mektup ile cumhuriyetde başkanlık için seçim yapılmasını istedi. Karaçay Çerkes Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı bölgeler arasında başkanlık seçimi yapılmamış ve başkanı Yeltsin tarafından atanmış tek bölge. Başkan Vladimir Khubiev, Karaçay Çerkes'de 18 yıldır başkanlık yapıyor. Yeltsin, son olarak 1995'de yayınladığı bir kararname ile Khubiyev'in görev süresini 1998'a kadar uzatmıştı. Nisan 1997'de cumhuriyetin Yüksek Mahkemesi, Karaçay Çerkes Anayasası'na göre başkanın seçimine belirlenmesi gerektiği yönünde bir karar almıştı. Mahkeme, yasama organının başkanlık seçimi için bir tarih belirlemesini istemiş, fakat parlamento bu yönde bir girişimde bulunmamıştı. [RFE/RL, 9 Ekim]

osetya

Anlaşma imzalandı

Güney Osetya'daki Cava kasabasında 14 Kasım'da bir araya gelen Güney Osetya başkanı Lyudvig Çibirov ile Gürcüstan devlet başkanı Şevardnadze, çatışmalardan dolayı bölgeyi terk eden mültecilerin evlerine dönmesine ilişkin bir belge imzaladı. Görüşmeden sonra bir açıklama yapan Şevardnadze, Güney Osetya'nın siyasi konumunu da görüştüklerini belirtti fakat bu konuda ayrıntılı bilgi vermedi. [Caucasus Press, 17 Kasım]

ınguşya

İnguşya-Osetya anlaşması

İnguşya devlet başkanı Ruslan Aushev ve Kuzet Osetya devlet başkanı Akhsarbek Galazov ile Rusya Federasyonu başbakanı Viktor Çernomırdin, Prigorodni Bölgesi'nde Kasım 1992 olaylarından sonra Osetya ve İnguşya arasında yaşanan sorunların çözümüne yönelik 50 maddelik bir programı onayladılar. Programa göre Rusya'nın 1998 bütçesine, bölgede evleri tahrip edilen ailelere yeni ev yapılması için ayrı bir ödenek konacak. Program, Kuzey Kafkasya'daki sorunların görüşüldüğü bir konferans düzenlenmesini de öngörüyor. [ITAR-TASS, 15 Ekim]

İnguş Halk Kongresi toplandı

İnguş Halk Kongresi 27 Eylül günü Nazran'da toplandı. Kongrede Yeltsin'in Osetya ve İnguşya özel temsilcisi Kovalev, İnguş halkının yasal haklarını gözetmemekle suçlandı. Kongrede bir konuşma yapan İnguşya devlet başkanı Ruslan Aushev, toprak taleplerin 10-15 yıl boyunca dondurulması kararını savundu. 4 Eylül günü Kuzey Osetya devlet başkanı Akhsarbek Galazov ve Aushev arasında imzalanan bir anlaşma ile iki ülkenin toprak taleplerinin 10-15 yıl askıya alınması kararlaştırılmıştı. Kongre, başkanlık seçimlerinin 1 Mart 1998'de yapılmasını da kararlaştırdı. [Interfax, 28 Eylül]

Çeçenya

"İslami giyim"

Çeçenya devlet başkan yardımcısı Vakha Arsanov 10 Kasım'da Çeçen televizyonunda yaptığı bir konuşmada, kız öğrenciler ile kamu kuruluşlarında çalışan kadınların, "İslami giysi" giymeleri gerektiğini belirtti. Arsanov, bu kuralın uygulanmasını sağlamayan yöneticilerin görevden alınacağını açıkladı. [RFE/RL, 11 Kasım]

Avrupa Konseyi'nin ziyareti

Avrupa Konseyi parlamentosuna bağlı özel bir komisyon, Çeçenya başkan yardımcısı Vakha Arsanov, başbakan vekili Şamil Basayev ve milletvekilleri ile görüşmek üzere 11 Kasım'da Grozni'ye gitti. Çeçen yetkililer komisyon üyelerinden Çeçenya'nın bağımsızlığının tanınmasını isterken, komisyon üyeleri sorunun Moskova ve Grozni arasında görüşmeler yoluyla çözülmesi ve Çeçenlerin Rusya ile "uygun bir uzlaşma" arayışında olmaları gerektiğini söyledi. [JT, 12 Kasım]

Meşhadov Türkiye'de

Çeçenya devlet başkanı Aslan Meşhadov, özel görüşmelerde bulunmak üzere ailesi ile birlikte 28 Ekim-11 Kasım tarihlerinde Türkiye'ye geldi. Antalya, Ankara ve İstanbul'da çeşitli temaslarda bulunan Meşhadov, Erbakan ve Cindoruk gibi parti liderleri yanı sıra çeşitli bakanlar ve milletvekilleri ile görüştü.

Meşhadov'un ABD ziyareti

Çeçenya devlet başkanı Aslan Meşhadov görüşmelerde bulunmak üzere 11 Kasım günü Türkiye'den ABD'ye gitti. 18 Kasım günü bir basın açıklaması yapan Meşhadov, ABD ziyaretinin amacının Çeçenya'nın ABD tarafından tanınmasının sağlanması olmadığını söyledi. Meşhadov, "Acele etmiyoruz. Dünyada nelerin olup bittiğini, büyük devlet politikasının karmaşıklığını ve devletler-arası ilişkileri gayet iyi biliyoruz. Neyi, ne zaman, nasıl yapacaklarını Amerikalılara, Amerika yönetimine bira-

kıyoruz", dedi. Meşhadov Amerika'da, dışişleri bakanlığı yetkilileri, akademisyenler, kongre üyeleri ve işadamları ile görüştü. Meşhadov 23 Kasım günü Azerbaycan üzerinden Çeçenya'ya döndü. Meşhadov aynı gün Bakü'de Azerbaycan devlet başkanı Haydar Aliyev ile basına kapalı bir görüşme yaptı. Çeçenya'ya dönen Meşhadov, ABD yetkililerine, Rusya ile sorunlarının politik görüşmeler ile çözülebileceğini, fakat Çeçenya'nın bağımsızlığından vazgeçmeyeceklerini söylediğini açıkladı.

Boru hattı faaliyete geçti

Bakü'nün 120 km doğusundaki Chirag 1 platformundan elde edilen ilk petrol, Bakü-Grozni-Novorossisk boru hattından taşınmaya başlandı. 12 Kasım günü yapılan, Rusya başbakan yardımcısı Boris Nemtsov, ABD enerji bakanı Federico Pena, Türkiye başbakanı Mesut Yılmaz ve petrol şirketleri temsilcilerinin katıldığı açılış töreninde Azerbaycan devlet başkanı Aliyev, boru hattının vanasını açtı. Törende bir konuşma yapan Nemtsov, Çeçenya ile aralarındaki boru hattı ücreti konusundaki anlaşmazlığın çözümüne yardımcı olduğu için Aliyev'e teşekkür etti.

Yeltsin'in ziyareti

Rusya güvenlik konseyinde 25 Kasım günü konuşan Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin, Ocak ayı içinde Çeçenya'yı ziyaret edeceğini söyledi. Yeltsin, Çeçenya üzerine çalışan devlet yetkililerinin de bir an önce Çeçenya'yı ziyaret etmesi gerektiğini belirtti. Bu konuda bir açıklama yapan Çeçen yetkililer, Yeltsin'i kendilerinin davet etmediğini, Yeltsin'den de kendilerine bu yönde bir istek gelmediğini söylediler.

Veto iptal edildi

Çeçenya Parlamentosu 2 Aralık'ta yapılan toplantısında devlet başkanı Aslan Meşhadov'un, Moskova-yanlısı Doku Zavgayev'in hükümetinde yer alan yetkililerin tümünün 1 Ocak 1998'e kadar görevden alınmasını öngören kararnameyi iptal etti. Meşhadov söz konusu kararnameyi Ekim ayında yayınlamıştı. [RFE/RL, 4 Aralık]

Dağıstan

Çeçenya sınırı kapatıldı

Çeçenya-Dağıstan sınırında bir Dağıstan polisinin öldürülmesi ve sekizinin kaçırılması üzerine sınır kara ulaşım araçlarına bir süre kapatıldı. [Interfax, 27 Ekim]

Sınır bölgelerinde sorunlar

Rusya başbakan yardımcısı Ramazan Abdüllatipov 17 Kasım'da Çeçenya ve Dağıstan devlet başkanları Aslan Meşhadov ve Magomedali Magomedov'a bir çağrıda bulunarak, sınırdaki sorunların çözümlen-

mesi amacıyla bir "iyi komşuluk anlaşması" imzalamalarını istedi. Aynı gün Magomedov, Dağıstan milliyetler bakanı Magomedsalih Gusayev'e böyle bir anlaşmanın hazırlanarak Çeçenya'nın görüşünün alınmasını istedi. [RFE/RL, 18 Kasım]

gürcüstan

Leonid Kuçma Tiflis'te

Ukrayna devlet başkanı Leonid Kuçma 2 günlük bir resmi ziyaret için Tiflis'e gitti. 28 Ekim günü Şevardnadze ile görüşen Kuçma, yaptığı açıklamada, Abhazya'daki barış gücünün etkin çalışmadığını iddia etti ve Abhazya'ya Ukrayna birliklerinin gönderilmesini önerdi. [Izvestiya, 29 Ekim]

Şevardnadze-Nazarbayev görüşmesi

Gürcüstan devlet başkanı Şevardnadze resmi temaslarda bulunmak üzere 10-11 Kasım'da Kazakistan'a gitti. Şevardnadze'nin Kazakistan'a yaptığı bu ilk resmi ziyaret sonucu iki ülke arasında ekonomik, bilimsel ve askeri işbirliği üzerine 16 anlaşma imzalandı. Şevardnadze ve Nazarbayev'in, Hazar Denizi altına döşenecek borular ile Kazak petrolünün Gürcüstan üzerinden taşınması konusunu da görüştükleri bildiriliyor. [RFE/RL, 13 Kasım]

Ölüm cezası kaldırıldı

Gürcüstan parlamentosu 11 Kasım günü kabul ettiği bir yasa ile ölüm cezasını kaldırdı. [Caucasus Press, 12 Kasım]

Ioseliani yargılanıyor

Eski Gürcüstan devlet başkanı Gamsahurdiya'nın devrilmesinde ve Şevardnadze'nin devlet başkanlığına getirilmesinde önemli bir rol oynayan ve Sovyet döneminde hırsızlık ve çete kurmak suçlarından uzun süre hapis yatan Caba Ioseliani, terörizm ve Şevardnadze'ye suikast girişiminden yargılanıyor. Ioseliani, Gürcüstan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılması sürecinde *Mkhedrioni* adı verilen birlikleri korumuş ve askeri açıdan en güçlü kişi olmuştu. Ioseliani ile Şevardnadze'nin arası, Şevardnadze'nin devlet başkanı seçilmesinden sonra açılmıştı. Ioseliani Ağustos 1995'de Şevardnadze'ye yönelik suikast girişimini düzenlemekle suçlanıyordu.

Acara anayasasında değişiklik

Gürcüstan'a bağlı özerk Acara Cumhuriyeti Yüksek Meclisi 22 Kasım'da aldığı bir kararlar Acara anayasasında değişiklik yaparak Anayasa Mahkemesi kurulmasını kararlaştırdı. Gürcüstan Parlamentosu'ndaki muhalif Gürcüstan Ulusal İdeoloji Partisi, bu değişiklikler ile Acara Cumhuriyeti'nin adeta bağımsız olduğunu iddia ederek kararı kınadı. [RFE/RL, 25 Kasım]

Tiflis-Batum gerginliği

Acara Yüksek Meclisi Başkanı Aslan Abaşidze, Gürcüstan Parlamentosu yasa komisyonu başkanı Rostom Dolidze'ye yönelik soruşturma açılması niyetinde olduğunu söyledi. Bilindiği gibi geçtiğimiz Ekim ayında Batum belediye başkanı Temur Kharrazi Dolidze ve Gürcüstan Parlamentosu sözcüsü Zurab Zhvania'yı Abaşidze'ye komplo kurmakla suçlamıştı. Bu suçlamaları araştırmak üzere kurulan Gürcüstan parlamenterler komisyonu başkanı Anzor Tsutsunava, Acara savcılığının Dolidze ve Zhvania hakkında soruşturma açmaya yetkisi olmadığını söyledi. [Caucasus Press, 3 Aralık]

Estonya-Gürcüstan ilişkileri

Estonya parlamentosu sözcüsü Toomas Savi, Gürcüstan parlamentosu sözcüsü Zurab Zhvania ile 2 Aralık'ta Tiflis'te "işbirliği anlaşması" imzaladı. Anlaşmanın imza töreninden sonra bir açıklama yapan Zhvania, Abhazya sorununu çözemediği için Rusya ile ilişkilerinin "Soğuk Savaş" düzeyine indiğini, sorunun çözülmemesi halinde Gürcüstan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu üyeliğini yeniden gözden geçireceğini söyledi. [Interfax, 2 Aralık]

Gürcüstan-Azerbaycan-Ukrayna işbirliği

Ukrayna savunma bakanı Aleksandr Kuzmuk 1 Aralık'ta Kiev'de yaptığı açıklamada, Transkafkasya ulaşım koridorunun güvenliğini sağlamak amacıyla Gürcüstan, Ukrayna ve Azerbaycan'ın ortak bir birlik oluşturacağını söyledi. Kuzmuk ve Gürcüstan savunma bakanı 30 Ekim'de Tiflis'te imzaladıkları bir anlaşma ile Abhazya'dan geçen demiryolunun "ortak koruması" konusunda anlaşmışlardı. [RFE/RL, 1 Aralık]

GUAM: Yeni ittifaklar?

Eylül ayında Strazburg'da bir araya gelen Gürcüstan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova yetkilileri yaptıkları bir ortak basın açıklaması ile bu dört ülkenin ortak stratejik çıkarları olduğunu belirterek, bu ülkeler arasında siyasi ve ekonomik bağların güçlendirileceğini belirtti. Gözlemciler bu dört ülkenin "Batı yanlısı" bir politika izlediğini, Azerbaycan petrolünün Gürcüstan ve Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınması yönünde projeler hazırlandığını belirtiyorlar.

Yüzlerce insan zehirlendi

Gürcüstan'daki Rustavi sanayi kentinde 500-600 kişi, kent içme suyuna lağım borusundan sızma olması sonucu zehirlendi. Şevardnadze yayınladığı bir kararname ile olayın soruşturulmasını ve zehirlenenlerin ücretsiz muayene edilmesini istedi. [RFE/RL, 21 Kasım]

KAFKAS

MAHKUMU

Kafkas Mahkumu

(Prisoner of the Mountain,
Rus-Kazak ortak yapımı)

Yönetim ve senaryo: Sergei Bodrov. **Oyuncular:** Oleg Menshikov, Sergei Bodrov Jr., Sussanna Mekhralieva, Cemal Siharulidze, Alexander Burejev

Savaşa Kurban Edilen Aşklar

Atilla Dorsay

[Yeni Yüzyıl, 10 Ekim 1997]

'Kafkas Mahkumu', Tolstoy'dan yola çıkıp Rus-Çeçen savaşına bakıyor... Sergei Bodrov'un filmi hem iyi bir uyarılama, hem inandırıcı bir serüven, hem de ilginç bir tez filmi niteliğinde.

Önceki yıl Cannes şenliğinde büyük bir hayranlıkla izlediğimiz, geçen yıl da İstanbul Festivali'nin gösterdiği önemli bir film, belli bir gecikmeden sonra Türk seyircisinin karşısına geliyor. Ve Rusya'dan gelip seyircimize sunulan çok az sayıdaki filmlerden birini oluşturuyor. (Önceki mevsim de 'Müslüman' adlı filmi izlemiştik.)

Rus sinemasında dişini tırnağına takarak bir şeyler yapmaya çalışan bir orta kuşak yönetmenler grubunun başını çeken Sergei Bodrov (1948 doğumlu), bu 8. filmi Leo Tolstoy'un bir hikayesine dayandırmış. Ancak olayları güncelleştirerek Rus-Çeçen savaşı çerçevesine oturtmuş. Böylece klasik edebiyatın, büyük yazarların eserlerinin içerdikleri ana temaların da güncelliğini hep koruduğunu göstermek istemiş ve başarmış...

Film, bu haliyle, Çeçenler'in esir aldıkları iki Rus askerini öyküsünü anlatıyor. Küçük bir dağ köyünün ileri gelenlerinden Abd-ül Murat, iki esirini Rusların elinde tutsak bulunan oğluya değiş-tokuş edilmesi umudunu taşıyor. Ancak gelişen olaylar buna fırsat vermiyor. Ve yüreği yaralı baba ve de tüm köy halkı, yalnız, yaralı, zavallı bir Rus esiriyle baş başa kalıyor. Tüm kin ve keder duygularının intikamını almak için ideal bir nesne konumuna gelen bir genç adamla... Ama acaba böyle mi olacak ve o ruhu da bedeni kadar yaralı genç Rus askeri, savaşın sayısız kurbanına mı gelip eklenecek? Aradaki düşmanlığa karşın kendisine ilgi duyan, giderek gönlünü kaptıran, üstelik de Abd-ül Murat'ın kızı olan o güzel ve masum Çeçen kızının aşkı kanla mı sonuçlanacak?

Bu klasik insancıl temalar çerçevesinde gezinen güzel bir hikayeyi, çok başarılı biçimde güncelleştiriyor ve zamanımızın kanayan bir büyük yarasına tercüman kılıyor, Sergei Bodrov... Bu son derece hassas, özellikle yanibaşımızda geçtiği

için bizim son derece duyarlı olduğumuz konuya incelikle, özenle yaklaşıyor. Bir Rus olduğu halde filmine milliyetçilik ve şovenizm duygularının sinmesine kesinlikle fırsat vermiyor. Alabildiğine yansız, sonuna dek hümanist kalıyor. Bir savaşın bir yandaşı değil, tüm savaşların karşıtı ve düşmanı gibi davranıyor.

Oyuncular, örnek birer performans sergiliyor. Deneyimli oyuncu, sayısız Rus filminde izlemiş olduğumuz Oleg Menshikov olsun, yönetmenin İstanbul'da babasıyla birlikte konuk ettiğimiz ve çok ilginç bir basın toplantısı yapan melek yüzlü oğlu Bodrov Jr. Olsun, çok inandırıcı kişilikler çiziyor.

'Kafkas Mahkumu', hem örnek bir uyarılama, hem sürükleyici bir çağdaş serüven, hem de güncelliğin nabzını yakalamış önemli bir tez filmi. Görmeye çalışın, seversiniz...

Kafkas Mahkumu üzerine

Hasan Şaguj

Doğru dürüst askeri eğitim almadan, Çeçenistan'a yollandı ana kuzuları. Kremlin sözcüleri "Savaş değil, anayasal düzenin temini" diyordu, "En çok bir hafta içinde Çeçen haydutların yok edileceği ve geri dönüleceği" söyleniyordu. Ancak, beklenen olmadı. Savaş sayılmayan ölüm batağı yüzbinleri yuttu. Moskova yönetiminin düşündüğü gibi bir Rusya Federasyonu için Çeçenistan'ın ölüm bataklığına çevrilmesi mi gerekliydi? Uluslararası hukuk yoluyla özgürlük arayışında olan Çeçenler mutlaka zorla mı ezilmeliydi? Yüzbinler ölmeden, aileler yıkılmadan, yürekler parçalanmadan bir çözüm bulunamaz mıydı?

Çeçenler köyleri, kentleri, toprakları, vatanları, tarihleri, ruhları, bayrakları ve bağımsızlıkları için savaşıyordu. Belli bir amaç uğruna korkmadan ölümün üzerine gidiyorlardı. Ya Rus askerleri ne için savaşıyor, ne için ölüyor?

"Kafkas Mahkumu" adlı film, Tolstoy'un bir hikayesinin günümüze uyarlanması ile oluşmuş. Çeçen-Rus Savaşı sırasında Çeçenlere esir düşen iki Rus askerinin küçük bir Çeçen köyündeki tutsaklıkları konusu altında çok sade bir şekilde bu çirkin savaş anlatılmış. Aslında savaşta haklı ve haksız taraf olsa da kazanan taraf yok. Sadece acı çeken taraflar var. Yönetmen Sergei Bodrov, bu kirli savaşa Rustan daha fazla Rusçu olan ve Çeçenistan'ı Rusya'ya satmaya hazır olan bazı Türk gazetecilerinden daha objektif yaklaşmış. Şovenizmi yüreğinde barındırmamış. Filmin içine iyi ve kötüyü koymamış. Yalnızca savaş içindeki Çeçenistan'daki yaşam ve yaşamın yalın aktarımını sağlamış.

Sürgün üzerine

**Ne işe yarar çivi çakmak duvara
As gitsin iskemleye elbiseni
Nasıl olsa döneceksin
Bir hafta için değer mi?**

**Sulamasan da olur o fidanı
Ağaç dikmesen de olur
Boyu dizini bulmadan daha
Dönecek değil misin sevinç içinde?**

**Hiçbir işe yaramaz o yabancı dilden kitap
Kimliğini açığa vurmaktan gayrı
Seni çağıran mektup
Ana dilinle yazılmış olmayacak mı?**

**Kireçleri dökülür gibi bir eski yapının
(Ko dökülsün engel olma!)
Yıkılır gider adalet karşısında bir gün
Şu sınırdaki gördüğün
Zulüm duvarı da.**

**Elinle çaktığın şu çiviye bak
Söyle ne zaman döneceksin yurduna?
Neler sezdiğini bilmek istemez misin...**

**Emek verdin durmadan
Kurtuluş için
Odana kapanmış aralıksız yazarsın
Nedir ürünü emeğinin bilmek istemez misin.
Kestane ağacına bak avluda boy atan
Elinle suladığın kestane ağacına.**

Bertolt Brecht